

www.momandpublications.com

وردگ د تاريخ په بهير کې د سيمينار په وياړ

د وردگو د بنادى سندرې

ساره سادات

۱۳۹۸ لمریز کال

Ketabton.com

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب ځانگړنې:

د کتاب نوم: د وردگو د بنادۍ سندري

څېړونکې: ساره سادات

څېړندوی: رفيع کلتوري او مدني ټولنه

مالي ملاتړ: د سيدانو کلتوري ټولنه

دیزاین چارې: ایملیار ساجد

چاپ کال: ۱۳۹۵ - ۲۰۱۶ م

چاپ وار: لومړی

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

ای ایس بی این: ISBN 9 789936 101029

چاپځای: د مومند څېړندويي ټولني تخنيکي خانگه

د چاپ ټول حقوق له څېړندويي ټولني سره خوندي دي.

پتې

ننگرهار: عبدالمجید مومند کتاب پلورنځی - مخابراتو څلورلاری

اړیکې: ۰۷۸۱۶۲۶۱۶۱ - ۰۷۷۷۶۲۶۱۶۱ - ۰۷۰۰۶۳۶۱۶۱

کابل: اصلاح افکار کتابپلورنځی / خیبر کتابپلورنځی / دارالسلام کتابپلورنځی / مستقبل کتابپلورنځی / پکتوس کتابپلورنځی / پکتیکا: مجاهد کتابپلورنځی / کندهار: امیر کروړ کتابپلورنځی / افغان کتابپلورنځی / خوست: مرغښت کتابپلورنځی / رحيمي کتابپلورنځی / لمر کتابپلورنځی / سباوون کتابپلورنځی / هلمند: سيدجمالدين کتابپلورنځی / عرفان

کتابپلورنځی / تاج منور کتابپلورنځی. / پکتیا: علمي کتابپلورنځی. / غزني: قیومي
کتابپلورنځی

www.momandpublications.com

ډالی: گرانی مورجانی او گران پلار جان ته مې،

چې خپلې وینې یې زما په قلم کې واچولې او زه یې ددې جوگه کړم چې
د خپلې سیمې بشري ارزښتونه د خپل قلم په برکت خوندي وساتم!

سادات

د خپرندويې ټولني يادښت

د لوی څښتن په نامه

شفاهي ادبيات د ادبياتو يوه ستره او ارزښتمنه برخه ده. که څه هم پر پښتو شفاهي ادبياتو څه نا څه کار شوی دی، خو لا هم د پښتو دغه ستره زيرمه هغسې نه ده خپرل شوې چې اړتيا يې ليدل کېږي. د ادبياتو د دې برخې خپرل او را ټولول ځکه مهم دي چې د له منځه تلو له گواښ سره مخ ده. له همدې امله په کار ده چې شفاهي ادبيات را ټول او خوندي شي. د پښتو شفاهي ادبياتو يوه لويه برخه له منځه تللي، ځکه چې پر وخت نه دي را ټول شوي او که پاتې نورو ته پام ونه شي، له منځه تلل يې حتمي دي.

د همدې سترې اړتيا په درک سره ځوانې او تکړه څېړونکې اغلې ساره سادات دا ارزښتمن کار کړی دی او د وردگو د خوښۍ سندرې يې را ټولې کړې او خپرلي دي. د نوموړې کار يوازې له دې امله ارزښتمن نه دی چې د شفاهي ادبياتو يوه برخه يې خوندي کړې، بلکې له دې امله هم ارزښتمن دی چې په را ټولولو او خپرلو کې يې د شفاهي ادبياتو د را ټولولو او خپرلو اصول مرعات کړي دي.

د پښتو ادبياتو خپرونکو او په ځانگړي ډول ځوانو هغو ته بويه چې د پښتو دغه شتمني خوندي کړي. دوی بايد د ساره سادات په شان دغه ارزښتمن کار ته اوږه ورکړي او پرې نږدي چې زموږ دغه شتمني له منځه ولاړه شي. د پوهنتونو محصلين دې خپل پايلیکونه پر همداسې موضوعاتو واخلي او استادان دې هم په دې چاره کې ورسره مرسته وکړي. اوس چې په کابل او ننگرهار پوهنتونو کې په پښتو ادبياتو کې د ماسټرۍ او دوکتورا پروگرامونه پيل شوي، نو په کار ده چې دوی خپل تيزسونه پر همداسې ارزښتمنو مسایلو وليکي او خپل رسالت ادا کړي.

په پای کې رفيع کلتوري او مدني ټولنه وياړي چې د ساره سادات دغه اثر خپروي او نوموړې ته د لا زياتو برياليتوبونو هيله کوي.

په درنښت

رفيع کلتوري او مدني ټولنه

سرليکونه

سرليک.....مخونه

- ۱..... يادونه
- ۵..... د سر خبرې
- ۱..... سرريزه
- ۶..... د څېړنې هدف
- ۸..... د پښتني سندرو مخينه يا شاليد
- ۱۱..... د فولکلور ټولولو اهميت
- ۱۴..... د سندرو لومړي ټولوونکي
- ۱۶..... د بنادۍ د بدلو ټولوونکي
- ۲۱..... په وردگوکې د بنادۍ بدلو د ټولوولو لومړنۍ هڅې
- ۲۲..... د دې څېړنې ارزښت
- ۳۱..... د بنادۍ د سندرو جوړښت
- ۳۶..... د دې ليکنې مېتود

- ۳۷..... د وردگو دښادۍ سندرې
- ۵۲..... ناسته
- ۶۸..... د نکریزو شپه او د توی ورځ
- ۱۷۵..... درېیمه (تخت جمعي)
- ۱۷۹..... نتیجه
- ۱۸۴..... مناقشه
- ۱۸۶..... پېشنهادونه
- ۱۸۸..... لنډیز
- ۱۹۲..... د مآخذونو فهرست

يادونه

د لوی او بښونکي څښتن په نامه

له آدمه تر دې دمه د انسان د ژوند پایښت د کورنۍ په جوړولو اېښودل شوی دی، چې حضرت آدم (ع) له بي بي هوا سره د کورنۍ په جوړولو د بشر نسل پر ځمکه تلپاتې کړ، چې نننۍ انساني ټولنه يې جوړه کړې ده او مور يې هم يوه برخه يو. په ډېرو اديانو کې د ټولنې شمزۍ د سالمې کورنۍ واحدونه شمېرل کېږي. په اسلام کې هم د يوې پياوړې ټولنې اساسات يوه سالمه کورنۍ يادېږي، ځکه نو له شريعت سره برابره نکاح تړل کېږي او دوه انسانان د ښځې او مېړه په بڼه د يوې اسلامي کورنۍ بنسټ ږدي، چې محصول يې سالم اولاد دی او د اولادونو په ښوونه او روزنه سره د ملت رښکۍ پياوړې کوي.

په ټولنيز ژوند کې د تاريخي، علمي او ديني مقدساتو تر څنگ د يوې ټولنې فرهنگي ارزښتونو ته هم پام کول او ځان پرې پوهول اړين گڼل کېږي، ځکه د کلتوري هلو ځلو پر بنسټ هر ملت د خپل ژوند ځانگړي فلسفي ارزښتونه له يوه نسله بل ته ورلېږدوي، چې د هېواد د ملي او د ټولنې د ښاديو د ورځو، لکه: د اولاد زېږېدنه، د

ماشوم کليزه او زموږ ديني، تاريخي او مقدسو ورځو په اړه معلومات هم اړين دي، لکه څنگه مو چې ياده کړه، واده او بيا د کورنۍ جوړول، خو د ټولني يو بنسټيز رکن دی، چې ټولنه پرې جوړه ده، ځکه نو د واده په اړه معلومات زموږ ټولنه پياوړې ساتي او خلک په متواتره بڼه زموږ د تېرو نسلونو کلتوري ارزښتونو ته متوجې کوي، ځکه نو د واده د دودونو او د واده د بناديو په اړه سيستماتيک معلومات هم د راتلونکي نسل لپاره ښوونيز او روزنيز ارزښت لري.

په دې کتاب کې چې، دوردگو دبنادۍ سندرې د يوه علمي تيزس په بڼه راټولې او ليکل شوې دي، زموږ ځوان نسل ته او له سيمې لېرو پرتو هېوادوالو ته هغه اړين معلومات وړاندې کوي، چې د وردگو په سيمه کې د يوه واده سرشته په څه ډول نيول کېږي، کومې ځانگړتياوې لري او ترواده مخکې کوم دودونه لري، د واده په ترڅ کې کومې ځانگړنې لري او ترواده وروسته اړينو پېښو ته نغوته شوې ده، خو په دې کتاب کې همدا ډول د سيمې سندرې، چې زياتره د کلي د ښځو ترمنځ مروجې دي، په ډېره امانتدارۍ سره راټولې شوې دي، دې علمي اثر ته يې يو ځانگړی ارزښت ورکړی دی.

په سيمه کې د واده د دودونو، خوشاليو او ساعتېريو په اړه معلومات زموږ د افغان ملت د بېلابېلو ټبرونو د پوهې، دوستۍ او زغم وړ گرځي او د افغاني هويت په پياوړتيا کې رغنيز رول لوبولی شي، ځکه نو د سيدانو مرستندويي ټولني دا پتېليې ده، چې د «د وردگو د

بنادۍ سندرې» کتاب د خپرولو په برخه کې خپل ملي، ټولنيز او بشري مسؤليت تر سره کړي، تر څو افغان ولس د خپلو خلکو له دودونو خبر او د سيمې عنعنات د کتاب په بڼه وساتل شي او همدا ډول دغه اړين معلومات په کره بڼه بل نسل ته ولېږدولی شي.

د سيدانو مرستندويه ټولنه په دې وياړي، چې د دې علمي اثر په خپرولو سره به يې د افغان ولس ځوان نسل ته هغه اړين معلومات وررسولي وي، چې د خپل ملت په ملي او هويتی ارزښتونو سمبال اوله خپلو کلتوري ارزښتونو څخه الهام واخستلی شي. همدا ډول د کتاب له ليکوالې آغلې ساره سادات نه ډېره مننه کوو، چې دغه علمي اثر يې ليکلی دی او ټولنه يې د نورو ليکنو او علمي آثارو په تمه پاتې کېږي او په نورو پوهانو هم غږ کوي، چې خپله ټولنه د علمي آثارو په جوهر نوره هم پياوړې کړي.

و من الله التوفيق

د سيدانو مرستندويې ټولنه

کابل، د ۱۳۹۴ لېږديز لمريز کال

د سر خبرې

دهغې مینې له مخې چې له فولکلوراو ولسي ادب سره یې لرم د سرمحقق استاد زلمي هېوادم ل په مشوره مې دخپل تیزس دبشپړونې موضوع (دوردگو دښادۍ سندرې) انتخاب کړله.

داسندرې مې دوردگو ولایت دجغتو له ولسوالۍ نه لکه څنگه چې خلک یې وایي یا بولي په طبیعي ډول، دښځواو نجونو له خولې راتولې کړې دي، په لیکنه کې مې هڅه کړې، ټول هغه مطالب چې ولسي رنگ یې پیاوړی او اوس هم په ژوندۍ توگه موجود دي د کارونې له مواردو سره یې ذکر کړم، تقریباً ټولې سندرې نوې دي. مخکې تر دې چې ددې موادو په راټولولو پیل وکړم، په دې اړه مې هغه لیکل شوي کتابونه چې ما ته معلوم وو او هم هغه مأخذونه چې لارښود استاد یې د لوستلو توصیه راته کړې وه ټول وکتل او د راتولولو په وخت کې مې دتکراري سندرو له لیکلو ډډه وکړه او همدا ډول یوه نیمه داسې سندره چې دلر یا ډبرو الفاظو او توریو په بدلون سره په نورو کتابونو کې راغلې وې له دې سندرو سره په مقایسوي ډول په لمن لیکونو کې را اخیستي دي.

په دې سندرو کې مې بابولالې، سروکي د اتن نارې او... نور ځای کړي دي، یعنې د ښادۍ د بدلو ترڅنگ مې ځینې عام

سروکي او داتن نارې چې په ودونو کې يې هم وايي راغونډې کړې دي، پردې سربېره ددې سندرو د قدامت او دراتولولو د شاليد دراوړلو په خاطر مې له ځينو مأخذونو څخه هم استفاده کړې ده.

دسندرو د حالاتو د بيانولو لپاره مې د وردگو د واده په دود هم څه ناڅه خبرې کړې دي او څومره چې کېدای شوی له اختصار نه مې کار اخيستی دی، مثلاً دپښه خلاصی، دسرواره دتگ اوداسې نورو چې سندري نه پکې ويل کېږي له سره يادونه، نه ده کړې، ځکه چې دوردگو د واده د دود او دستور په اړه ښاغلي حبيب الله رفيع په خپل کتاب (پښتني ودونه) او احسان الله آرينزي په خپل کتاب (د وردگو د واده دود او بدلې) کې دا موضوعات په مفصل ډول ليکلي او معرفي کړي دي.

ددې سندرو د راتولونې په منظور مې په دوو ودونو کې هم ونډه واخيستله او هم مې له ښځو او نجونو نه دپوښتنې په ډول ثبت کړې اوله دې سره مې ځينې متلونه او دښې شپې فالونه هم راغونډ کړي دي او هيله منه يم چې په راتلونکي کې يې تر بشپړونې وروسته يوځای د کتاب په بڼه چاپ او خپاره کړم.

يوه بله خبره چې بايد له تاسو سره يې شريکه کړم دا ده، چې ما د ځينو ستونزو او رسمي بوختياوو له امله ونه شواي کړای چې په وردگو کې ډېر وخت تېر کړم، په کليو وگرځم او ډېر مواد راټول کړم، ځکه هغه ښځې چې له لرې پرتو کليو نه واده ته راغلې وې ويل يې که زموږ کلي ته راشې، هلته ډېرې بدل زني (بدلې ويونکې) ښځې

شته چې زبسته زياتې بدلې يې زده دي او آن د ناوې د برستنې گندولو او پنبه خلاصي پرمهال هم رنگ، رنگ بدلې وايي، خو زموږ يې ډېرې اوس هېرې شوې دي، که په راتلونکي کې مې دغو کليو ته د تگ موقع ترلاسه کړه، نو خامخا به ورځم او هغه نا ليکلې بدلې به، چې د دغو بڼځو په حافظو کې ذخيره او د هېرېدو په حال کې دي راټولوم.

د فولکلور په برخه کې زما دا لومړنۍ تحقيقي اثر به کېدای شي نيمگړتياوې هم ولري او بنايي د ځينو دودونو ليکل را څخه پاتې شوي وي، خو هيله منه يم چې لوستونکي به يې را په گوته کړي. داسندرې چې په کليو باندو کې خوله په خوله انتقال مومي ځينې يې تاريخي قدامت نه لري اوداسې نوي لغات، لکه طياره، مونی يا مونیان (فلانکوچ موټر) ټونیس او ... په کې ترسترگو کېږي. د دغه اثر د ترتيب په لړ کې راسره زما ټولگيوالو هر يوه بناغلي نورالله اورياخيل او سيدنظيم سيدي مرسته کړې او يو شمير کتابونه يې زما په اختيار کې راکړي وو چې ترې مننه کوم.

په درنښت

ساره سادات

سريزه

انسان د دې کاینات هغه موجود دی چې د خلقت ټول عناصر یې په وجود کې راټول دي. همدا، انسان دی چې د کایناتو تریل هر موجود څخه زیات د دغه فطرت په اسرارو پوهېږي او یا غواړي ځان پرې پوه کړي، ځکه خو ورته د ځمکې د خلافت ستر رسالت ور په برخه شوی دی. د ټولنیز شعور له لوړېدو سره سم یې په ذهن کې ډېرې پوښتنې پیدا شي، د دې پوښتنو د ځواب موندلو په خاطر پلټنو ته مخه کړي او د ډېر تجسس له امله د طبیعت په ډېرو رازونو پوه شي، او د اوسنیو پر مخ تللیو او پراخو څېړنو او کشفونو اصلي سرچینه همدا ابتدايي تجربې او پلټنې دي.

انسان په لومړي سر کې کونښن کوي د خپل محیط څرنګوالی وپيژني او کله چې یې د خپل چاپیریال په باب معلومات د تکامل مرحلې ته ورسېږي؛ نو بیا له خپله چاپیریاله بهر د فطرت په اسرارو پسې پلټنه پیل کړي، څرنګه چې د انسان د پیژندګلوی لپاره د هغه د کړو وړو، حرکاتو او سکنااتو څیړنه مرسته کوي، په همدې ترتیب د یوې انساني ټولنې د پیژندنې یو غوره شاخص د هغې ټولنې د ژوندانه بېلابېل اړخونه دي چې باید وپيژندل شي او دا اړخونه په لومړي ګام کې د یوې ټولنې له افکارو او څرګندونو څخه پیژندلی شو چې د ژبنۍ پانګې شناخت یې ډیره غوره وسیله ده، د یوې ټولنې ژبنۍ پانګه د هغې ټولنې فولکلور احتوا کوي او له یوه نسل څخه بل نسل ته انتقال مومي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

د بشري ټولنو ترمنځ پښتانه هم يو داسې قوم دی چې ډېر لرغونی تاريخ لري او د ژوندانه ډير اړخونه يې د ديواني ادب پر ځای په فولکلوريک ادب کې خوندي دي. د پښتنو په ذهنونو او حافظو کې د فولکلور ډېر داسې توکي پراته دي، چې د خرافي جنبې تر څنگ پکې زيات ضروري او گټور رازونه شته، چې د چټياتو په نظر بايد ورته ونه کتل شي، ځکه نو پوهېدل پرې حتمي دي.

په افغانستان کې د فولکلور په تېره بيا د کليوالي يا ولسي او شفاهي ادبياتو په برخه کې دومره کار نه دی شوی که شوی هم دی په نشت حساب دی.

د استاد حبيب الله رفيع د خبرې په تأييد مستشرقينو څه نا څه څېړنې او يادونې کړې دي خو هغوی زموږ له روحياتو، ذهنيتونو او نفسياتو سره دومره نه دي اشنا چې په هغه ډول چې په کار دي و يې څېړلای شي. د دې لپاره چې دا قيمتي او ارزښناکه شتمني له لاسه ورنه کړو لازمه ده، د هرې سيمې خلک چې له ادب او ادبياتو سره اشنا وي او هم د فولکلور ټولونې لارې چارې ورمعلومې وي په دې برخه کې نه سترې کېدونکې هلې ځلې وکړي.

ماکسيم گورکي وايي: «خلکو په فولکلوري آثارو کې هغه هنري څېرې ښودلي دي چې په خلق کې يې له عقل، ابتکار، فکر او احساس څخه کار اخيستل شوی دی.» نوموړی زياتوي «موږ هغه وخت د مبارزو انسانانو په تاريخ پوره پوهېدلی شو چې د فولکلور په باره کې يې جامع معلومات ولرو» (۶: ۱۱).

د وردگو د بنادۍ سندرې

عام ولس د دې شفاهي ادبياتو او ښکلیو هنري تصویرونو اصلي مصورین دي. دا ښکلې پانگه زموږ د ولس او ملت د ټولنیز ژوند، ذوق او سلیقې ښکارندويي کوي او د دوی د ژوند مسیر تعقیبوي. بدلې یا سندرې هم لکه د فولکلور نورې برخې هغه اړین او په زړه پورې توکي دي چې ښځې یې تل په ښاديوکې د یوه ضرورت په اساس وايي او د نوموړيو د ژوند ټول کړه وړه، لوړې او ژورې، ښې او بدې، غمونه او خوښۍ، طرز تفکر، نړۍ لید، عقاید، تجربې، غوښتنې او اړتیاوې، مینه او نفرت، سیالی او هوسونه، غندنې او خوښونې، لوبې او بېچاره گی، نیستي او فقر، پټ او مبهم رنځونه، ښکاره ستونزې او داسې نور پکې منعکسوي. او همدارنگه د پښتو ژبې اصلي جوهر په شفاهي ادبیاتو کې پروت دی په دې لړ کې، همدا سندرې د دوی د فطرت او روحياتو ترجماني کوي، د پښتنو تاریخ، کړه وړه، اصل او نسب ټول رانغاړي.

دخلکو اوصاف، مادي او معنوي تجربې، عامیانه اطلاعات چې د خلکو په حافظو کې ځای لري او یا په محیط او چاپیریال کې د دود او رسم په شان موجود وي ټول پکې خوندي دي او هم د ملتونو د ادبي پنځونو لومړنۍ نښې، خلاقیتونه او تجربې دي او له اوسني ادب سره لکه د ځنځیر کړۍ پتلیزدي، د اوسني (د بشپړتابه مرحلې ته رسېدلي ادب) سرچینه او بنسټ هم گڼل کېږي.

پښتني ادب په تېره بیا د بنادۍ سندرې سره له دې چې زرنه مري؛ ځکه چې تل د حرکت په حال کې دي او زموږ له ژوند سره سمې پر مخ روانې دي او نسل په نسل، له یوه کلي نه بل کلي او له یوې خولې نه بلې

د وردگو د بنادۍ سندرې

خولې ته انتقالېږي، خو بيا هم ولسونو ته د مدنيت او نوې ميډيا د ور دننه کېدلو له امله د دې ادبياتو د ور کېدو او هېرېدو وېره شته.

په دې اړه د هېواد تکړه ليکوال او فولکلور څېړونکي ښاغلي حبيب الله رفيع خپل نظر داسې وړاندې کوي:

«کوم وخت چې د فولکلور او پخوانيو اساطيرو بېلا بېلې لارې چارې او ډولونه تر ژورې کتنې لاندې ونيسو نو په ښکاره ډول به ووينو چې دا اساطير او روايات د لومړنيو توکمونو يوه قدنما هېنداره ده او د دوی فلسفي نظريات، طرز فکر او نور خصوصيات پکې په واضحه توگه ليدلای شو. څرنگه چې د فولکلور زياته برخه افسانې او روايات تشکيلوي، نوځکه د تاريخ په اوږدو کې د بشر بېلو- بېلو ډلو، تپلو او توکمونو د خپل ژوند او وخت له شرايطو سره سم د افسانو او رواياتو په جوړولو لاس پورې کړی او همدا د دوی امثال، روايات او افسانې دي چې اوس د دوی طرز تفکر، عقايد او نور خصوصيات موږ ته رابنکاره کوي.

د بشر د تمدن د چټک پرمختگ او خصوصاً د عمومي فرهنگ د دايرې د پراخېدو او د اجباري لومړنيو زده کړو او د عوامو د باسواد کيدلو له کبله د دې زياته وېره موجوده وه چې فولکلوري ذخاير محوه او له منځه ولاړ شي او ځای يې تاريخي روايات يا علمي محفوظات ونيسي نو له دې کبله لومړی په اروپا کې يو شمېر علماو، پوهانو او د فولکلور علاقمندانو د دې ملي ذخايرو په راغونډولو لاس پورې کړ چې نه يوازې د خپلو سيمو د فولکلور راټولولو بلکه د ختيځو هېوادونو د فولکلور راټولولو ته يې هم ملا وتړله او هم د ختيځو هېوادو پوهانو په دې کار لاس پورې کړ، خو څرنگه چې په

د وردگو د بنادۍ سندرې

مخه کې يې زيات خنډونه او موانع موجود وو نو ځکه يې يا بېرته لاس ترې واخيست او يا يې شمېر ډېر محدود ؤ.

کومه ټولنه چې مخ ته تللې د هغې ټولنې فولکلور له منځه تللی او خپل ځای يې تمدن ته پرې ايښی دی خو په کومه ټولنه کې چې مدنيت اغيزه نه ده بنډلې او د ژوند سويه يې وروسته پاتې ده هغلته فولکلور په خپل شکل پاتې دی. پښتني ټولنه هم چې خپل روښانه کلتور او فولکلور لري د ژوند په ټولو چارو کې يې فولکلوري مظاهر ليدل کېږي چې مدني وسايل تر اوسه پورې متأسفانه نه دي ورته برابرشوي او خلک يې اته نوي په سلو کې (۹۸٪) بېسواده دي نو ځکه د دوی فولکلور ډېرغني دی او دا زموږ وظيفه ده چې د خپل فولکلور د راغونډولو لپاره لېچې وغږوو او په زياته حوصله او پوره متانت داری. سره خپل فولکلوري آثار راغونډکړو» (۶ : ۹-۱۰).

د ولسي فولکلوري ادبياتو په ايجادولو کې تر نارينه وو نه د ښځو ونډه زياته ده، په تېره بيا د بنادۍ د سندرو او لنډيو برخه هم دوی ډېره پياوړي کړې او کوي يې.

کله يې له ځان سره زمزمه کوي او کله يې هم د ښاديو په مراسمو کې لکه ودونه، د ماشوم د پيدا کيدو پر مهال، په اخرونو او داسې نورو غونډو کې وايي.

د برات ښه شپه هم په وردگو کې د ناوې جوړولو او فالونو په اچولو سره په ځانگړي ډول لمانځل کېږي او په دې وخت کې هم ښځې بدلې بولي.

د خپرنې هدف

له دې خپرنې نه مې عمومي هدف د ماسټرۍ د تیزس ليكل او د فولكلور د يوه مهم او ارزښتناك جز (د بنادۍ د سندرو) راټولول او خوندي كول ؤ. او بل دا چې لوستونكي به په دې خبرشي چې په كليو او ولس كې ښځينه ادب په ډېره لوړه كچه خوندي او بكر پروت دى. سروكي، لنډۍ اود بنادۍ سندرې تر ډېره د مېرمنو مال دى او لا تر اوسه هم كليوالې پيغلې او نجونې د دې برخې په را منځ ته كولو كې لوى لاس لري، ځكه چې نارينه يا باسواده او يا هم په ټولنه او كورنۍ كې د بشپړ واک او اختيار خاوندان دي، هر څه يې چې په ذهن كې وگرځي د شعر يا نثر په كالب كې يې د كاغذ پر مخ ليكلې او وپلې شي او د خپل نامه د راوړلو په صورت كې هم له كومې ستونزې سره نه مخ كېږي، مگر پښتنې ښځې بيا دا كار نه شي كولاى له ډېرو محدوديتونو او ناخوالو سره مخ دي او د دوى د عواطفو او احساساتو د بيانولو ډېره ښه وسيله هم د دغه ډول سندرو او يا ادبياتو لويه ذخيره ده چې په خپلو اذهانو كې يې ساتلې وي.

نو تر نارينه وو نه مېرمنې د دې ډول موادو په را ټولونه او ليكنه كې ښه كار كولاى شي، او بل دا چې په كليو كې ښځې له نا محرمو نارينه وو نه ستر كوي، په ودونو او نورو لويو غونډو كې د ښځو په منځ كې د نارينه وو كېناستل شرم او عيب گڼل كېږي، ځكه په داسې غونډو كې له نورو ځايونو نه راغلې ښځې له سړيو نه مخ پټوي او مېرمنې په آزادانه توگه په ښځينه

د وردگو د بنادۍ سندرې

مجلسونو کې په گډون سره په ډېره ښه او طبيعي بڼه د دوی له خولې نه سندرې ليکلی يا ضبطولی (ثبتولی) شي. که نارینه دا کار کوي له خپلو خپلوانو نه به د پوښتنې او گروپرنې په صورت کې مواد راټولوي او هغه دومره طبيعي رنگ ځکه نه لري چې سمدلاسه ښځو ته دومره سندرې نه ورپه يادېږي؛ خو که په تاوده محفل کې ناستې وي په طبيعي ډول د دوی خولو ته بدلې راځي او هره صحنه په ډېر ښه انداز په سندرو کې ترسيموي، نو يو بل هدف هم په طبيعي توگه د دې سندرو راټولول او د دې برخې بډاينه وه، ما پرته له کوم قيد او شرط نه په ودونو کې ونډه اخيستې او هم مې سندرې ترې راټولې کړې، ليکلې اوحتی ريكارډ کړې دي. او هم مې غوښتل چې د نورو باسواده نجونو او مېرمنو پام دې برخې ته واوړي، چې د دې ناليکلي ادب په ليکنه او راټولونه کې زيار وباسي.

م و
خپرونه وپه ټولنه

د پښتني سندرو مخينه يا شاليد

سندرې يا بدلې په پښتو شفاهي ادب کې ډېره لرغونې سابقه لري او پوهانو يې د ډېرو پخوانيو ژبو - چې د پښتو په گاونډکې يې ژوند کاوه - سره پرتله کړې او دا يې ثابته کړې چې پښتو ژبې لا ډېر پخوا بډای فولکلور او د سندرو ډول، ډول نمونې درلودې خو د زمان او مکان سره په ارتباط کې يې په شکل او مضمون کې بدلونونه رامنځ ته شوي دي. په دې هکله ښاغلي حبيب الله رفيع په خپل کتاب (د خلکو سندرې) کې ډېرې څرگندونې کړي چې دلته به يې ځينې د دې ادعا د ثبوت لپاره وړاندې کړم، نوموړی وايي:

«د موجوده پلټنو په رڼا کې د پښتنو د ولسي سندرو لاس ته راغلې نمونې له اسلام څخه راوړوسته دي خو څرنگه چې پښتو يوه ډېره لرغونې ژبه ده نو دا لازمه ده چې پښتو به له اسلام نه د مخه هم هر ورو شعر او ادب درلود او دا ځکه چې هغه نورې آريايي ژبې چې د پښتو ژبې خويندې بللې کېږي، لکه اوستا، سانسکرت او ... د ډېرو خوندورو او زړه وړونکو اشعارو لرونکې دي او د ملي اشعارو نمونې يې لا تر اوسه هم پيدا کېږي، نو څرنگه چې تاريخي سندونه د پښتو وجود هم د اسلام نه زرگونه کاله تر مخ ثابتوي نو دا هم بايد ومنله شي چې پښتو به په هغه وخت کې هر ورو شعر، ادب او سندرې درلودې او پښتنو به د خپلو مذهبي، د بناديو مراسمو او نورو کې

د وردگو د بنادۍ سندرې

سندرې ویلې خو متأسفانه چې اوس ورکې دي او د ورکوالي سبب خو یې دا دی چې چا نه دي لیکلې او حتی تر اوسه لا هم د پښتو ولسي سندرې نه دي لیکلې شوې، یوازې د پښتو ټولني له خوا یې یوه برخه په ځینو مقالو او هم ځانگړیو کتابو کې راټولې شوې او خپرې شوې دي، سره له دې هم ټولې نه دي خپرې او اکثره برخې یې یوازې او یوازې د پښتنو په خوله کې د میراث په توگه له یوه څخه بل او له بل څخه بل ته را پاتې شوې دي» (۶:۲۴).

بل ځای د سندرو په اړه داسې یادونه کوي:

«دا برخه د پښتو تر ټولو اشعارو او ادبیاتو پخوانۍ او لرغونې ده او گومان کېږي هغه وخت چې پښتو د آریک ژبې څخه بېلېدله نو له هغه وخته را په دې خوا به د پښتو عمومي سندرې رواج شوې او پښتنو ویلې وي، ځکه چې د تاریخي روایاتو او شواهدو له مخې مور ته دا ثابتنه شوې چې آریایانو د واده مراسم، نورې مېلې، دودونه او دستورونه درلودل چې په دې ټولو کې به یې سندرې ویلې نو همدا راز پښتنو هم ښایي د دې دودونو او مراسمو لپاره خپل اشعار په کار اچولي وي او ځای په ځای او وخت په وخت یې سندرې ویلې وي.

د پښتو په عمومي سندرو کې د خوند خبره دا ده چې اکثره یې د ښځو له خوا ویلې شوې نو څرنگه چې د ښځې غږ مؤثر او اغیزناک دی همدا راز دا سندرې هم خوندورې، خوږې او لطیفې دي. په آریایي اقوامو کې ښځو له نارینه وو سره اوږه په اوږه په ټولو اجتماعي چارو کې برخه اخیسته او لوی مقام یې درلود، نو له دې سببه و چې دوی د ادب په میدان کې هم

د وردگو د بنادۍ سندرې

له نارینه وو سره اوږه په اوږه کار کړی او حتی کله کله ترې اوبنتې هم دي، په پښتنوکې اوس هم ښځې د آريايي اصولو په بنا له نارینه وو سره اوږه په اوږه کار کوي او په اجتماعي چارو کې ستر رول لري چې له دې سره سره د ادب په برخه کې هم له نارینه وو څخه وروسته نه دي پاتې او ډېر خواږه او زړه وړونکي ادبيات لري.

زما په خیال په پښتنو سړيو کې شاعران یو یو دی خو ښځې ټولې شاعرانې دي ځکه د واده په مراسمو او نورو دودونو کې ښځې فی البدیهه د حال له غوښتنې سره سمې سندرې جوړوي او بې له دې چې تأمل په کې وکړي وایي یې، مثلاً کوم وخت چې واده وي ډېرې داسې سندرې اورو چې بیخي نوې او د حال په غوښتنه برابرې وي همدا راز چې کوم مړی وي نو دوی د زړه له ډېره درده د حال سره برابرې منظومې ساندي وایي او د خپل ډېر درد او دوک تسکین پرې کوي...» (٦: ٤٦-٤٧).

د فولکلور ټولواهمیت

د شکل او محتوا له پلوه د فولکلوریکو نمونو راټول خورا ستر ارزښت لري، فولکلور د شکل له مخې د یوه ولس د هر اړخیزې پوهې ترجماني کوي، په دغو نمونو کې داسې قوي ژبني چوکاټونه تر سترگو کېږي، چې د مصنوعي (بدیعي او بیاني) هڅې پر بنسټ یې رامنځ ته کول ناممکن برېښي، د ساري په توګه؛ لنډۍ هغه ولسي فورم یا شکل دی چې په یوه واړه بیت کې ډېر ستر مفاهیم ځایوي او دې فورم ته په کوزه کې د سیند ځایولو مصداق هم ورکول شوی دی. په همدې ډول د محتوا له پلوه د یوه ولس د فولکلور پېژندنه د هغه ولس د مشخصاتو او ممیزاتو څرګندویه ده، په ولسي پانګه یعنې: سندرو، بدلو، بوللو، ټپو، سروکو، چاربيتو (څلوریزو) او نورو کې د یوه ولس کره وړه، بریالیتوبونه، نیوکې، ناخوالې او د ژوندانه بېلابېل اړخونه په ګوته کېږي، د پښتنې ټولنې غړي چې زیاتره یې د بیسوادۍ له کبله له دیواني ادب څخه لرې پاتې دي د خپل ژوند احوال یې په ولسي پانګه کې خوندي کړي دي، د مثال په ډول؛ یوه میرمن چې د کلتوري قیود له کبله په عامه ژبه پر میره نیوکه نه شي کولای په ټپه کې ورته هغه مهال چې میره پرې ظلم کړی وایي:

پرځان د گلو لښته نه اخلې - پر مادې تېرکړل د کوتکو گذارونه

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا هغه مظلوم چې د عدل غوښتنې په موخه عدالت ته تللی او حاکم ورته د انصاف ورکولو پر ځای پر مخ خپېره ورکړې په ډېره نرمه ژبه او تراژيډي انداز په يوه ټپه کې داسې وايي:

تا چې خپېرې پرمخ راکړې - د اوبنکو ډکې سترگې چاته وارومه
ښاغلي زلمي هېوادم هم د پښتو ادبياتو په تاريخ کې د شفاهي ادبياتو ارزښتونه په گوته کړي دي، نوموړی وايي: «تر اوسه چې د پښتو ژبې د شفاهي ادبياتو کوم مواد مور ته په لاس راغلي د هغو له مطالعې څخه ښکاري چې د پښتنو د اجتماعي، ملي، سياسي، اقتصادي او فرهنگي ژوند ټولو خواوو د دې ادبياتو په بېلابېلو ډولونو کې انعکاس موندلی دی، او د پښتنو د فرهنگ په څېړنه کې دقیقه استفاده ترې کولای شو، او هم راتپول شوي توکي له تصنع نه خالي دي او ډېر طبيعي رنگ لري، ځکه نو د اجتماعي علومو څېړونکي کولای شي له دې ډول بياناتو نه د اصلي او اساسي موادو په توگه کارواخلي.

په دې ادبياتوکې په ډېر لوړ انداز د ښکلا او تصويرونو راوړل د کليوالو خلکو د هنري ذوق او فکري ودې ښکارندويي کوي او دا ترې جوتېرې چې عام ولس د اجتماعي او محيطي مسايلو په باب خاص فکر درلود.» (۱۴:۲۱)

نو هغه وخت چې د خلکو د ژوند پېښو، د ژوند تېرولو د روشنو او طريقو، کړنو، دودونو او دستورونو، عقايدو، خلاقيتونو، ذوقونو او سليقو د ثبت او ليکلو لپاره وسایل نه وو خلکو به دا پېښې خپلو حافظو او اذهانو ته سپارلې او د انتقال وسيله يې هم ژبه او روايات وو، چې د ايجاد له وخت نه

د وردگو د بنادۍ سندرې

تر اوسه خوله په خوله رانقل شوي او د وختونو په تېرېدو سره يې په شکل او مضمون دواړو کې جوت تغيير راغلی دی، خو له دې اوبستنو او بدلونونو سره سره که په سمه توگه وڅېړل شي ډېر ضروري مواد او تاريخي حقايق او هم د ملتونو د ټولنيز ژوند، قومي جوړښتونو، روحياتو، ذهنيتونو، عنعناتو او باورونو په اړه ډېر څه ترې تر لاسه کېدای شي، چې د بشر پېژندنې، د تاريخي حقايقو د رابرسيره کولو او د يوې ژبې د تاريخي سير، پرمختگ او د تحولاتو له څېړنې سره پوره مرسته کولای شي.

پښتني فولکلور ډېر غني دی، د پښتنو ملي فرهنگ او کلتوري ميراث پکې ځای شوی دی. او همدا ډول د پخوانيو خلکو هنري ذوقونه، سليقې، پېژندگلوي، قبيلوي جوړښت، فکر، تاريخي ميراثونه، د ودونو، دودونو او نورو په اړه مور ته معلومات راکوي، په دې ټولو پوهيدل او لاس ته راوړل يې د فولکلور ټولونې له لارې کېدای شي، نو بايد دا قيمتي خزانه د له منځه تللو نه وساتل شي اوله لاسه مو ونه وځي او په راټولونه او خوندي توب کې يې هر اړخيزې هلې ځلې وکړو.

د سندرو لومړي ټولونکي

پښتو ژبه د اسیایي ژبو ترمنځ هغه زړه ژبه ده چې تر دیواني ادب څخه یې ولسي پانگه په هر اړخیزه توگه غښتلې او پیاوړې بریښي، لکه څرنگه چې لازمه ده د پښتو ژبې دغه غني برخه په هغه ډول نه ده خپرل شوې، خو لومړی ځل په ۱۳۱۸ هـ ل کال مرحوم استاد محمد گل نوري د پښتو ژبې بېلابېلې سندرې لکه کاکړۍ غاړې، د واده بدلې، سروکي، تپې او نور ... راټولې او په ۱۳۲۳ هـ ل کال د ملي سندرو په نامه دیوې مجموعې په بڼه د پښتو ټولنې له خوا خپره شوه، مگر استاد محمد دین ژواک په همدې کتاب کې ځینې نورې لنډې ورزیاتې کړې او د دویم ځل لپاره یې په ۱۳۳۴ هـ ل کال کې د پښتو ټولنې له خوا د پښتني سندرو په نامه چاپ کړ.

تر دې وروسته ښاغلي ضمیرساپی همدا لړۍ وغځوله او د دویم ټوک په توگه یې ځینې نور ولسي شعرونه، چاربيتې، بدلې، سروکي او نور... راټول او چاپ کړل.

تر ۱۳۴۵ کال را وروسته ښاغلي حبیب الله رفیع (دخلکو سندرې) په نامه گڼ شمیر داسې شعري نمونې چې پخوا پرې کار نه و شوی راټولې او په ۱۳۴۹ هـ ل کال یې د تاریخ ټولنې له خوا دا ټولگه خپره کړه. او پردې سربېره یې د (پښتني ودونه) کتاب کې یو شمېر نورې د بنادۍ سندرې

د وردگو د بنادۍ سندرې

ثبت او خوندي کړې دي، چې په ۱۳۸۱ کال دافغانستان دمرستو مرکز (CCA) له خوا چاپ شوی دی.

په همدې ترتيب په ۶۰ مه لسيزه کې بناغلي احسان الله آرينزي هم يولړ ولسي سندرې راټولې او په دې وروستيو کې يې د (د وردگو د واده دود اوبدلې) نومي کتاب کې خپرې کړې او د پيښور پښتو اکاډمۍ هم په دوو سترو ټوکونو کې د (روهې سندرې) په نامه گڼ شمېر لنډۍ د اغلې سلما شاهين تر څارنې لاندې راټولې او چاپ کړې.

م و
م و
خپرنکويه ټولنه

د بنادۍ د بدلو ټولونکي

د بنادۍ بدلې پخوا هم راټولې شوې دي، چې ښاغلي زلمي هيوادمل (غرنۍ سندرې) په سريزه کې د دې سندرو سوابق داسې وړاندې کړي دي:

۱- ټولې هغه بدلې چې مرحوم غلام جيلاني جلالی د (پښتو ځانتني ادب او موسيقي) په مقاله کې د خرڅبانو بدلې، د پليو وړابانو بدلې، د سپرو وړابانو بدلې، د ناوې د را ايستو بدلې، او د ناوې د سپرېدو بدلې ترکوچنيو عناوينو لاندې راوړي او شرح کړي، ټولې د بنادۍ بدلې دي (۹۲).

۲- هغه ۱۱۲ بدلې چې مرحوم نوري په ملی سندرې (۹۳) کې د بابولالې په نامه راوړي، اوبيا د پښتني سندرې د لومړي ټوک (۹۴) ټولونکو له هغه کتابه را اخیستې او په همدې نامه يې خوندي کړي، ټولې د بنادۍ په بدلو کې شمارل کېږي.

۳- هغه بدلې چې په (پښتني دودونه) نومي کتاب کې ښاغلي واسعي د کندهار دودونه په مقاله کې (ص ۵۱، ۵۶) ښاغلي اتمان د پکتيا دودونه په مقاله (ص ۱۷۳، ۱۷۵، ۱۸۳، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۷) (د ۱۳۳۶ ش کال د پښتو ټولنې چاپ) کې راوړي ټولې د بنادۍ بدلې دي.

۴- هغه بدلې چې ښاغلي محمد ابراهيم عطايي د «هلمند د کلتور په ساحه کې» نومي اثر (ص ۴۹ - ۱۳۴۱ ش کال د لشکرگاه چاپ) او هلمند نومي

د وردگو د بنادۍ سندرې

کتاب (ص ۶۶ - ۶۷ - د ۱۳۴۴ کال چاپ - کابل) کې ضبط کړې دي، ټولې د بنادۍ په بدلو کې حسابېږي.

۵- د هغو سندرو نمونې چې ښاغلي عبدالقدوس نجيب د کندهار مجلې د ۱۳۴۹ ش کال په نهمه گڼه، ۲۲ مخ کې د «بابولاله» تر سرليک لاندې، او بيا هم د کندهار د سيمو هغه سندرې چې ښاغلي محمد ولي ځلمي په «کندهار» نومي اثر ص ۲۵۷، ۲۵۳ د ۱۳۵۱ ش کال چاپ کې راوړي دي، ټولې د بنادۍ په بدلو کې شمارل کېږي.

۶- عبدالقدوس پوپل د ۱۹۶۸ ع کال د ولس مجلې د کال گڼې په ۱۰۴ مخ کې د کوټې د سيمو په پښتنو کې د موجودو دغه ډول بدلو نمونې راوړې دي، چې د بنادۍ د بدلو د څېړنې په مهال کې يې نه شو هيرولای.

۷- هغه بدلې چې ښاغلي حبيب الله رفيع «د وردگو دودونه» (۹۵) نومي اثر او په «د خلکو سندرې» کې د بابولالې تر سرليک لاندې خوندي کړې دي ټولې د بنادۍ په بدلو کې راځي، دغه بابولالې نوموړي رفيع د آريانا مجلې د ۲۶ کال په پنځمه گڼه ص ۵۷-۵۹ او شپږمه گڼه ص ۴۴-۵۵ کې هم خوندي کړې دي.

۸- هغه بدلې چې پروفيسور محمد نوازخان طابير «د ټيپي معاشرتي تجزيه» نومي رساله کې د «خوانښې نرور» تر سرليک لاندې راوړې دي، د بنادۍ بدلې دي (۹۷) نوموړي پروفيسور په روحي ادب ج ۱ ص ۲۶۸ - ۲۶۹ کې هم د بنادۍ د بدلو څو نمونې راوړې دي.

۹- هغه بدلې چې پروفيسور سيال کاکړ په پښتني فولکلور نومي اثر کې «د گونډۍ سندرې» تر عنوان لاندې راوړې د بنادۍ بدلې دي (۹۸) همدارنگه

د وردگو د بنادۍ سندرې

بناغلي سيال کاکړ په ترينو، نومي رساله ص ۳۵-۳۶ کې «دالله مورې» تر سرليک لاندې د ترينانو د بنادۍ ځينې بدلې هم ضبط کړې دي.

۱۰- بناغلي محمدعلي منگل په فولکلوري گېډۍ کې «د واده په دود کې د بنځو سندرې» (۹۹) تر سرليک لاندې او په ولسي پوهه کې د «د واده دود» (۱۰۰) د اورده بحث په بېلابېلو برخو کې سندرې خوندي کړې دي. نوموړي منگل د زېري جريدې د ۱۹۵۹ کال په ۴۰، ۴۱-۴۲، ۴۴-۴۵، گڼوکې د واده په وخت (د خېښو پامونه) تر سرليک لاندې څلور مقالې، خپرې کړې دي، چې په دغو مقالو کې د بنادۍ د بدلو ډېرې نمونې هم راوړل شوې دي. دا چې دغه سندرې څومره نوې او څومره د ده له نورو ليکنو سره تکرار لري، ځانته بېله خبره او بېل بحث دی، خو يوه بله موضوع چې دلته پرې گړېرم دا ده، چې نوموړي گران ورور د بنادۍ بدلو ته د خېښو پامونه وايي. پامونه ده په خپلو آثارو او مقالو کې د سروکو په معنی پېژندلي دي (کابل مجله، د ۱۳۵۹ کال نهمه گڼه ۸۵ مخ، ۱۰ گڼه ۵۳ مخ) او د خېښو سندرې يا بدلې خو د بنادۍ بدلې، او زموږ د فولکلور جلا صنف دی.

۱۱- مرحوم غلام محمد ترکي (۱۳۵۷ ش مړ) د پښتنو دودونه نومي اثر د کوژدې او واده د دودونو (۱۰۱) د څېړلو په ترڅ کې او محمد اسلم قربان خېل په فولکلور (۱۰۲) نومي رساله کې چې د اندرو په دودونو خبرې کړي، د واده دود د تشریح په لړ کې يې د دغو سندرو ډېرې نمونې هم خوندي کړې دي.

۱۲- ځوان فولکلور ټولونکي عبدالکریم پتنگ په خپل يوه نوي اثر (د غرونو څوکې) (۱۰۳) په (۱۳- ۲۰ مخونه) د ۱۳۵۹ کال چاپ - د فلاوژۍ

د وردگو د بنادۍ سندرې

پوهنځي خپرونه) کې د دغو سندرو ځينې نمونې چې - يې د خوست له مرکزي سيمو راټولې کړي - خوندي کړې دي.

۱۳- د فولکلور مجلې تفاريقو د دغو سندرو نمونې او د دغو سندرو په باب نور تشریحات په خپلو پاڼو کې چاپ کړې دي (۱۰۴).

۱۴- د بنادۍ د بدلو يوه معتنمه مجموعه پروفیسور ولي محمد سيال کاکړ په کوټه کې خپره کړې ده (۱۰۵). دغه مجموعه ۲۰۰ بدلې لري، نوم يې «فولکلوري جواهر» دی، دغه مجموعه ډېرې بڼې گڼې او نوې خبرې لري، خو د دې تر څنگه ځينې د يادونې وړ ټکي هم پکې پيدا کېږي، چې دلې پرې بحث موضوع اوږدوي.

۱۵- ښاغلي بسم الله حقل په خپل ناچاپ اثر «د تنیو د کلتور او فولکلور خپرنه» کې د بنادۍ د سندرو ځينې نمونې خوندي کړي، او هغه مقالې چې يې د ۱۳۵۹ کال د کابل مجلې په ځينو گڼو کې خپرې شوي هم د دغه ډول سندرو ځينې نمونې لري (۱۰۶).

۱۶- په (غرنۍ سندرو) کې د عارف غروال دغه راټولې کړې بدلې زموږ د دغه ډول بدلو يوه ورکه کړې ده، چې د نورو کړيو په بشپړېدو سره به يې زموږ ددغو سندرو لړۍ ښه پسې بشپړه شي. غروال چې کومې سندرې په دې برخه کې راوړي ځينې يې د بنادۍ بدلې دي، خو د دغسې بدلو ترڅنگه يې ځينې عام سروکي هم په دې سندرو کې خوندي کړي دي (۱۲:۱۱۰).

۱۷- په همدې ترتيب په (پښتني دودونه کتاب چې په ۱۳۳۶ لمريز کال کې د پښتو ټولنې له خوا په دولتي مطبعه کې چاپ شوی دی) کې غلام محمد تره کي په ۵۱ مخ کې د کندهار د بنادۍ سندرې راوړې، په ۵۶ پاڼه کې يې بابولالې راوړې، او په ۱۷۳ مخ کې يې د ناوې د سر اړولو په اړه سندرې

د وردگو د بنادۍ سندرې

خوندي كړې دي. همدارنگه په ۱۷۵-۱۸۵-۱۸۶-۱۹۱ مخونو كې د خوږې باندي كولو سندرې، ناوې ته د ملگرو له خوا ويل كيدونكې سندرې او همدا ډول د واده د نورو مراسمو او مواردو په هكله سندرې را ټولې شوې دي چې ټولې د بنادۍ سندرې گڼل كيږي.

۱۸- (افغاني موسيقي) نومی کتاب چې بناغلي محمد دين ژواک ليکلی او په ۱۳۷۰ کال کې د افغانستان دهنرمندانو دټولنو د اتحادیې له خوا په آريانا مطبعه کې چاپ شوی په ۳۲، ۳۳، ۳۶، ۳۸، ۵۷، ۵۴، ۵۳، ۴۷ او له ۱۰۱-۱۰۷ پورې پاڼو کې يې د موسيقي له ريډم سره د واده سندرې را غلې دي چې دا هم د بنادۍ په بدلو کې شميرل كيږي.

موسو
نيرنگويه ټولنه

په وردگو کې د بنادۍ بدلو د ټولولو لومړنۍ هڅې

د وردگ د کلیمې شالید په ډیرو زرو تاریخي متنونو کې پر همدې حال ذکر شوی او د پښتني قبیلې دغه پرگنۍ ډیرې داسې ژبنۍ نمونې لري چې خورا اوږد بحث پرې کیدای شي، داسیمه هم د نورو پښتنو سیمو په شان گڼ شمیر شریکې او ځانگړې بدلې، سروکي، تپې، چاربيتۍ (خلوربزې) او نورې شعري نمونې لري چې بنایي د تحقیق او پلټنې لپاره همیشه زیات موارد ولري، خو په لومړي سر کې بناغلي حبیب الله رفیع چې پخپله هم د وردگو د سیدآباد سیمې اوسیدونکی دی، دغې موضوع ته ځیر شوی او د وردگو د سیمې مشخصو بدلو، سروکیو، تپو او نورو ټولولو ته یې ملاتړلې ده.

نوموړي تر ۱۳۴۵ کال را وروسته (دخلکو سندرې) په نامه گڼ شمېر داسې شعري نمونې چې پخوا پرې کار نه وشوی راټولې او په ۱۳۴۹ هـ ل کال کې یې د تاریخ ټولنې له خوا دا ټولگه خپره کړه. او پر دې سر بېره یې د (پښتني ودونه) کتاب کې یو شمېر نورې د بنادۍ سندرې ثبت او خوندي کړې دي چې په ۱۳۸۱ کال کې د افغانستان د مرستو مرکز (CCA) له خوا چاپ شوی دی.

په همدې ترتیب په ۶۰ لسیزه کې بناغلي احسان الله آرینزي هم یو لړ ولسي سندرې راټولې او په دې وروستیو کې یې د (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې خپره کړې.

د دې څېړنې ارزښت

که څه هم پښتو ژبې د زمانې د ډيرو حوادثو پر وړاندې خپل گڼ شمېر ديواني اثار له لاسه ورکړي خو له نيکه مرغه دا ژبه يو داسې غني فولکلور لري، چې په هره برخه کې کولای شي د نړۍ له نورو ژونديو ژبو سره سيالي وکړي. د پښتو ژبې د فولکلوريکو فورمونو اغيز د پښتو ژبې پر ديواني اثارو کې څرگند دی او که چيرې دهر صاحب ديوان پښتانه شاعر ديواني شاعري مطالعه کړي د فولکلوريکو فورمونو له اغيز څخه به خالي نه وي، مگر تر اوسه پورې د اړتيا وړ داسې څيړنې نه دي ترسره شوې چې پښتانه د خپل فولکلور پر څرنگوالي، اهميت، موقعيت او کميت وپوهوي. له همدې امله ورځ تربلې د پښتنو په محفلونو کې د فولکلور ځای د پرديو ژبو نوښتونو ته خالي کېږي او پښتانه هنرمندان چې په طبيعي ډول د پښتني فولکلور د ترويج او ترغيب هڅوونکي دي کوبښن کوي، چې خپلو اوريدونکيو ته د نورو ژبو اثار وړاندې کړي. د دې لپاره چې د پښتني فولکلوريکو فورمونو په اړه هر اړخيزې او نوې څېړنې پيل شي کوبښن مې وکړ چې د ناليکلي ادب دا څو سندرې راټولې او له لوستونکيو سره يې شريکې کړم.

کومې سندرې چې ما راټولې کړې ټولې نوې دي او هم مې د ويلو له حالاتو سره د واده له لومړۍ پرېکړې نه د واده تر پايه په ترتيب سره راوړې دي او لکه مخکې مې چې يادونه کړې ده د وردگو د واده د دود او دستور

د وردگو د بنادۍ سندرې

د تشریح او توضیح په برخه کې مې له اختصار نه کار اخیستی، ځکه چې بناغلي استاد حبیب الله رفیع او بناغلي احسان الله آریزې په مکمل ډول معرفي کړي دي، خو بیا هم هغه څه چې د دوی له قلم نه پاتې شوي او یا هم د دوی په ځای یا اړونده سیمه کې چې نوموړيو يې دود لیکلی په ځینې ځایونو یا برخو کې د جغتو له سیمې سره توپیر لري ما یاد کړي دي او هغه باید تکرار ونه گنل شي.

په همدې توگه د بناغلي آریزې د کتاب تر لوستلو وروسته ځینې داسې ټکي زما مخې ته راغلل چې د وردگو د جغتو ولسوالۍ په هغه سیمه کې چې ما یې څو سندرې راټولې کړې او هم شاوخوا کلیو سره یې د واده په دود کې توپیر شته، نو لازمه ده چې دلته یې لنډه یادونه وکړم. مثلاً نوموړي دخپل کتاب په ۷۷ مخ کې د نجونو د خونونې، بنایست او ودوزن په برخه کې ویلي: «هغه نجونې چې ډېرې بنایسته نه وي هم ودېرې یا یې کوم مشر سړی په نکاح اخلي، یا په کوچیانو او نورو قومونو واده کېږي او یا یې کوم عیجن ځوان غواړي».

خو په جغتو کې - په هغو څو کلیوکې چې ما بدلې ترې راټولې کړې - ما په دې اړه پوښتنه وکړه، نوموړيو ويل چې مور هېڅکله پرته له وردگونه له بل چا سره خېښي نه کوو او کوچیانو ته خو لومړی مور ښځه نه ورکوو او په بل قدم کې خپله کوچیان نه غواړي له جايي والو نه ښځه وکړي، ځکه دوی وايي چې جايي والې نه اوبښ (خې) کولای شي، نه کېږدی. درولی شي او نه هم نور هغه درانه کارونه کولای شي، چې یوه کوچۍ ښځه یې کوي. دوی وايي، چې مور په داسې یوه ښځه څه وکړو، ځکه په مور کې دا دود دی

د وردگو د بنادۍ سندرې

چې بنځې باید کېږدی. ودروي، اوبه راوړي، اوبن ځمکوي يا يې خې کړي، د رمې پالنه وکړي، يعنې د شيدو لوشل او تر غوړيو يې کاله کول، د کېږدی پاکول او ډوډۍ پخول، بوټی راوړل او داسې نور ټول بايد همدوی وکړي. په جغتو سيمه کې سيدان هم شته چې دوی خو آن له ځايي خلکو (وردگو) سره هم خېنۍ نه کوي.

بناغلي آرينزي د خپل کتاب په ۹۳ مخ کې د استاد رفيع له خولې نه ويلې: چې کله بنځې د پېغلې کتلو ته ورشي که يې په چل او ول ونه گوري او د خېنې نيت پوخ وي؛ نو د پېغلې له کورنۍ څخه غواړي چې هغه پرې وگوري، د منلو په صورت کې پېغله پټ مخ راځي، بيا يې مور يا مشره خور يا کومه بله مشره بنځه په ځانگړيو ادا بو سره پلو لري کوي ...

دا دود هم په هغه سيمه او هم زموږ په سيمه (چک) کې نه شته او که پېغله بې خبره وي راځي او دوی يې گوري او که نه غير له هغو نه په پټ مخ نه راوستل کېږي او نه يې هم د کورنۍ له خوا ورنښودل کېږي.

بل ځای د کتاب په ۹۷ مخ کې وايي د پېغلې کورنۍ معمولاً دا ښه بولي چې ځوان ډېر وروڼه او خویندې ونه لري چې د دوی لور د هغوی په چوپړ کې ډېره سترې شي، وردگ يکه (يوه زري) ځوان ته ترجيح ورکوي. دا دود هم په هغه ځای کې چې ما يې بدلې راتولې کړې نه ؤ او برعکس دوی ويل مور داسې زلمي ته چې ډېر وروڼه ولري ترجيح ځکه ورکوو چې که دا ځوان يووزری وي نو تربرونه يې نارواوې ورسره کوي، او دی يې په يوازې توگه له عهدې نه شي وتلی.

د وردگو د بنادۍ سندرې

بل خای (۱۰۴ مخ) وایي چې د ولواره اخیستلو په هکله د سیمې سپین ږيري دوه-درې لامله یادوي، یو لامل چې یو پلار ولور اخلي دا دی چې خپل زوی ته واده پرې کوي او دویم دا چې که نیستم وی خپل پورونه پرې خلاص کړي او یا یې درې - څلور کاله لاس وچلېږي او د کور د خرڅ وس ومومي او په پای کې غټ لامل دا دی چې که څوک خپله لور بې ولوره واده کړي او یا لږ ولور پرې واخلي، نو کلیوال او نور خلک تبصرې کوي چې دا پیغله ناروغه وه، عمر یې زیات شوی و کومه (خو) یا عیب یې درلوده او داسې نور؛ ځکه یې وړیا یا په ارزانه ورکړه چې بیا به بل میړه ورته پیدا نه شي.

خو دا دلایل هم د هغې سیمې خلکو نه منل دوی ویل موږ ځکه ولور اخلو چې یوې ناوې ته کور پرې واخلو او بل چې زموږ خور او لور ته خسرگنۍ په ټیټه سترگه ونه گوري چې پلار یې له کوره لوڅه او بې قدره وایسته (بې د کور له سامان نه) او دا اصطلاح هم هلته شته چې د خور او لور په ولواره څوک نه مږېږي.

په همدې توگه په ۱۱۸ مخ کې وایي: په ناسته کې راغلي مېلمانه د خپلو ټوپکو او نورو وسلو په ساتنه او څارنه مکلف دي او کوربانه دا حق لري چې کومه وسله، په یوه مناسب وخت کې د دوی له سترگو الوڼیه یا پټه او گوبنه کړي.

خو په اړونده سیمه کې دا رواج نه و اوکه دچا څه ورک شي لوی عیب او شرم گڼل کېږي. د خپښانو وسلې او داسې نور وسایل په یوه امن او

د وردگو د بنادۍ سندرې

مناسب ځای کې اېښودل کېږي او کوربه یا د کور خلک د دوی د څیزونو په ساتنه مکلف دي.

د کتاب په ۱۴۱ مخ کې راغلي چې لومړی ښځې جوړښت ته ځي، خو هلته دا دود هم نه شته او یوازې نارینه د جوړښت لپاره ځي.

او بل ځای (۱۴۵ مخ) کې ذکر شوي چې که زوم خیل د واده پیسې په حسنه قرض پیدا نه کړي له کوچیانو نه یې په سود اخلي. دا کار هم په نوموړې سیمه او شا او خوا کلیو کې نه و.

د همدې کتاب په ۱۶۳ مخ کې وایي چې، وردگ د شوروا پخولو لپاره غوښه، اوبه او مالگه کټوو ته اچوي او له پیازو او مسالو څخه کار نه اخلي. په هغه کلي (د جغتو ولسوالۍ په هغه سیمه کې چې بدلې ترې ثبت شوي) وایي چې مور له ډېر پخوا نه د پیازو او مسالو څخه کاراخیسته؛ خو په اوسني ډول چې ډېر ډولونه لري نه وه، یوازې یو ډول ساده مساله به دیگ ته اچول کېدله، یوازې د لاندې له غوښې مو چې شوروا پخوله له مسالو مو کار نه اخیست.

په ۱۷۲ مخ کې یې ویلي چې زوم خیلو به په واده کې سربېره پر ډمانو ځینو کورنیو به بیا ساریان او سندرغاړي له کابل او لوگر څخه راوستل چې ډېر ځوانان به ورته راټولیدل له داسې سندرو سره به هلکان هم نڅېدل.

دا دود هم هلته نه شته، یوازې د کلي او کلي ته نژدې اوسېدونکي ځایي ډمان چې ساز او آواز یې زده وي، د واده په شپه د سیل جوړولو لپاره راوستل کېږي او د واده په ورځ بیا هغه چې ډول وهل یې زده وي راغوښتل کېږي او بس.

د وردگو د بڼادۍ سندرې

په ۱۷۷ مخ کې وايي چې د نکريزو په شپه واده کېدونکې پيغله معمولاً دخپل ډېر نژدې خپل لکه ورور، تره يا د هغې ترورمېلمنه وي چې په همدې کلي کې واده وي.

دا دود هم په نوموړې سيمه کې نشته، بلکې تر واده نه يوه يا دوې اوونۍ مخکې (کله چې جوړښت وشي) مېلمستياوې پيل کېږي او په کلي او کور کې د ناوې نژدې خپلوان ناوې ته مېلمستيا کوي او په دې شپه بايد ناوې په خپل کور کې وي.

د کتاب په ۲۲۳ مخ کې ويل شوي چې په وردگو کې هغه کسان مخصوصاً ښځې چې د پوښ (جوړې، جامې) نندارې ته راځي، له ځانونو سره سوغاتونه لکه د اوبو څښلو لوبڼي، د چای لوبڼي، دبخار ديگ، چايجوشونه، دسينگار سامان، ټوټې يا نغدې پيسې چې معمولاً دناوې مورته سپارل کېږي ورسره راوړي.

مگر په هغې بله سيمه کې ويل کېدل چې ناوې ته ښځې په اچونه کې د کور د سامان لوبڼي راوړي خو نغدې پيسې او د سينگار سامان نه راوړل کېږي او د زوم کره چې ښځې بيا د پوښ کتلو ته راځي ناوې ته جامې يا يوازې د کميس ټوټه او يا ټکری راوړي دا د خلکو په وس پورې اړه لري که په وس کې ښه وي بسته جوړه ورته راوړي او که وس ونه لري بيا يو توک لکه خت، ټکری... راوړي.

په همدې توگه د کتاب په ۲۲۸ مخ کې راغلي چې (... د ناوې د پاڅولو لپاره د دې پلار يا ورور راشي، ناوې نه پاڅېږي، دوی يې دلاسا کوي، يو موټی پيسې ورکوي، تر لاس يې نيسي او له ځايه يې راپاڅوي. ناوې په

د وردگو د بنادۍ سندرې

راپاڅېدو کې په ټوپک تکیه کوي، ټوپک د غیرتي زامنو د زیرون شگون دی، همدا وخت قرآن عظیم الشان هم د ناوې په سرنیول شوی وي چې د لوی خدای (ج) مرسته ورسره مل شي ناوې له لږ درېدلو څخه وروسته د ټوپک کنډاغ درې ځلې په زوره - زوره په زمکه وهي او بیا نو په شمېرلو قدمونو روانه شي او د پلار له کوره په وتلو پیل وکړي.

دا دود هم په جغتو کې نشته - د ټولو کلیو نه یې نه یم خبره خو په کومو کلیو کې چې زه گرځیدلې یم - یوازې پلار یا ورور او یا بل مشر راځي او تر شال اچولو وروسته ناوې د پلار له کورنه وباسي.

د کتاب په ۱۹۱ مخ کې د ناوې د سر اوبدنې په برخه کې وايي: له دنیو او خالونو څخه وروسته، د ناوې دنگنبیو تر منځ د وېښتو په لاره سوندر پورې کېږي.

په جغتو کې اوس دا دود له منځه تللی او څوک اجازه نه لري چې د ناوې په سر سوندر ووهي او له دې دود سره کلک مخالفت کېږي. بنیایي دا مخالفت په دې خاطر وي چې دا ډول رسمونه په هندي اعتقاداتو پورې اړه لري او مسلمانان یې گناه بولي.

د خسر کورته د ناوې د را رسیدو په اړه داسې وايي: (... ناوې په دې لنډه دمه او کیناستلو کې د جام په پاڼو او رڼو اوبو کې سترگې غړوي او یو ښکلی وړوکی ماشوم (هلک) په غیر کې نیسي... ۲۵۴ مخ). دا دود هم په اړونده سیمه کې نشته.

همدا ډول په ۲۵۸ مخ کې وايي چې د ناوې د راوړلو پر لومړۍ یا دوهمه شپه (حتی درېیمه یا اوومه) د نکاح دود په ځای کېږي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

په جغتو کې د پلار په کور کې يعني د نکريزو په شپه د ناوې نکاح تړل کېږي، ځکه دوی وايي چې شاهدان يې بايد ناوې ته محرم کسان وي. بل ځای (۲۶۰ مخ کې) وايي کله نا کله شاهدان له ځانه سره د غوندي ستن وړي چې ناوې پرې وڅوڅوي، خو هغه لا هم غلې ناسته وي او غږ نه باسي.

دا رواج هم په جغتو کې نشته، شاهدان څورول کېږي او ملنډې وړپورې جوړېږي، خو له ناوې سره څوک کار نه لري.

په (۲۶۲-۲۶۳) مخونو کې څرگندوي چې: (خلک وايي په ټوله هغه موده کې چې نارينه د نکاح په تړلو بوخت وي، زوم او ناوې بايد په پټه بياتيگاني (قيچي) وکړي چې دچا سحر او جادو اغيزه پرې ونه کړي. کله چې دواړو خواوو د نکاح خبره ومنله، د مبارکيو چينغې ټوله کوټه ډکه کړي، گوړ اوبی (د گوړې شربت) ميوې او ريمالونه يا نور سوغاتونه ووبشل شي او مېلمانه رخصت وغواړي.

په نوموړې سيمه کې يوازې ناوې ته - هغه هم حتمي نه ده - کله نا کله بياتي ورکول کېږي، خو زوم ته يې نه ورکوي او لکه مخکې مې چې يادونه وکړه هلته د ناوې نکاح د پلار په کور کې تړل کېږي او تر نکاح وروسته، دستمالونه، ملاصیب ته لونگی او نور سوغاتونه، او خلکو ته ميوه او د بورې شربت ورکول کېږي.

بل ځای (۲۶۶ مخ) وايي چې په وردگو کې ناوې دوه - درې ورځې وروسته کارته ولاړېږي. په دې ورځ د ناوې خواښې يا کومه بله نژدې مشره ناوې لومړی د اوږو کندو او د غوړيو کټوې ته بيايي. دا لږ اوږه او غوړي بيل

د وردگو د بنادۍ سندرې

کړي بيا نو ورته کيني ... له دې اوږو څخه غونډارۍ (نننۍ کلچې) او بوسراغې پخوي.

په جغتو کې ناوې په درېيمه ورځ د لاس خلاصولو لپاره بيايي، اوږه اوغورې پرې را اخلي او حلوا ترې پخوي او هغه هم يوازې د حلوا ديگ دوه درې ځلې لري او يوازې يې د يوه دود په توگه چې ناوې تر دې وروسته د کور په کار کې ونډه اخيستی شي دا کار کوي او اکثراً تريوې مياشتې يا تردې لږيا ډېره وخته پورې په ناوې کار نه کوي يوازې د بلدتيا لپاره کله - کله د کور له بڼڅو سره پخلنځي ته ځي.

د کتاب په ۲۶۷ مخ کې راوړي: د ناوېدود په لومړۍ يا دويمه اوونۍ کې زوم د خپلو خسر خيلو احترام ته ورځي... زوم همدا راز خپل خسر ته بلنه ورکوي چې له لسو- شلو کسانو سره د دوی کور ته په مېلمستيا ورشي. خو په جغتو کې اکثراً د واده په سبا ورځ زوم د خسر کره ځي او دې ته شاه سلامي وايي.

د بنادۍ د سندرو جوړښت

د بنادۍ سندرې د پښتو ولسي سندرو يو ځانگړی ډول دی، چې بېلابېل فورمونه لري. او دا سندرې د پښتنو د ولسي سندرو د نورو ټولگيو په څېر د پښتون قوم د ټولو کړو وړو انځورونه وړاندې کوي او د خلکو د ملي، ټولنيزو او رواني ځانگړنو ښکارندويي په کې شوې ده.

د پښتو د گړني ادب دغه سندرې لکه چې له نامه څخه يې جوتهېږي د ښاديو په محفلونو کې ويل کېږي او ځينې يې په لنډيو سره بشپړېږي، مثلاً د سروکيو بشپړونکې لنډۍ دي او بې له هغو سروکيو څخه چې د سوال او ځواب او په ځينو مراسمو کې د پيغورونو او ستاينو په توگه، ويل کېږي نورې ټولې پرته له لنډيو په ځانگړي ډول نه کارول کېږي. له سروکيو سره هر ډول لنډۍ ويل کېږي خو که هغه لنډۍ چې د سروکي له موضوع سره اړه ولري ورسره وويله شي خوند يې لا ډېرېږي، د سروکيو په منځ کې لنډۍ وار په وار بدليږي، رابدليږي مگر سروکی د هرې لنډۍ په پای کې تر پایه پورې په مکرر ډول راځي، خو د بنادۍ نورې بدلې لکه بابولالې او ځينې د اتني نارې په مستقله توگه هم ويل کېږي.

د ډول له مخې ښاغلي حبيب الله رفيع ټولې پښتو سندرې په دوو برخو وېشلي دي چې لومړۍ برخې ته يې عمومي سندرې يا نامعلوم نظم ويلي دي چې شاعر او ويونکی يې ښکاره او په نامه نه وي معلوم.

د وردگو د بنادۍ سندرې

دويمه برخه يې خصوصي سندرې يا معلوم نظم دی چې شاعر او ويونکی يې معلوم او يوه مشخص ولسي شخص ته منسوبې وي، چې بيا هره ډله بېل، بېل ډولونه لري.

په عمومي سندرو کې يې د ميندو سندرې، د ماشومانو سندرې، د ورو مشاعرې، کيسې، د لويانو سندرې، محلي پارچې، د اتن نارې، بابولالې، د هوتکو نارې، د کاکړو غاړې، فالونه، لنډۍ، سروکي، متلونه او ساندي راوړي دي.

او په خصوصي سندرو کې يې غبرونه، دمروتو کسرونه، مقامونه، چاربيتې، بدلې، بگتۍ، لوبې، کيسې، داستانونه او مشاعرې ښودلي دي. (۶:۴۴)

ښاغلي آرينزي په خپل کتاب کې د بنادۍ د بدلو د څو ځانگړيو ډولونو لکه (بابولالې، دوه - دوه تاره اخلي، ښه ورا، خورښادي، الا خورې چينغې - انگي) نمونو له راوړلو سره يادونه کړې ده او د ټولو پښتنو گډه ولسي پانگه يې بللې ده. (۱:۴۰-۴۱-۴۲-۴۶، ۴۳)

د فورم په لحاظ دا سندرې مختلفې دي او لکه لنډۍ چې د خج، سيلاب او آهنگ له پلوه يو ډول دي او د محتوا په لحاظ د پښتنو د ژوندانه د ترجماني ترڅنگ ډير لوړ بشري پيغامونه له يوې پيړۍ څخه بلې او له يوه نسل څخه بل ته په ډيره امانتدارۍ انتقالوي، د بنادۍ بدلې د فورم، خج، موقعيت، جوړښت او سيلاب له پلوه متنوع دي او داسې مميزات نه لري لکه لنډۍ چې تر اوسه پورې ساتلي دي، او د اوږدوالي او يا لنډوالي له پلوه بالکل اختياري بڼه لري او له شرايطو سره سمې لنډې يا اوږدې

د وردگو د بنادۍ سندرې

ويلې كېږي. دا سندرې په يوه سيمه پورې ځانگړې پاتې كيدلای شي او كله هم د اشخاصو په واسطه د انتقال او ويلو په وخت كې كمی او زياتی پكې راځی او هم د خلكو او ځايونو نومونه پكې بدلېږي رابدلېږي او ډير ځله چې خلك د بناديو په محفلونو كې ولسي سندرې وايي په دې توپيرنه پوهېږي چې دا بيلابيل فورمونه څرنگه يوله بله بيل دي او څرنگه رامنځ ته كېږي. مگر زما په اند كه چېرې د پښتو فولكلور بېلابېل فورمونه په تخنيكي لحاظ وپېژندل شي هغه مهال به زموږ د ژبنۍ پانگې ځولۍ نوره هم له رنگا رنگۍ او رنگينۍ ډكه شي.

بدل زني د دې سندرو د نظم او آهنگ جوړونې په خاطر د سندرو په سر، منځ يا پای كې اضافي توكي، لكه: (ووی، هوی، وی، وا، وا، ها، ها، لې لې، هې هې، نی نی، ها هو هو، الله، جاريا جر، گله يا گلې، ما ويل) هم ورزياتوي.

د (غرنۍ سندرې) كتاب په سريزه كې ښاغلی زلمی هيوادمل وايي: «ويونكي د خپل مجلس د شور، خوند او رنگ د ښه كولو لپاره د وينگ په مهال ځينې آوازونه، لكه (و، او، مال، وی، یا، والله، څار، گله، د، هې او....) د سروكو په مختلفو پاركو كې ورزياتوي،...» (۱۲: ۹۶).

نو له دې امله ويلی شو چې دا سندرې كوم مشخص فورم نه لري او نه هم تر كوم ځانگړي قانون لاندې راتلاى شي، بلکې دا سندرې هم د ولسي خلكو ادبي تنده ماتوي، په وزگار وخت د بوختيا يوه په زړه پورې برخه ده او هم د خوښيو د لمانځلو زمينه سازي كوي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

د بنادۍ د بدلو د ايجاد د وخت په اړه هم مطلق حکم نه شو کولای، بناغلي حبيب الله رفيع په دې اړه خپل نظر داسې څرگند کړی دی: «د بابولالو د پيدا کېدو وخت يقيني نه دی ښکاره، خو داسې بریښي چې خورا لرغونې سندرې دي او پښتنو د خپلو ودو او بناديو په وخت کې ويلي او وايي يې.

همدا رنگه ددې سندرو له ژورې کتنې څخه دا رانښکاري چې بابولالې به هم لکه لنډۍ او د اتن نارې غوندې لومړی په کندهار او شاوخوا کې يې ويلي شوې او بيا وروسته به يې په نورو پښتنو کې رواج موندلی وي.» (۱۲): (۷۶)

بناغلی احسان الله آرينزی په دې عقیده دی چې په دې سندرو کې د پښتنو ښځو هغه آوازونه نغښتي دي چې له آريايي دورې نه بيا تر اوسه د ښځو د ټولنيز دريځ په هکله ژور او دقيق معلومات راکوي او اوس هم په دې سندرو کې د ډېرو لرغونو او تاريخي دودونو نښې ليدل کېږي، نو خامخا به د دې دودونو لپاره ډېرې ښکلې او په زړه پورې بدلې وې؛ خو د دودونو په بدلېدو سره دا بدلې هم بدلې او نوی شکل يې غوره کړی دی. (۲۳:۱۳ او ۳۳)

خو له دې ټولو سره، سره زه ويلي شم چې هره سيمه ځانته مخصوصې سندرې هم لري، چې په خپله دهماغې سيمې لغتونه او اصطلاحات پکې راغلي دي او له دې نه يې د ايجاد وخت او سيمه له ورايه ښکاري، د بېلگې په توگه زه چې ماشومه وم مور مې چې کومې سندرې راته ويلي اوس هم زما په یاد دي هغه وخت يې په معنی او کیفیت سمه نه پوهېدم مگر اوس

د وردگو د بنادۍ سندرې

چې ورته څېره شم د خپلې سيمې سوچه لغتونه پکې وينم، لکه دا يوه
سندره چې مورمې ډېره راته وبله:

لور خو لور ده، وړی د آنگور ده، مړه (مڼه) د خوجونگور ده،

په ټولو څلورگون ده

دلته د خوجونگور(خواجه انگور) کلمه راغلې ده چې د وردگو په چک
ولسوالۍ کې په دې نامه يوه سيمه ده چې ډېرې بڼې او خوږې منې لري.
او يا دا سندره چې ما مې له مورنه ډېره اورېدلې ده:

ډۍ، ډۍ، ډۍ - وربش لو - غنم گېډۍ يې، فلانۍ په کې ربي (راهي) ده
تور کمييس سپينې پنډۍ يې

له دې نه هم ښکاري چې دا د وردگو د يوې سيمې خاصه د ميندو
سندره ده، ځکه چې زما د مور په لهجه کې متوته دپنډۍ کلمه هم کارول
کېږي په داسې حال کې چې نور پښتانه پنډۍ د پښې يوې برخې (د لنگي
خت يا د لنگي غږي) ته وايي.

يا دا سندره

ليلی په سرو منگلو خټې ورکوينه

پاس په لوړ- لوړ کلا وهينه - پاس په لوړ

دلته هم د وردگو د کلا جوړونې ته اشاره ده، ځکه وردگ نارينه د
پسخې يا پخسې په وهلو کې ځانگړی مهارت لري، په وردگو کې چې زما د
نيکه د وخت کومه نسبتاً نږدېدلې کلا ولاړه ده، دهرې پسخې بريا عرض يې
تقريباً دوه يا دوه نيم متره دی، چې ډېرې کلکې او پخې ښکاري، ديوالونه
او پيشتول (چت) يې په ښکليو هنري نقشونو رغېدلي دي. او په وردگو کې

د وردگو د بنادۍ سندرې

کونښن کېږي چې کلاوې په لوړځای کې جوړې کړي ځکه هلته یخني
ډېره ده او هم په ژمي کې واورې ډېرې وي.

د دې لیکنې میتود

زما څېړنه یوه ساحه یي یا سیمه ییزه څېړنه ده. په دې برخه کې مې
هم له خلکو نه په پوښتنه مواد راټول کړي دي او د سندرو د راغونډولو لپاره
مې د ټایپ او د آوازونو د ضبط یا ثبت له آلاتونه کار اخیستی او هم مې په
محفل کې د ښځو له خولو نه لیکلي دي او د سروې له میتود سره سم مې
دا مواد ترتیب او تنظیم کړي دي.

م و م ن د

نیرنکویه ټولنه

د وردگو د بنادۍ سندرې

د وردگو ولايت په جغتو سيمه يا ولسوالۍ كې د واده دود داسې دى كله چې په يوه كورنۍ كې هلك زلمى شي او يا هم خپلې زده كړې پاى ته ورسوي، نو كورنۍ يې د نوموړي لپاره د واده كولو (كوژدې) په فكر كې شي كله چې د واده كولو هوډ وكړي بيا نوپه يوه وړ نجلۍ پسې گرځي، نجلۍ د څو ارزښتنو له مخې د كوژدې كولو لپاره ټاكل كېږي، يا چې د نښې كورنۍ څخه وي، نوم او نښان ولري، بنايسته وي، ښه اخلاق ولري، نيك خويه او يا كاريگره وي يعنې په كورنيو كارونو، اخلي پخلي او خياطۍ يا لاسي گنډولو كې ماهره او چابېره وي (مهارت او برلاسى) ولري.

په كليو كې معمولاً پېغلې نجونې له كوره بهر د كار كولو لپاره نه وځي او له نا محرمو نارينه وو نه مخ پټوي او په ځينې سيمو كې لكه د وردگو د جغتو د سيدانو په كلي كې خو پېغلې آن له كلي نه وتلي واده كې گډون نه كوي، هلته پيغلو ته حتى د خپلې عمه، خاله او نورو نېردي خپلوانو كره چې له كلي نه وتلې وي په غمونو او ښاديو كې د گډون حق نه وركول كېږي، نو د نجلۍ د ښودلو او ليدلو چانس ډېر لږ دى، يوازې زړې او پخې ښځې چې يو له بل سره تگ راتگ كوي د نجونو په خوښولو كې مهم رول لوبوي، كه د ځينو لږې كليو او تېرو كره د تربگنۍ له امله نه ځي دوى د خپلو بزرگانو او يا مزدوركارانو له ښځو نه د بل كلي د نجونو د اوصافو او

د وردگو د بنادۍ سندرې

بنايست پوښتنه کوي ځکه دا طبقه په آزاده توگه د ولس ټولو کورونو ته د تگ راتگ اجازه لري. د واده په کولو يا خوښولو کې نجلۍ او هلک نه پوښتل کېږي، يونيم ځای کيدای شي چې د هلک نه پوښتنه وشي او يا د هلک په خوښه نجلۍ ورته کوژده شي، نجلۍ خو له سره په دې برخه کې څوک نه پوښتي.

يوه بله مهمه خبره هم د يادولو وړ ده او هغه دا چې پخوا به د عاشورا په ورځ د کلي او ولس ښځې او نجونې په يوه زيارت کې سره را ټوليدلې. له کورنه به يې رنگ رنگ خواړه لکه وريجې، حلوا، شير برنج او ... ورسره وړل او بيا به يې په هماغه زيارت کې چې پخوا به يې تر څنگ تنور جوړ کړی و او بل او بل او غوړې به يې پکې پخولې او پر ماشومانو او لارويانو باندې به يې وپشلې په دې توگه به هم خيرات وشو او هم به په دې ورځ د يوه او بل کلي او ولس د ښځو او نجونو له يو بله سره لیده کاته وشول. په همدې وخت کې به د هلک مور، خور، ترور يا کومه بله خپله هلک ته په کوژدنې پسې څارو شوه. يوه د خپلې خوښې وړ نجلۍ به يې تر سترگو کړه او په کور کې تر سلا مشورې وروسته به بيا هغې کورنۍ ته په مرکه ورغلل؛ خو له تېرو څو کلونو راهيسې چې په افغانستان کې امنيتي شرايط ډېر خراب شوي زيارت او جرگې (هديرې) ته د ښځو پر تگ او راتگ باندې هم بنديز لگول شوی او يا دا چې ښځې خپله هم نه غواړي داسې ځايونو ته ولاړې شي. د شوروي پر وړاندې د افغان جهاد په وخت کې د لومړي ځل لپاره دا تگ راتگ د

د وردگو د بنادۍ سندرې

لرې پرتو کلیواو چهارده^۱ په سطحه ځکه بند شو چې په داسې ټولپو به د وخت د یرغلگر نظام لخوا بمباري کېدله. خو بیا هم دا دود د نېردي پرتو کلیو او کورونو ترمنځ پالل کېده، مگر د طالبانو تر واکمنېدو وروسته دا دود په مطلق ډول بند شو او اوس په دې سیمه کې بنځې زیارت ته د تگ اجازه نه لري او همدا ډول د ځینې نورو ستونزو له امله د کورنیو تر منځ هم تگ راتگ لږ شوی او اکثره یوازې د نورو له خولې د یوې نجلۍ د صفتونو په اورېدلو بسنه کوي.

کله چې یوه کورنۍ دهلک لپاره دنجلۍ په خوښولو سلا شول؛ نو دلته دوه ډوله مرکه (رویباري یا طلبگاري) دود ده او هغه داسې چې که یې په خپل کلي او کور کې له نېردي خپلوانو څخه نجلۍ خوښه کړې وي، لومړی د کور سپین سرې بنځې د رویباري لپاره د نجلۍ د پلار کور ته ورځي، دا کارڅو ځلې کله په ډېر او کله هم په لږ تگ راتگ د هو یا نه په ویلو سره تکرارېږي، که چېرې د دواړو کورنیو تر منځ خبره پخه شوه او د نجلۍ کورنۍ هم په خپلو کې د نجلۍ په ورکړې (کوژده) کې سره سلا شوه، نو د نښې اخیستلو لپاره څو سپین رېږي او مشران نارینه د نجلۍ کره لېږل کېږي، دلته نو د نارینه وو دنده ده چې د نجلۍ په ولواره او د واده په نورو لگښتونو باندې سره خبرې وکړي. که څه هم په ولس کې د واده د مصارفو او ولواره نرخ معلوم وي او د ورځې له نرخ سره سم معامله کېږي، خو ځینې کورنۍ د ولواره په اېښودلو او نورو مصارفو کې زیادتیا کموالی راولي لکه په وردگو

^۱ - په وردگو کې چارده د کلي شاواخوا څلور پرتو نېردي کلیو ته ویل کېږي، او د غره په لمنو کې پرتو کلیو ته کولونه ویل کېږي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

کې پراته سیدان^۱ چې د عامو خلکو په پرتله لږ ولور اخلي او د واده نور لگښتونه یې هم لږوي - په دې وخت کې د نجلی پلار یا په کورنۍ کې بل واکدار سړی د هلك له کوره راغلیو مرکچیانو ته یو لیست وړاندې کوي، د کلي له نرخ سره سم په دې لیست کې اکثراً دا شیان شامل وي: (ولورچې دوخت په تېرېدو سره تغیر پکې راځي لکه پخوا به یو لک و او اوس آن تر لسو لکو پورې رسېدلی دی، شل یا دېرش منه اوږه چې د کلي د خلکو د ډېرښت او یا لږوالي په تناسب سره اېښودل کېږي، شل یا دېرش منه غوښه چې بیا د همدې غوښې په اندازه لوی غویی وروستل کېږي، یو دوه منی پیپ غوړي، لس یا اته منه وریجې، یو پسه (پخوا به څو پسونه غوښتل کېدل، ځکه چې د غوايه غوښه به خامه پرکلي وېشله کېدله او پسونه به د نکریزو شپې او واده د ورځې لپاره شورو پخول کېدل، خو اوس دا دود له منځه تللی یوازې یو پسه د نکاح د شپې (نکریزو د شپې) لپاره چې له وریجو سره پخېږي په لیست کې شامل وي او د غوايه غوښه د واده په ورځ شورو کېږي)، شل یا دېرش منه وچه میوه لکه: (نخود، ممیز، نقل، چاکلیټ

^۱ - په وردگو کې پراته سیدان خپله خور او لور نورو عامو خلکو ته نه ورکوي، یوازې په خپلو کې خېښی کوي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا شيرينۍ) شل يا دېرش متره خېره ^۱، دوه مننه نكريزې ^۲ خلعتي يا خلتي (خلعت، ختې) ^۳، يو يا دوه مننه نقل او چاكليټ يا شيرينۍ د نکاح لپاره، بوره، چای، نور چاكليټ يا شيرينۍ او ځينې د سون مواد، لکه لرگي خو اکثراً دا لرگي پخپله د نجلۍ کورنۍ برابروي او له زوم خيلو نه يې نه غواړي. او د سيدانو په کلي کې اکثراً چې په خپلو کې خېني وکړي بوره، چای، چاڪليټ، شيرينۍ او لرگي د هلک له کورنۍ څخه نه غوښتل کېږي دا مصرف پخپله د نجلۍ کورنۍ کوي.

^۱- څېره هغې ټوټې يا ټکي ته ويل کېږي چې ډېره قيمتي نه وي او ياده شوې مېوه هر کور ته پکې لېږل کېږي او هغه داسې چې له دې ټکي نه به يې د يوې لوېشتې په اندازه څيروله د کور د ښځو د شمېر په اندازه د هرې يوې لپاره يوه، يوه پيال مېوه پکې اچول کېده يا په عامه اصطلاح گنده او په کورونو باندې وېشل کېدله، خو داسې رواج هم ؤ چې مېوه به په يوه بل ټوک يا څادر کې د هر کور د ښځو په سر اچول کېدله او د څېرې ټکه به درې يا څلور گوتې غوڅه او له مېوې سره به په همدې څادر کې ايښودل کېده او له هرې اندازې به يې تار تاو کړ (ونغبنت) تر څو ټاکلې برخې سره گډې نه شي خو اوس د څېرې دود له منځه تللی دی او د مېوې وېشلو لپاره مخصوص پاکټونه او يا هم نور عصري وسايل اخیستل کېږي او مېوه پکې ويشي.

^۲ - پخوا به نكريزې هم له مېوې سره کلي ته وېشلې کېدلې، خو اوس مهال د نكريزو اندازه لږ شوې اونه وېشل کېږي، يوازې د واده په شپه د ټنگورو او نجونو لاس پرې ورسره کوي او ښځې چې خپلو کورونو ته ځي وچې يا خيشتي يې ورکوي چې لاسونه پرې سره کړي.

^۳ - خلعتي يا ختې ښځينه رختونه يا ختونه، ټکري، پټوان، ځينې وخت لونگۍ، مردانه رختونه (نکې) چې شمېر يې معلوم يا ټاکلی نه دی کله لږ او کله هم آن تر ۳۰ يا پنځوسو ختونو او نورو رختونو او يادو شويو شيانو پورې رسېږي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

نو که چېرې د هلک د کورنۍ له لخوا د راغلیو کسانو په دې لیست باندې موافقه وشوه چې ډېر شیان یې د کلي له نرخ سره سم وي یوازې که ولور له نرخ نه ډېر اېښودل شوی وي لږ او ډېرې خبرې اترې پرې کېږي او کله کله دا معامله رد کېږي هم؛ ځکه ځینې وخت چې ولور ډېر لوړوي او د هلک کورنۍ د دې درانه پېټي زغم ونه لري بیا له نجلۍ نه صرف نظر وکړي او که بیا په وس کې ښه وي نو مني یې، له همدې کبله د ولواره نرخ ورځ تربلې توپیر کوي.

په ولواره او نورو شیانو سره د جوړېدلو په صورت کې خطبه ویل کېږي او لاسونه پورته کېږي تر دعا وروسته د نجلۍ پلار یا ورور یا بل مشر وایي چې فلانۍ لور یا خور مې ستا فلاني زوی یا ورور ته درکړه. د نجلۍ کورنۍ یو ورښمین دستمال، یوه ټوټه رڼه مالگه^۱ یو پاکټ چاکلیټ یا شیریني مقابل لوري ته ورکوي، چې دې ته لومړنۍ ښه وایي - پخوا به د ښې په توگه د هلک کورنۍ ته یوازې یو ځونډی یا وړه ستن^۲ ورکول کېدله - او په روپبارۍ راغلیو کسانو ته یو، یو په لاس جوړ شوی یا گوتو گنډل شوی دستمال له مېوې سره ورکوي.

د روپبارۍ یا طلبگارۍ ټولې چارې نارینه پرمخ بیایي. کله چې نارینه ښه واخلي بیا نو کور ته راځي پخوا چې امنیتي شرایط ښه و تر دعا وروسته

^۱ - هغه مالگه چې سلامتته وي اومیچن شوې یا میده شوې نه وي.

^۲ - وړه ستن د سپینو زرو یا آیینو او مریو څخه جوړه وي چې ډېره وړه وي، یوه ستنه هم ترې را څرېږي او دا ستنه له سرو یا سپینو زرو وي چې اوس ډېره کمه پیدا کېږي او د ستنې نوم هم د همدې وړې یا د گنډلو ستنې له مخې پرې اېښودل شوی دی. د ستنې نور تفصیلات د متن په نوره برخه کې په بشپړه توگه ذکر شوي دي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

به تليلو كسانو همالته د نجلۍ له كور سره د ټوپكو ډزې هم كولې او كور ته تر رسېدلو وروسته به يې هم ډزې كولې او په عامه وردگي اصطلاح به خلكو ويل چې وارونه وشول يا به يې چاته واده كړي وي او يا به هم د چا زوى شوى وي او د احوال اخيستلو لپاره به يې يو كس هلته ورولبيره په دې توگه به خلك خبر شول چې د فلاني لور يې د فلاني زوى ته وركړه (كوژده يا نامزاده كړله).

كله چې نوموړي كسان له نښې سره كور ته راشي، كوروالې يا كوربنۍ (د كور نښې) د دوى مخې ته وچه مېوه يا نقل او چاكليټ شني او دلته هم له نښې سره راغلي كسان ډزې كوي ترڅو د دې كلي خلك هم پرواده خبر شي له دې سره سم دنبڅو ترمنځ د بدلو بللو بهير پيل كېږي، د كور مشره دستمال اخلي له كوټې راوځي او د سراى (انگر) په منځ كې داسې ناره كوي:

كليه زېرى مې درباندي ، كليه زېرى مې درباندي

چې ميراث زړگى مې ښه شو، د فلاني جان په واده باندي

يا: چې خوږ من زړگى مې ښه شو د فلاني جان په پيغله باندي

يا: چې نابناد زړگى مې ښاد شو د فلاني جان په دستمال باندي

تردې وروسته د كلي او كور خلك ډلې، ډلې د هلك كره مباركى ته راځي او د هلك نېردي خپل او خپلوان چې راځي هغوى هم په وار سره ډزې كوي او د هلك كورنۍ دوى ته گډه وچه مېوه او دستمالونه وركوي هغه چا چې ډزې كړي وي هغه ته تر ټولو ښكلى دستمال وركول كېږي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

مېرمنې چې مبارکۍ ته راځي غونډارۍ، بوسراغې (بوسراق يا روغن جوشۍ)، چاکليټ او داسې نور په خویني يا خوني (سوغات) کې راوړي - پخوا به په خوني کې نینې چې وچه مېوه، نقل او چاکليټ پرې گډ وو هم را وړل کېدل - او بيا د خویني په دستمال کې د هلک د کور له خوا بېرته ختونه (د کميسونو تکې) يا ټکري (پورني يا څادرونه) او د وړو نجونو لپاره د سينگار رنگ، رنگ توکي، لکه (بنگري، لښتۍ، شانې، گوتیې...) ورکول کېږي.

هلته د نجلۍ کره د دستمال او ستنې جوړولو لپاره ښځې راتولېږي او په جوړولو يې پيل کوي، خو اوس تيارې ستنې هم خرڅېږي ځينې ښځې يې جوړې کړي او بيا يې خرڅوي او يا يې فرمايشي جوړوي، دا خوښي ښځې په دې الفاظو سره لمانځي:

د پيغلې دستمال جوړ شو څلور تاره
فلانۍ يا فلانکۍ ورته ولاړ ټوپک په غاړه

يا:

څه ميده باران دی د گل خلک ټولوي

تور توپ يې چاپي کا (کړ) فلانکۍ به يې واروي

څه موده وروسته د هلک د کورنۍ مشران د ناستې يا ستنې وړلو د ورځې د ټاکلو لپاره د خېښانو کره ورځي، په دې ورځ تر ناستې وروسته زوم ته د خسر کره د خپلې کوژدنې د ليدلو د تگ د اجازې يانه اجازې په اړه هم خبرې اترې کېږي، که چېرې د زوم د پرېښودلو لپاره خېښان هو وکړي؛ نو د لويې ناستې ترتيبات نيول کېږي او لگښت يې هم د زوم کورنۍ په غاړه

د وردگو د بنادۍ سندرې

اخلي او که زوم ته کورته دننه تگ اجازه ورنه کړل شي نو مېلمستيا هم وره وي او لگښت يې د نجلۍ کورنۍ پر ځان مني؛ خو که چېرې د زوم خيلو اقتصادي وضع ښه وي نو په دې پسې نه گرځي چې زوم ته د تگ راتگ اجازه شته او که نه، دوی هم ناسته کوي او هم ستن وړي او د دواړو لگښت پرغاړه اخلي، خو که زوم ته د خسر د کور اجازه ورکړل شي بيا نو هرومرو که د زوم اقتصاد ښه وي يا هم ښه نه وي بايد ناسته وکړي ځکه د نه کړلو په صورت کې که زوم د خسرگنۍ کره ورشي او د کلي ځوانان پرې خبر شي زوم ته لاره څاري او چې په لاس ورشي مخ يې ورتوروي او بيا يې په شپاله (غوجله) کې د څو دقيقو لپاره بندي کوي او په دې توگه جزا ورکوي او که په هماغه وخت کې خبرنه شي وروسته بيا د کور او کلي خلک پيغور ورکوي چې زوم پرته له ناستې د خسر کره راغلی دی او دا خبره په کلي کې بده گڼل کېږي.

که چېرې د دواړو خواوو پرېکړه يوازې د ستنې په وړلو وشوه، نو د کور او کلي څو مشران او نېردي خپلوان د خېښانو کره ورځي او ستن راوړي. د ستنې تر وړلو دوې يا درې ورځې وروسته، د هلک د کور څو ښځې او نارينه نجلۍ ته پوښ وروړي. د پوښ اخیستلو پر مهال هم ښځې په کور کې رنگ - رنگ بدلې بولي، لکه:

مرغۍ په ډنډر ناسته ډنډر ښوري

فلانکۍ په بازار گرځي بخمل گوري^۱

۱ - دا بدله ښاغلي آرينزي په خپل کتاب کې په دې ډول راوړې ده
مرغۍ په ډنډر ناسته ډنډر ښوري - (پلانی) شپاله ته ځي بدلې بولي (۱: ۴۰۲).

د وردگو د بڼادۍ سندرې

پوښ د هلك د كورنۍ په خوښه اخيستل كېږي، خدای او وس كه زوم په وس كې ښه وي نو ډېرې جوړې او جامې، بوټان، دستكولونه د سينگار له اړينو توكيو سره نجلۍ ته اخيستل كېږي؛ خو كه په وس كې يې نه وي نو بيا درې يا څلور جوړه جامې د سينگار له اړوندو توكيو سره اخيستل كېږي، خو يو څه چې په پوښ كې ضروري دي هغه د ناوې د بوخڅې (بوغچه)^۲ لپاره لږ يا ډېره تکه (ټوكر) له هونو يا سونډو (هون، وون، ياهوند، سونډيا سُنډ هغه تار چې لاسي دوختونه پرې كېږي يا د وردگو په لهجه په گوتو شيان پرې گنډل كېږي). سره ده چې بايد په پوښ كې ناوې ته وروړل شي، تر څو د پېغلدود پر مهال تر ودوزنه پورې رنگ-رنگ توكي، لكه: دستمالونه، پردې، بوخڅې، دېرشي پوښونه، ريش كلۍ، پشټۍ يا د بالښتونو پوښونه، د ماشومانو لپاره جامې، دلگيركونه، د كميسونو غاړې او نور وگنډي. كه څه هم په وردگو كې چې څنگه نجلۍ لږ لويه شي او د دې وړتيا پيدا كړي چې يو څه زده كولاى شي، نو مور، خور يا كومه بله خپله يې د گوتو كار (دست دوزي) ورنښي او له هماغه مهاله نجلۍ ورو، ورو خپله بوخڅه پوره كړي او د بوخڅې اړين توكي لكه (سرميزي، پشټۍ، دېرشي پوښونه، پردې، د ټايپ او تلويزيون د سر لپاره دستمالونه، دسترخوانونه، د هلك يا خپل خاوند لپاره گريوان، غاړه يا يخن (ټټر)، د

^۲ - بوخڅه هغه په لاس گنډل شوې ټوټې لكه: دستمالونه، پردې، بوخڅې، دېرشي پوښونه، ريش كلۍ، پشټۍ يا د بالښتونو پوښونه، د ماشومانو لپاره جامې، دلگيركونه، د كميسونو غاړې او ... چې تر واده وروسته پر خلكو وېشل كېږي او ښې ټوټې د زوم نژدې خپلو او يا هغو كسانو ته وركول كېږي چې مخ دېدني (نغدې) پيسې او جوړه ناوې ته وروړي.

د وردگو د بنادي سندرې

ماشومانو لپاره غاړې، دلگيركونه، د لپورو لپاره غاړې، د سپين رپرو، خوانبې او خسر لپاره جاي نمازونه او داسې نور) په لاس (گوتو) گندي او ډول-ډول دوختونه، لكه خامك، خريكبښ (د وردگو خاص دوخت چې وردگ دوزي هم ورته وايي)، پخته دوزي، تارشمار، گراف، گرې دوزي، آيينه دوزي، زولنه، جووك يا بنځي، زنجيرك ياول، چوبك دوزي او داسې نور پكې كوي، چې د وېشلو طريقه به يې وروسته په خپل ځاى كې تشرېح شي. د بېلگې په توگه د پوښ بنكارولو پر مهال د دې ټوكړ په اړوند داسې بدله هم شته:

ناوې جوړ كړه د زربغو دستمالونه

د فلاني همزولي ډېر دي را به شينه

په پوښ كې سربېره پرناوې د نجلۍ د كورنۍ نورو غړيو ته هم جوړې جامې وروړل كېږي او له پوښ سره دوه يا درې نارينه او له لسو نه تر شلو پورې بنځې ځي او د همدې ټنگورو او خېښانو په اندازه ډوډۍ چې ډول، ډول خواړه پكې وي د نجلۍ كره وروړي، خو پخوا داسې نه وه كه چا ناسته نه كوله يوازې ستن يې وړله پوښ د يوه نارينه او يوه يا دوو وړو هلكانو او يا هم د مزدور په لاس د ناوې كورته لېږل كېده. او د پوښ ليدلو ته هم د هلك كره بنځې راټوليدلې او همدلته به يې ډوډۍ خوړله او كه بنځې ورتللې هم دوې يا درې بنځې به وې او د پوښ د ټكلې په نامه څه نه و كه و هم يوازې په ځينو كورنيو او هغو خلكو كې چې د سيمې له خانانو څخه به وو دود وه، اوس، اوس دې دود پراختيا موندلې او ډېرې كورنۍ له پوښ سره ډوډۍ هم وړي، چې ډېر خواړه پكې وي او د پوښ د ټكلې په نامه يې يادوي. د

د وردگو د بنادۍ سندرې

پوښ وړلو پر مهال د پوښ له کور نه نیولې د خېښانو تر کوره بدلې بلل کېږي، لکه:

سور سالو مې کور دی زه سر توره باغ ته ځمه

د فلاني کره مې گل دی نندارو یا نندارې ته یې ورځمه^۱

د خېښانو کره د ټنگورو^۲ له رسېدلو سره سم د خېښانو د کور مزدوره یا دهقانه^۳ د ټنگورو مخې ته بدر او یا بدرو (بادبرک) دودوي او ټنگورې بیا دې ښځې ته پیسې ورکوي او د کور مېرمنې پر ټنگورو وچه مېوه، نقل او چاکلیټ او مخې ته یې اوبه شیندي، په دې توگه ټنگورو ته هرکلی او ښه راغلاست وايي، ټنگورې خپلو بدلو ته دوام ورکوي او رنګ-رنګ ستاینې، نارې، سروکي او بدلې وايي، لکه:

^۱ - دا سندره ښاغلي علي محمد سوبمن په خپلو کتابونو کې په دې ډول راوړې ده:

سور سالو مې کور دی زه سرتوره باغ ته ځمه

واده د فلانکي جان دی زه یې سیل ته ورځمه (۱۰ : ۱۸۵)

سره ځنۍ مې کور ده زه سرتوره بوغ (باغ) ته ځمه (ځمه)

واده د دوست محمد دی زه یې سیل ته ورځمه (۱۱ : ۳۲)

^۲ - ټنگورو ته خېښې هم وايي. دا هغه ښځې دي چې د هلک یا نجلۍ د خپلوانو له خوا ټاکل کېږي او له پوښ یا ناوې سره ځي، دوی ته خېښان په ډېره درنه سترگه گوري او ډېر عزت یې کوي خو که د خېښانو تر منځ زړه بداوی رامنځ ته شي هم دوی په ډېرو بدو الفاظو يادوي او پېغورونه ورکول کېږي او دوی ته ښه خټونه هم ورکول کېږي.

^۳ - د وردگو د جغتو په سیمه په تېره بیا د سيدانو په کلي کې کابو ټولو کورونو مزدوران او دهقانان درلودل، ځکه هلته د هزاره گانو ډېرې کورنۍ اوسېدلې، چې د خلکو دهقانی به یې کولې، خو تر وچکالی وروسته د دوی ډېرې کورنۍ له دې ځایه وکوچېدلې اوس یو نیم کور شته چې خپلې هماغه پخوانۍ دندې پر مخ بیايي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

د پاسه اوبنان راغلل پر شاه يې سرې ډولۍ راوړې
فلانۍ ته ويه (ووايه) راووځه كلي ته نښاپېرۍ راغلې^۴
لومړۍ ټنگورو ته چای له گلچو، بوسراغو، غونډاريو (غوره ډوډۍ يا گلچې)
شريني باب، وچې گډې مېوې سره ورکول کېږي، په همدې توگه اتڼونه،
گډاوې او بدلې دوام پيدا کوي، ترڅو د ډوډۍ وخت راوړسېږي، تر ډوډۍ
وروسته خېښانې (ټنگورې) د بدلو په ويلو سره د نجلۍ په کور کې راغونډو
شويو ښځو ته چې د نجلۍ د کورنۍ له خوا راغونډتل شوي وي پوښ ښکاره
کوي، پر دې مهال داسې ستاينې او سندرې وايي، لکه:

يخدان خلاص کړئ منځ يې کورئ
که اصيل شال پکې نه ؤ فلانۍ جان ژنی رابولۍ

يا:

موره پوښ راوړی په جیپانو کې
زر، زر يې ور خلاص کړئ په سيالانو کې
زر، زر يې ور خلاص کړئ په سيالانو کې

^۴ - دا بدله د خلکو سندرې په ۷۹ مخ کې او په لږ بدلون سره د پښتني ودونه په ۴۴ مخ کې په لاندې ډول خوندي ده.

د پاسه اوبه راغلې په سر يې شنې او برۍ راوړې
(پلانکي) ته ويه (وايه) راووزه کلا ته شاهزادگۍ راغلې (۶: ۷۹)
او احسان الله آرينزي هم په خپل کتاب کې راوړې ده:
د پاسه اوبه راغلې په سر يې شنې او برۍ راوړې
(... خان) ته ويه راووزه، کلي ته دې شاهزادگۍ راغلې (۱: ۱۹۷)

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا:

خلاص كړئ يخدانونه پوښ يې وگورئ
كه طلايي گوتې يې نه وي فلانۍ دوسكى وبولي
د پوښ تر ښكارولو وروسته ټنگورې د نجلۍ د كتلو غوښتنه كوي، ناوې
مخكې له مخكې د همزولو لخوا سينگار شوې وي او د كور مېرمنې د نجلۍ
د تيارۍ خبر راوړي بيا نو څو ټنگورې وړپاخېرې او ناوې له درېې (دايرې،
چمبې) او بدلو سره له يوې كوتې نه تر بلې پورې بدرگه كوي. د نجلۍ مخ
په شال كې پټ وي، ورو-ورو ځي او د يوې همزولې لخوا يې قرآن شريف
هم پرسر نيول شوی وي او دلته بيا د ناوې د بدرگې دا خاصه بدله ويل
كېرې:

بلبلې ورو څه ليلا ورو څه

باد دې د زلفو بوی راوړي پرې تازه يمه - بلبلې ورو څه ^۱

يا:

ميرزايي قدم را واخله په خيالي قدم راڅه

فلانۍ درته راغلي خورې شكور(شكر) وباسه

ناوې چې كوتې ته راوستل شوه بيا ښځو او ټنگورو ته ورسېدل كېرې
مخكې له هغې يې ټنگوروته نه ښيي ځكه د عاميانه ذهنيتونو له مخې كه
مخكې له مخكې ټنگورې ناوې وويني نو د ناوې د مخ نورځي يا بې نوره

^۱ - دې ته ورته سندره ښاغلي محمد عارف غروال په خپل كتاب كې په لاندې ډول راوړې ده:

په بلۍ ورو څه ليلا ورو څه★ باد دې د زلفو بوی راوړي پرې تازه يمه★ په بلۍ وروڅه

د وردگو د بنادۍ سندرې

کېرې د ناوې د بنودلو طريقه داسې ده، چې ناوې د مخ دستمالونه په دواړو لاسونو کې مخ ته نيولي وي او بيا يې يوه نژدې خپله يا همزولې لاسونه له مخ نه لرې کوي او په داسې حال کې چې ناوې سترگې پټې نيولې وي بنځو او ټنگورو ته يې ور بښي او دا جمله ورسره تکراروي چې (دغه ده وگورئ دغه ده) ټنگورې په دې وخت کې خپله ناوې په داسې الفاظو کې ستايي:

ناوۍ ولاړه ده وگورئ عالمه

زېره يې غاړه ده وگورئ عالمه

يا: نرۍ يې غاړه ده وگورئ عالمه^۲

يا: لرې کره پلو له مخې چې زه دې نندارې کړم

اوس به دې د غاړې لونگين دانې دانې کړم

د دې مراسمو تر ادا کېدنې وروسته ټنگورې بېرته خپلو کورونو ته ستنيري، د ستنېدو په وخت کې دوی ته دنجلۍ دکورنۍ لخوا د نوموړيو د درناوي په منظور ختونه او د بوخڅې ټوټې له چاکليټو او يا شيرينيو سره ورکول کېږي او نارينه وو ته پټيووان يا لونگۍ ورکول کېږي.

^۲ - دا بدله په ځينې ځايونو کې داسې هم ويله کېږي:

په بام ولاړه ده وگورئ عالمه

زېره يې غاړه ده وگورئ عالمه

ناسته

د ناستې او ستنې د لمانځلو د دودونو تر منځ څه نا څه توپير شته دی، که چېرې د خېبناوو تر منځ د ناستې تړون وشي نو د ناستې لگښت د زوم خپلو په غاړه وي تر ټولو د مخه له ناستې څخه يوه ورځ مخکې د هلک کورنۍ خپلو خېبناوو ته يو پسه، څو منه وريجې، غوړې او نور ضروري خوراكي توکي وروړي، د ناستې په ورځ دوي يا درې ښځې له پوښ سره په ټنگورولۍ ځي، خو د نارينه وو شمېر ډېر وي له کور او کلي نه ډېرکسان غوښتل کېږي دوی ټول د زوم په گډون له خېبناوو کره ځي، بيا هم بدلې، اتڼونه او ډولونه وهل کېږي، لکه:

سور سالو مې کور دی زه سر توره باغ ته ځمه

د فلاني کره مې گل دی نندارو ته يې ورځمه

يا: جوړ کړئ، جوړ کړئ رومال جوړ کړئ گل به مور راسره وړو

دا د فلاني د کوټې گله گل به مور راسره وړو

يا: د غره په (پر) سر سپورمۍ ده زه په ړنگ بازار کې څم (ځم)

د فلانکي کره مې گل دی گل به واخلم ستي (زياتي) به څم (ځم)

د وردگو د بنادۍ سندرې

د پوښ او ناوې ښکارولو مراسم هم د ستنې د مراسمو په شان ادا کېږي، یوازې په دې توپیر سره چې په ناسته کې د ښځو شمېر لږ او د نارینه وو ډېر وي، او په ځینې ځایونو کې د ناستې پر ورځ د نجلۍ کورنۍ د گهڼځ (سهار) د چای لپاره هم تیارې نیسي او ډول، ډول خواړه لکه، رش (پېړوی)، اږدک یا ایگدگ (پنېر)، پوڅه (خام پنېر)، بوسراغې، غوړې، شودې، جوش کړې هگۍ، کوچ، حلوا او نور خواړه خواړه برابروي، خو دا دود د وردگو په ټولو کلیو کې نه شته یوازې ځینې کورنۍ دا دود پالي.

بیا هم د ډوډۍ تر وخته ښځینه په کور کې او نارینه له کورنه بهر په حجرو او آزاده فضا کې اتیونه کوي او بدلې بولي خو تر نارینه وو نه د ښځو مجلس ډېر تود وي او ډول، ډول ستاینې، بدلې، نڅاوې او اتیونه پکې ترسره کېږي، لکه: دا سروکي چې ښځې یې د ناستې په حالت کې وایي:

بېرون، بېرون

بېرون وڅه چلمه، واړه خانان دې سیلاني راغلي دینه

بېرون

یا: سردار بیا وتلی دی

مخ یې گرد نیولی دی

یا: چیرې یې وړې سالو مې راوړه

دومره دومره شې سالو مې راوړه

ټوټه، ټوټه شې سالو مې راوړه

یا: گل په بام اوبه کومه- اوبه مې نه کا

هلکانو ولیدمه - گل راوړه جانانه

د وردگو د بنادي سندرې

يا: په غره کې څه نړۍ د صبر ونه ده
خدایه خور تې (ترې) جر (جار يا څار) کرې فلانۍ جانه پې (پرې) مینه ده
يا: تور ټوپک دې اېښی برېښی
فلانکی جانه زه دې جر (جار) شم نن دې بیا په اوږه اېښی^۱
يا: د کېه (له کېننه) باد لگېږي د لوړ پانې ښووي
بنادي مې د ورورک ده عالمونه خبروي
يا هم اتني کوي، د اتني لپاره بیا ځانگړې نارې او يا سروکي شته دي چې په
لنډيو سره بشپړېږي، لکه:
سر په لنډۍ کې:

په آخرت خوار شې ريباره
د شنو ونو وۍ څه عجب بوی دی د زپرو گلو
په اېرو پټ اور دې لیده زه دې پرې سومه
د شنو ونو وۍ څه عجب بوی دی د زپرو گلو

يا:

سر په لنډۍ کې

جانانه راشه چې پخلا شو- مازديگر
پورته وړئ لاسونه مازديگر ، مازديگر دی

^۱ - دا بدله په پښتني سندرې نومي کتاب کې په دې ډول راغلې ده:

چه ټوپک يې پر پښې اېښی

تر داسې غيرت جار شم ★ زما جان دی سر پر اېښی (۹: ۱۹)

د وردگو د بنادۍ سندرې

عمر د ژمي مازديگر دی تېر به شينه - مازديگر

پورته وړۍ لاسونه مازديگر ، مازديگر دی

د ډوډۍ تر خوړلو وروسته په لومړي سر کې د کلي د ملا لخوا د نجلی او هلک تر منځ د ايجاب او قبول ديني مناسک پر ځای کېږي او د دې مراسمو په پای کې ملا ته لونگی او يو پاکټ چاکليټ له وچې مېوې سره ورکول کېږي.

که چېرې زوم د خسرکه د شپې تېرولو په نيت راغلی وي، نو هغه وخت د زوم گوته په نکريزونه سره کېږي، خو که له خپلې کورنۍ سره د بېرته تگ اټکل وکړي د کلي يو ځوان راځي د زوم د کين لاس غچه يا غچۍ گوته په نکريزو سره کوي او په يوه بنکلي خينه پيچ چې ډېر رنگين جوړشوی وي تړي يې، له ده سره دتلليو همزولو گوټې او يا هم ورغوي (کف دست) هم په نکريزو ورسره کوي. دننه په کور هم د پوښ بنکارولو او ناوې کتلو مراسم ترسره کېږي. دا ټول چې پای ته ورسېږي، د ستنې بنودلو او وړلو وار رارسېږي، لومړی په کور کې ستن بنځو ته ورنښودل کېږي او بنځې يې په ډېرو ستاينو کتنه کوي، لکه:

راغی دستمال راغی - دستمال پټ دی په قبو

فلانی يې ته (تر) مخ راغی لکه لمر په گړنگو^(۱)

^۱ - د دې ډول بدلو الفاظ د لېږد او بدلون په حال کې دي دا بدله رفيع صاحب په خپلو کتابونو کې دا ډول راوړې ده:

راغی رومال راغی - رومال پټ دی په قبو کې

د (پلانکي) په سر کې ايښی سر يې لوړ دی په تېرو کې (۶: ۷۸)

راغی رومال راغی - رومال پټ دی په قبو کې

د وردگو د بنادۍ سندرې

بنځې بهر ته په بیره د ستنې وړلو لپاره داسې ستاینې وایي:
راوباسی دستمال چې گرمي کېږي (هوۍ) گرمي کېږي
فلانی تر گل نازک دی خولې کېږي (هوۍ) خولې کېږي

بیا نو ستن بهر حجرې یا جومات^۲ ته تر وړلو وروسته د ملا مخې ته اېښودل کېږي، ملا د دواړو (هلک او نجلۍ) د راتلونکي ژوند د ښه والي لپاره د خیر دعا کوي او بیا دا ستن د زوم د کورنۍ مشر ته وړاندې کوي او ټول یو او بل ته د ستنې مبارکي وایي. د هلک لخوا مشر سړی د ولواړه د پیسو یوه برخه د ستنې په پتناسه کې ږدي او ستن اخلي خپل کور ته د تگ لپاره ځانونه چمتو کوي. د هلک کره هم بنځې د ستنې انتظار وباسي او سندرې وایي، لکه:

په (پر) غرو باران دی گلان به راوړي
فلانی جان مې تللی سور گل به راوړي

دلته ضرور دي چې د ستنې د ډول او جوړښت په اړه هم لږ څه خبرې وکړم. ستن له مریو او آیینو (هېندارو) څخه جوړ شوی شکل دی چې لاندې ترې د مریو او هونو ځونډې ځوړند وي، په سر کې یې د گنډلو یوه ستنه چې پخوا به د سرو یا سپینو زرو وه خو اوس عادي ستنه پکې بنده وي. دا ستنه په یوه دستمال ټینګه وي چې دا دستمال هم ډول، ډول بڼې لري،

د تورگل په سر کښې ایښی سړ یې لوړ دی په تېرو کښې (۷: ۳۶)

^۲ په وردگو کې پخوا بېلې حجرې نه وې د جومات په خوا کې به یې یوه کوټه یا هم دوې کوټې جوړې کړې چې د لمانځه د کوټې ور به هم ورته راختلی ؤ او دلته به یې مېلمانه کینول او ځینې خلکو به گلخانې هم ورسره جوړې کړې وې.

د وردگو د بنادۍ سندرې

پخوا به دا دستمال له وړبښمین ټوکر څخه په گوتو په وړبښمو گنډل شوی و او له گنډلو نه به یې د پېغلې د لاسي گنډلو مهارت څرگندېده، خو اوس دا دستمال اکثراً د زري ټوکر یا هم د خال لرونکي او یا هم بنارسي ټوټې نه جوړېږي، په یو نیم ځای که به په پخواني شکل هم پاتې وي خو زما تر سترگو نه دی شوی.

دستمال د څلورو کونجونو (چهار کنجه) لرونکی مربع شکل وي، تر ټولو څلورو څنډو نه یې یوه ښکلې فېته ایستل شوې وي او دستمال ته استر هم ورکول کېږي او په څلورو کونجونو پورې یې پخوا د زرو او اوس عادي کوپې (قبه) او رنگارنگ ځونډي چې په تېرو وختونو کې به له مریو او هونو څخه جوړ و او اوس اکثراً له یو ډول مریو څخه جوړ شوي پرې پورې وي، په منځ کې یې د سپینو زرو کلمه (آیت الکرسي یا د الله نوم) هم بنده یا ټینګه یعنی ټومبل شوې وي اوس د سرو زرو کلمې هم لږ لږ دود موندلی دی او دا دستمال په داسې بڼه کت (قات) کوي یا غبرګوي چې د مثلث بڼه غوره کړي او د غبرګ شوي دستمال په پاسنۍ برخه کې هغه له مریو جوړه شوې ستنه هم نښلوي او دستنې په څنګ پورې یا په خوا کې یو بل ووړ (کوچنی) ځونډي ته ورته تار ټومبل شوی وي چې په هغه کې لونګ، غنم، رڼه مالګه، چاکلیټ، پچه او وریشې پېیل شوي وي او کونښې کېږي چې غنم هم څو ډوله رنگ کړي ترڅو د ستنې ښکلا لا ډېره کړي.

پر دستمال باندې د ډول، ډول څیزونو نښلول د ولسي خلکو د ذوقونو او سلیقو یو ښکلې مظهر وړاندې کوي او ځانته یوه ځانګړې کلیوالي فلسفه لري؛ د عامه ذهنیتونو او عقایدو پر بنسټ لونګ د ناوې او زوم یا هلک او

د وردگو د بنادۍ سندرې

نجلی راتلونکي ژوند ته د خوشبویۍ د سمبول لپاره کارول کېږي، مالگه د دې لپاره چې ژوند یې مالگین (نمکي) وي او خواږه د دې لپاره چې دواړه خور ژوند ولري، د غنمو او وربشو پېیل دا معنی چې د پراخې روزۍ څښتنان وي، پچه د مالدارۍ لپاره سمبول گڼل کېږي، رنگه ځونډې د ژوند د رنگینۍ لپاره او آیینه یا هېنداره د دوی د ژوند د رڼابۍ او رښتینولۍ لپاره سمبول دی.

پر دستمال باندې د ستنې بندول هم څو ډوله تفسیر او فلسفه لري، یو خو ستن د ښځې له ژوند سره پتلیز ده ځکه د جامو گنډل، د لاسي څیزونو جوړول په ستنې سره د ښځو کار وي او بل دا چې کله چې دستمال د هلک کورنۍ یوسي نو پر دیوال ځړول کېږي او دا ستنه چې پکې ټینګه ده، هره مېرمن چې مبارکۍ ته ورځي د همدې ستنې په وسیله پر دستمال باندې د مبارکې او دستمال لیدلو پیسې گنډي.

کله چې خېښانو ستن ترلاسه کړه دستنې د دستمال پاسنۍ برخه یا یو کنج د هلک د ورور، د تره د زوی، همزولي او یا بل نېږدې خپل په لونگۍ دخت (شاه) لخوا د کلپي ستنې (پنگ) په واسطه داسې ټینګېږي چې دوې پیڅکې (کنجونه) یې په دواړو اوږو او یوه پیڅکه یې خټ یا شاه ته خوره شي او بیا تر کوره پورې ورسره راځي. ښځې دا نظاره په ډېر هنري انداز داسې بیانوي:

په نړیو سرو اور دی لگېدلی

د وردگو د بنادۍ سندرې

د فلاني تر لونگۍ نوى گل ختلى^۱

خو دا سندرہ داسې هم ويل كېږي:

په نړيو سرو^۱ اور دى لگېدلى

د ناوى تر ننگېني نوى گل ختلى

يا: د دوو ډولو درزى شو شينكى رود وبهېدا (وبهېده)

فلانكى يې تر مخ راغى لكه ستورى ځلېدا (ځليده)

يا: شنې كوترې راغلې د كاريز سپرغۍ يې ونيولې

سور دستمال يې راوور د ماما مټې يې ونيولې

د يوې بلې خبرې يادول هم ضروري برېښي او هغه دا چې اوس مهال

د كلي او ښارونو تر منځ د تگ راتگ له امله ښاري دود او فرهنگ كليو ته

هم لاره پيدا كړې ده، په دې تېرو څو كلونو كې د ستنې پر دستمال سربېره

د خنچې جوړول او خېښانو ته يې وركول هم يو مود گرځيدلى دى.

۱ - دا سندرہ احسان الله آرينزي هم په خپل كتاب كې د توريو په لړ بدلون او د سرو يا سريو په معنوي

توپير سره دا ډول راوړې ده:

په نړيو سريو ۲ اور دى لگېدلى د (...) ته دستار نوى گل ختلى (۱: ۱۲۴)

ښاغلي آرين زي ۲ شمېره يعنى د سريو كلمه داسې تشرېح كړې ده: (سرى - يو ډول گڼه ټيټه ونه چې

سرې وړې - وړې مېوې كوي.)

دا كلمه زموږ په لهجه كې هم د (سرى) په شكل شته او همدا معنى چې ښاغلي آرينزي يې تشرېح

كړې، افاده كوي. خو سره چې جمع يې سرې او د جمع مغييره بڼه يې سرو ده، بيله كلمه ده او بيله

معنى لري، چې ما يې لاندې د ۱ شميرې په ليكلو سره بشپړ مفهوم تشرېح او توضيح كړى.

۱ - سره د (غوشايو) په معنى يعنې په شپاله كې د مال يا څارويو (ژويو) تر پښو لاندې چې غوشايه كلك

يا سخت شي او بيا يې په كلنگ (زاغ نول) د شپاله له غولي نه رابل كړي دا بېلې شوې لويې، لويې

توتې، لكه چېكه (خپيکه) ډېر دوامداره اور لري.

د وردگو د بنادۍ سندرې

خېښان کور ته د ستنېدو په وخت کې د نجلۍ له کور نه نيولې تر کوره پورې پر لاره بدلې بولي، کور ته چې نيردې شي ډزې کوي، دلته داسې بدله بلل کېږي:

اوس به د پلپل ونه مړې (منې) وکا (وکړي)

اوس به د فلانکي ټوپک شغلې وکا (وکړي)^۱

اوس مهال د امنيت د خرابېدلو له امله څوک ډزې هم نه کوي. دلته د اتن، ډولونو، دايرو او بدلو ميدان لا ډېر تود شي. دا منظره په دې سندرې سره انځوروي:

له پاسه ورگډه شوم نارنج مې راوړو

د فلاني په کور ورگډه شوم سور گل مې راوړو^۲

يا: پورې سر دستمال ووړکيو غرخه ويشتلې

په ماما به زورۍ (زېږۍ) څوک کا (کړي) موږ سور گل راوړی

يا: سور سالو مې کور دی زه سر توره باغ ته ځمه

د فلاني کره مې گل دی نندارو ته يې ورځمه

۱ - دا بدله ښاغلي آرينزي په خپل کتاب کې په دې ډول راوړې ده:

اوس به د پلپل پانې مړې وکا

اوس به د... ټوپک شغلې وکا (۱:۱۱۲)

او په ۱۱ مخ کې په لاندې ډول راغلې ده:

اوس به د شاتوت ونه دانې وکي اوس به د فاروق ټوپک ډډې وکي (۱۱: ۵۷)

۲ - دا بدله هم آرينزي صاحب په لاندې ډول راوړې ده:

کوزه په باغ گډه شوم نارنج مې راوړو

او کلیه منې بې چې سور گل مې راوړ (۱: ۲۳۹)

د وردگو د بنادۍ سندرې

د هلك مور، خور او د كور نورو غړيو ته ټول مباركۍ وايي، او بسځې په منظومو الفاظو كې خپله مباركي داسې ورته وړاندې كوي:

دستمال يې راوړ ځونډي يې (پرې) پورې

مباركه دې شه د هلك مورې

يا: پي (پرې) بوره مه شې دهلك مورې^۱

يا: تاسې د كالينو (قالينو) غوړول گورئ

تاسې د ماما په كور كې گل گورئ

يا: سور سالو مې كور دى زه سرتوره باغ ته ځم

ماما مې گل راوړى اوس يې سيل ته ورځم

ځينې چې د خېبناڼو له كوره خپه راغلي وي او يا هم د ملنډو او د خلكو

خندونې په خاطر دا بدله په دې ډول وايي:

دستمال يې راوړ سوتي يې (پرې) پورې

له كوره وزه(وځه) د هلك مورې

ستن پر دېوال وځړول شي، خلك پيسې پرې گنډي دا لړۍ دوې، درې

يا څو ورځې دوام كوي او كه هلك نېرډې خپل او خپلوان ولري لكه، تره،

عمه... هغوى هم په نوبت مېلمستياوې كوي او د ده د كوژدې سوبتونه

(صحبتونه) كوي. زياتره د شپې له خوا په كورونو او حجرو كې سيلونه

۱- دا سندره (دغرونو څوكې) ليكوال په دې ډول راوړې ده:

دستمال يې راوړ ځونډي پرې پورې

پرې بوره مه شې د فلاني مورې (۲: ۷)

د وردگو د بنادۍ سندرې

جوړپېرې، اوس به د هغو سندرو او سرکيو خو نمونې وړاندې کړم چې په لنډۍ سره پيل کېږي او يا هم په منځ کې لنډۍ وراچول کېږي او بشپړېږي. سر په لنډۍ کې:

باران که اوري ودې اوري

باران ورو، ورو ورېده ولاړه ومه

سور سالوگۍ مې لمديده ولاړه ومه

واورې دې نه اوري چې لارې بندوينه

باران ورو، ورو ورېده ولاړه ومه

سور سالوگۍ مې لمديده ولاړه ومه

يا سر په لنډۍ کې:

گل دې گلاب به خدای رانه کا

انارگله، دما (زما) ږنگه وربله (اوربله) دما (زما) (وی.)

د نوروگلو مې باغچې ولاړې دينه

انارگله، دما (زما) ږنگه وربله (اوربله) دما (زما) (وی.)

يا: لیلی د کوز کلي کفتره، لاونگينه، لیلی يې يووړه

په وزر چا ويشتلې ده چې ټيټه ځينه

لاونگينه (وه) لیلی يې يووړه

يا: په زيرو گلو کې راتلم ورک مې پېزوان دی

وی ارمان دی زيرو گلو وی ارمان دی

يا: مورې کوچيانو ته مې ورکړه

کابلې بلي

د وردگو د بنادۍ سندرې

چې تور پېکې مې د هلمند شمال وهينه
کېږدۍ ولاړې دینه
کوچیان راغلي دینه
یا سر په لنډۍ کې:

په باغ کې مه گرځه دلبره - بلبل مه وله
مه وله باغبانه بلبل مه وله
گلان شرمیري مخ په پانو پتوینه
بلبل مه وله
مه وله باغبانه بلبل مه وله
یا: غونډو ټولې به څو
نن چې یو دلې ته (دلته)
سبا به څو مېلې ته
یا: ننوتې دې وړې، وړې
ټینگ نیسه مروند
زړه په تاپسې زړې وړې
راغلي مابوبې (محبوبې)
یا: بنکلي مابوبا (محبوبه) په بام ولاړه
سپینه یې اوړۍ زیړه یې غاړه
جانانه^۱

۱ - دا بدله په غرنۍ سندرې نومي کتاب کې په لاندې بدلون سره ثبت ده:

بنکلي محبوبا په بام ولاړه سپینه یې خولگی جگه یې غاړه جانانه (۱۳: ۱۷۳)

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا سر په لنډۍ کې:

د بنگرې والې ياري مه کړه
(وۍ) بنگرې، بنگرې نارې وهي او تا يادوينه
ولاړې بنگريوالي

يا سر په لنډۍ کې:

بلبل به خداى په گلو مورکړي
بلبل مه، مه شره له باغه باغوانه (باغبانه)
باغوانه ستا نيمگرۍ نيت مې ژړوينه
بلبل مه، مه شره له باغه باغوانه (باغبانه)
يا: د مازديگر اوبو ته کله خمه (خمه)
د ورور تر مخ لکه طاووس لکه بلبله خمه (خمه)

زيړ مازديگر دى
يا: ساز ته خمه خه په نخرو
جامن مې گوره ډک له ستارو

يا سر په لنډۍ کې:

په آخرت به اجر غواړم
پيره ستا مريده يم
په دې فاني دنيا مې تېر کړل زحمتونه
پيره ستا مريده يم
په باغچو در گډه شومه
پيره ستا مريده يم

د وردگو د بنادۍ سندرې

گله لاس راكړه درځم

په سر شالونه سموم

كله هم راتولې شوې بنځې اتن واچوي او په اتن كې ډول، ډول سروكي

او د اتن نارې وايي دا سروكي وگورئ چې په لنډۍ سره بشپړيږي:

سر په لنډۍ كې:

پېزوان په لوړه پوزه خوند كا

غورځومه دې نه

(اوه) زما د سرو شونډو پېزوانه، پېزوانه

لكه په لوړ چينار (چنار) كې واچوي تالونه

غورځومه دې نه

(اوه) زما د سرو شونډو پېزوانه، پېزوانه

يا: يار مې جوړ كړی د كابل په لوی بازار دی

سورتیک مې ځنځير دار ځنځيردار دی

زما په زړه خبره خدايه

سورتیک مې ځنځير دار ځنځيردار دی

ته پرې خبر يې نور به نه پرې خبرومه

سورتیک مې ځنځير دار ځنځيردار دی

يار مې جوړ كړی د كابل په لوی بازار دی

سورتیک مې ځنځير دار ځنځيردار دی

اتن چې اخر شي بيا دا يوه ناره وكړي چې د اتن اړخ واوړي يعنې درې

اړخه شي، په كليو كې زيات وختونه بنځې ساده درې اړخه اتن كوي، ځكه

د وردگو د بنادۍ سندرې

بنځه تر نارينه په فزيکي لحاظ باندې کمزورې ده تردې ډېر تاوېدل يا تېز تاوېدل لکه نارينه چې څو اړخه تاوېږي او داسې په تېزۍ سره پښې ږدي چې سترگې يې سمې نه شي تشخيصولای چې کومه خوا گرځي د دوی په وس او قدرت نه دي پوره، هغه ناره دا ده:

واړوۍ، واړوۍ لاسونه راواړوۍ

او په دې ناره کې هم ډول، ډول لنډۍ وايي. لکه:

کاشکي زما دورور واده وی

واړوۍ، واړوۍ لاسونه راواړوۍ

تر ټولو نجونو به ما پورته وړل لاسونه

واړوۍ، واړوۍ لاسونه راواړوۍ

که نجلۍ تر ډېرې مودې پورې پيغله کيني، اخترونه او براتۍ په منځ کې راشي، نو د هلك كورنۍ نجلۍ ته اختري (عیدي) او براتي يا د اختر پوښ هم وروړي. د اختر په پوښ کې يو يا دوه منه وچه مېوه له دوو يا درېيو جوړو جامو او د سينگار له توکيو سره نجلۍ ته استول کېږي، کله نا کله يوه يا دوې بنځې هم ورسره ځي، خو ډېر ځله د يو چا په لاس ورلېږل کېږي. که د برات^۱ د مياشتې پنځلسم راشي ناوې ته په براتۍ کې يو جوړ جامې او که يې خيرات کړی وي يا يې په کور کې څه پاخه کړي وي هم وړل کېږي.

۱ - د شعبان د مياشتې پر پنځلسمه نېټه چې عام خلک يې د برات ښه شپه بولي او دا شپه لمانځي خيراتونه پکې کوي، بنځې يې رنه يا رنا کوي، يعنې په دې شپه فالونه اچوي او بدلې بولي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

او همدا ډول که ژمی په منځ کې راشي ناوې ته زمستانه یا ژمنۍ جامې،
جاکت او بوتیان استول کېږي.
د نوي کال یا نوروزۍ دود پخوا په وردگو کې نه پالل کېده خو اوس د
نوروزۍ وړلو هم په ډېرو کلیو کې رواج موندلی دی.

سو سو
خپرنک ویه ټولنه

د نكريزو شپه او د توی (واده) ورځ

په وردگو کې زياتره ودونه په مني کې ترسره کېږي ځکه چې ژمنۍ هوا يې ډېره سپه وي د خلکو د ناستي لپاره ځای کم وي، د کليو په ودونو کې ډېر خلک گډون کوي، که کلاوې هر څومره لويې هم وي د نارينه وو د ناستې پاستې لپاره ځای محدود دی، يوازې بهر يوه يا دوې حجرې (مهمانخانې) وي چې د دومره لويو کليو او چارده (چهار ده)^۱ د خلکو گنجایش نه لري، په څوړموني (پسرلي) کې اورښتونه ډېر وي او همدارنگه د کښت او کرنې موسم وي او خلک پکې مصروف وي، په اوږي کې خو د لوونو، څپرونو او درمند اخیستلو دوران وي او خلک ډېر بوخت وي، منۍ چې حاصلات راټول شي او د زراعتي محصولاتو پيسې هم خلکو ته په لاس ورشي نو د توی (واده) لپاره تر ټولو ښه موقع همدا موسم وي.

کله چې د هلک کورنۍ د نجلۍ د ودولو تابيا وکړي له واده نه يوه يا دوې مياشتې مخکې د نجلۍ کورنۍ ته دوه يا درې سپين ږيري د

^۱ - چهار ده يا چار ده له کلي چاپيرو څلورو کليو ته وايي.

د وردگو د بڼادۍ سندرې

جوړښت^۲ لپاره ورځي او د لواره پيسې هم وروړي تر څو د نجلۍ كورنۍ د واده لپاره تيارې ونيسي او كور^۳ ورته واخلي.

تر جوړښت وروسته نو د هلك او نجلۍ كورونه د واده لپاره ځانونه چمتو كوي، د هلك له لوري چې په پوښ پسي سړي ولاړ شي - پوښ اكثره نارينه اخلي ځكه په كليو كې بازار نشته دوى د غزني يا كابل په ښارونو كې پوښ اخلي او كه د ښځو د تگ امكان وي ښځې هم پسي ځي - په كور كې ښځې داسې سندرې بولي:

شين لښتۍ واى زيرې گلونه

فلانۍ په پوښ پسي تللى، پلتي راوړي ختونه

يا: ناوۍ يې كه شال غواړې اوس دې وار دى

پلانكى مې په دوكان درته ولاړ دى

د ناوې په كور كې د واده لپاره ډېره تيارې نيول كېږي ځكه، چې بايد ناوې او زوم ته جامې وگنډل شي، د كور ضروري لوبښي او نور سامانونه واخيستل شي، بستره جوړه شي، د بستري د جوړولو په برخه كې تر ټولو مهمه د پرستني گنډل دي، ځكه په وردگو كې د ژمني هوا ډېره سړه وي؛ نو د پرستني گنډل حتمي دي. او دا كار د يوې ښځې په وس كې نه وي بايد له كلي او كور نه هغه ښځې چې د پرستني گنډلو په برخه كې ځانگړې

^۲ - جوړښت هغه ورځ ده چې د هلك كورنۍ خېښانو ته د لواره د وروړلو او بيا هم پر دوى د اېښودل

شويو شيانو او د واده د ورځې د تعيين لپاره ورځۍ او دا ځانته معلوموي چې خېښان لا تر اوسه په هماغه اېښودل شوي لواره قانع دي او كه بابېرى كوي او ولور نور هم لوړوي.

^۳ - دلته له كور نه منظور ځمكه او كوټې نه دي، كور په دې معنى چې په كور كې كار آمد څيزونه او د ورځني ژوند د چارو د پرمخ بولو لپاره لوبښۍ او نور سامانونه واخيستل شي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

مهارت ولري راوغوښتلې شي، چې د ناوې پرستنه بايد تر ټولو ښه او په ښكليو نقشونو جوړه شي.

کله چې د پرستني توکي برابر شي او ښځې يې گندلو ته راوبللې شي، بيا نو تر گندلو مخکې پر ماشومانو وچه گډه مېوه وېشله کېږي او يوه سپين سرې مشره ښځه د دوی د راتلونکي نيکمرغه ژوند لپاره تر دعا وروسته د پرستني پر گندولو پيل کوي، ځيني مېرمنې د ناوې د نيکبختۍ په منظور بدلې هم ورسره وايي. د پرستني په خنډو کې شاخ گوز^۱ او منځ کې يې رخچين گلی^۱ گنډي، د پرستني شپت (پونښ)، د بالښت پونښ او ځيني وخت روی جايي هم په گوتو گنډي او لاسي دوختونه پکې کوي، په دې توگه د ناوې بسته بستره لکه دوشکه، بالښت، پرستن، روی جايي، بوغبنديچ (رخت خواب) ټول آماده کوي.

د پرستني گندلو پر مهال داسې بدلې بلل کېږي:

د پرستني څلور خواوو کې په نښاندو گلان گنډيه

خنډې يې رنگينې په منځ کې يې رخچين گولی (گلی) وگنډيه

کله چې د جوړښت په ورځ ټاکلې موده پوره شي د هلک له کوره بيا هم يوکس له خېښانو نه د تياری د احوال راوړلو لپاره د نجلۍ کره ورځي، که چېرې د خېښانو کارونه سرته رسېدلي وي او د واده لپاره آماده وي، د واده ورځ هم ټاکل کېږي. په دې مرحله کې د نجلۍ او هلک کورنۍ خپلې لري واده شوې خورلنې راغونډوي او له توی نه يوه يا دوې ورځې مخکې خېښانو

^۱ - شاخ گوز او ريخچين گلی د پرستني گندولو لپاره يو ځانگړی ډول دوخت دی.

د وردگو د بنادۍ سندرې

ته خوږه^۱ وړل کېږي په دې وخت کې د هلک په کور کې د بدلو لړۍ بیا پیل شي، لکه:

پورې پټي تږي دي اوبه غواړي

ماما چې سترگې تورې کا واده غواړي

* * *

د ورور واده ته مې کړې دواړې سترگې تورې

سالو مې راوړه،

ادکې مورې، سالو مې راوړه

* * *

دا پورې غر د پښتنو شور د بلبلو دی

دا واده د فلاني جان خوشحال پې (پرې) کلی دی

(هوۍ) خوشحال پې (پرې) کلی دی

* * *

دا پورې غر د پښتنو که د بلبلو دی

دا نن بنادي د فلانکي جان کلی خوشاله (خوشحاله) دی

م و م ن د

خبرنگار و په ټولنه

^۱ - خوږه د واده د شپې او ورځې خوراكي موادو وړلو ته وايي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

خپښانو ته له خوږې سره د غوښې پر ځای غویي وروستل کېږي او د غوايه په غاړه کې يې په رنگارنگ ځوندیو جوړ شوی غړوندی^۱ وراچولی وي او په تندي يې ښه ښايسته تاوتک^۲ څرېدلی وي.

پخوا چې په کليو کې موټرونه نه وو يا هم لږ وو، پوښ به پر خره باندي وړل کېده، د ناوې کورنۍ به د خرې غاړې ته پتاره^۳ او د آسپې غاړې ته گردنۍ جوړوله او د خرې او يا آسپې د بېرته لېرلو پر مهال به يې په غاړه کې ورواچوله.

د نجلی کورنۍ وروستل شوی غویي او پسه يوه ورځ مخکې له واده نه حلالوي، چې د سبا شپې (د واده د شپې) لپاره غوښه تياره وي، او د حلالولو لپاره يې له کلي او کور نه مشران راغوښتل کېږي او ورته وايي چې د پوښ مال حلالو د دعا لپاره راشئ.

دا وخت په کور کې مېرمنې داسې بدلې بولي:

تور غویي حلال کړئ لکۍ يې پرېږدئ
لکۍ يې د فلاني يا دفلانۍ په لکۍ کېږدئ^۴

^۱ - غړوندی په ځوندیواوهونو جوړشوی یو توکر دی چې لکه غاړکۍ د څارویو یا مال په غاړه کې اچول کېږي.

^۲ - تاوتک هم یوه مثلث شکله ښایسته جوړه شوې ټوټه ده چې دغوايه دښه ښکاره کېدو په منظوريې پر تندي ورځروي یا ښلوي.

^۳ - پتاره لکه غړوندی د خرې د غاړې لپاره جوړه شوې تکه وي.

^۴ - مگر دا بدله رفیع صاحب په دې ډول را اخیستي ده:

غویي چې للوی (حلالوی) لکۍ يې پرېږدئ (دوه ځل) لکۍ يې د (پلانکي) په نځښي کېږدئ! (۶):
۷۹) دا بدله احسان الله اریزي هم د خپل کتاب د وردگو د واده دود او بدلې په ۱۵۶ مخ کې په

د وردگو د بڼادۍ سندرې

مقابل لوری هم غویی حلالوي او د سبا لپاره آماده گي نیسي. په دې ورځ د کلي هر یوه کورته یو-یو من اوږه (سپېره) د پاستیو (مکي) پخولو لپاره وپشل کېږي او بیا د سبا ورځې د ورا د ټکلي (ډوډۍ) لپاره هم په کلي اوږه وېشي، ځکه هلته د نانوايوو د نشتون له کبله یو کور د واده د گڼو خلکو لپاره دومره ډېره ډوډۍ په یو ځل سره نه شي پخولای. د نکاح د شپې^۱ پر ورځ باندې زوم خپل د واده د پوښ ښکاره کولو لپاره ماسپینین یوې بجې ته یا د غرمې ډوډۍ ته د کلي ښځې راټولوي، راغلي ښځې د واده خونې هم ورسره راوړي، په خونې کې د ټکري، د کمیسونو رختونه یا ختونه، جامې، شیریني یا چاکلیټ، بوسراغې او غونډارۍ راوړل کېږي، د زوم نېږدې خپلې په پوښ کې ناوې ته جامې ږدي او نورې ښځې یوازې ختونه (دکمیسونو ټکي) راوړي.

د ښځو تر راغونډېدو وروسته پوښ ښودل کېږي، د زوم کره د پوښ ښکارولو پر مهال پر وړو او ماشومانو باندې وچه مېوه وپشل کېږي، تر پوښ کتنې وروسته له پوښ سره څو ښځې په ټنگورولۍ او څو نارینه د نکاح لپاره د خېښانو د کور خوا ته رهي کېږي، او داسې بدلې زمزمه کېږي:

شکور (شکر) شنې کفترې باغدادی (بغدادی) شولې
شکور (شکر) دفلاني ټنگورې ریی (رهي یارهي) شولې

همدې بڼه او د پښتني ودونه لیکوال د خپل کتاب په ۵۱ مخ کې د توریو په لړ بدلون سره ثبت کړي ده.

۱- د وردگو په جغتو ولسوالۍ کې د نکریزو شپې ته د نکاح شپه ځکه وايي چې په دې شپه د ناوې او زوم نکاح هم تړل کېږي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: شين طوطي وي غږ يې د ببر

فلاني جان ته ويه (وايه) رووځه (راووځه) نن دې بيا بنادي په دور
هلته د نجلۍ په کور کې هم ښځې راتولې شوې ناوې ته يې اچونه^۲
راوړي وي او د پوښ انتظار وباسي، واړه هلکان د ټنگورو لاره څاري د دوی
له ښکاره کېدو سره سم هلکان نارې کړي چې ټنگورې راغلې، سمدلاسه
څو نجونې راولاړېږي او ناوې د کور بام ته خېژوي؛ ناوې ته په لاس کې يوه
چاره چې يو متوسط پياښ پکې ټومبلۍ وي، ورکول کېږي، سرای (انگر) ته
د ټنگورو له ننوتو سره سم ناوې دا پياښ د چارې په حرکت سره د ټنگورو لور
ته ورگزاروي نورې مېرمنې پر ټنگورو نقل او چاکليټ او اوبه شيندي او په
دې توگه د دوی هرکلی کوي.

ټنگورې په دايرو او بدلو کور ته دننه راځي د خېښانو لخوا د دوی لپاره
مخکې له مخکې د ښه غوړ چې (چای) تيارې نيول شوې وي، خو که خواړه
ورسره نه وي ټنگورې خېښانو ته داسې بدله بولي:

موره تريخ چې (چای) نه چښو (څښو) نازولې يو

موره د فلاني ټنگورې رغلي (راغلي) يو

يا: موره شين چې نه چښو (څښو) نازولې يو

موره د فلانکي ټنگورې رغلي (راغلي) يو^۲

^۲ - اچونه د کورني ژوند لپاره لوبښي او سامان ته وايي چې ښځې يې د ناوې د نوي کور لپاره په سوغات کې راوړي.

^۲ - (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې دا بدله په لاندې ډول ثبت شوې ده:

مور شين چې نه خورو نازولې يو مور د (...) په واده رغلي يو (۱: ۴۰۹)

د وردگو د بنادۍ سندرې

تر چي (چای) وروسته هغه مېوه چې مخکې مې يې د واده په لیست کې یادونه کړې ده چې د هلك د کورنۍ لخوا له خوړې سره راوړل شوې وي، په يوه لوی ټوکر يا خادر تشه (واچول شي) او له خیره سره پر کلي وېشل کېږي او هر کور ته چې مېوه وروړل شي له هغه لوري نه يو دستمال يا د بوخڅې د ټوټې په نامه په گوتو جوړ شوی ټوکر د ناوې کورته لېږل کېږي. اوسمهال دا مېوه په هماغه ورځ چې له خوړې سره يې راوړي يعنې له واده نه يوه ورځ مخکې وېشل کېږي. خېنې خپلې بدلې بولي، لکه:

ناوکې نن کرابي خالونه کېږده

سبا دې په لېورو نومونه کېږده^۱

يا: لوړې خوړې لوړې اوبه وړې ته دې ژورې

فلانې د تا لېور دی بختورې

يا: فلانې د تا مېړه دی ځنيورې

يا: د مازديگر اوبو ته کله ځمه

د يار ته (تر) مخ لکه طاووس لکه بلبله ځمه - زير مازديگر دی
تنگورې هم تر چای څښلو وروسته ناوې ته راوړی پوښ ښځو ته وربښي
او دا ستاينې وايي:

شين بادرنګ اوبو راوړی

موره داسې پوښ راوړی چا په خوب نه دی ليدلی^۲

^۱ - ښاغلي آرينزي او محمد عارف غروال دا بدله په خپلو کتابونو کې په دې ډول راوړې ده:

ناوې لاسونه پاس په تندي کېږده - ناوې په لېورو ښه نومونه کېږده (۱: ۱۷۹)

ناوې سره خالونه کېږده د پلاني کره چې ورسې پرلېورونومونه کېږده (۱۲: ۲۷)

^۲ - دا بابواله رفيع صاحب په لړ بدلون سره داسې ليکلي ده:

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: مورہ پونښ راوړی په مونیانو کې
فلانۍ خو یې ورنښی په سیالانو کې
يا: ځای جارو کویه گرد یې مه پورته کویه
مورہ داسې پونښ راوړی گل یې مه خرابویه^۲
يا: مور د لویو غرو کجیر نیولی دی
مور د غزني ټول بازار راوړی دی
بیا نو مخکې تر دې چې لمر ولویږي (ډوب شي) ناوې د ښځو منځ ته
راوستل کېږي تر څو سر یې خلاص کړي، کله چې ناوې د ښځو منځ ته
راوستل شوه دیوه واړه هلک یا ماشوم لکه ورور، د تره زوی یا کوم بل خپل
په واسطه یې د وېښتانو ځوندی سپړل کېږي چې دې ته د سر خلاصول
وایي او ټنگوړې دا سندرہ ورسره زمزمه کوي:
زیري مازدیگر ولوېدا (ولوېده) ماښام شو
د فلانۍ د خور وربل (اوربل) ولې بېران شو
يا:

چې تور اوربل دې جوړاوا (جوړوه) په خیال مینه وې
(هوۍ) په خیال مینه وې

شین بادرنګ اوبو راوړی (دوه ځل) - مورہ داسې پونښ راوړی چا یې گل - گل نه دی لیدلی (۶: ۷۹) (۷: ۴۴)

^۱- مونیان (فلانکوچونه) او مفرده بڼه یې مونی دی (فلانکوچ موټر).

^۲- دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي اثر کې په لاندې ډول خوندي ده:

کوټي جوړو کړئ گرد یې مه پورته کوی - مورہ داسې پونښ روړی گل یې مه خرابوی (۱: ۳۷۴)

د وردگو د بنادۍ سندرې

چې فلانکی جان یې وړانوي اوس یې واک نه لرې^۱

(هوۍ) اوس یې واک نه لرې

یا: پېکی دې په وړو خالو جوړ کړی دی

فلانی یې وړانولو ته راغلی دی

یا: د مازدیگر سیرې (سیوري) کړې شوې

ناوې ژاړه په نارو

فلانی درپسې راغی

سبا دې اړوي تر غرو

ناوې ژاړه په نارو

یا: شکور چې په تور پېکي دې منی شو

شکور د فلانکي سره دې ژمی شو

یا: سم د مازدیگره بلبل وویشته کفتره

فلانی په بام ولاړه شال یې ولوبدا (ولوېده) له سره

ناوې بېرته د سر مینځلو لپاره بیایي خو ټنگورې په کرار نه وي ناستې او

خپلې بدلې بولي. د بېلگې په توگه که کوم یو نارینه ډېر تگ راتگ وکړي

داسې ورته وایي:

^۱ - (د خلکو سندرې)، (د وردگو د واده دود او بدلې) او (پښتني ودونه) کې دا بدله په لاندې ډول راغلې ده:

دا تور وربل دې چې اوبدو په خیال مینه وې (هوۍ) په خیال مینه وې
چې (پلانکی) خان یې وړانوي اوس گیله منه یې (هوۍ) اوس گیله منه یې

(۶ : ۸۰) (۱ : ۳۷۹) (۷ : ۵۳)

د وردگو د بنادۍ سندرې

فلانکی په وره کې وځي ننوځي

سبا يې خيالي خور له کوره وځي

د زوم کره هم د بدلو، ډولونو، اتونو او دايرو ځور لگي، هلته هم ځوانان راتول شوي او سوبتونه (صحتونه) کوي.

دغه لاندې سندرې ما پخپله د ځوانانو له خولې اورېدلې دي، ځکه کله چې دوی زموږ د يوه خپل د واده په شپه د نوموړيو په بهرون کوټه (حجره) کې سيل جوړ کړی و مور څو تنې د بام پر سر چې يوه په پخواني ډيزاين جوړه شوې کوټه وه او يوه وره ورسۍ (کړکۍ) يې د بام خوا ته ختلې وه ورته پټې شوو، چې د دوی بدلې واورو، د نوموړيو دا څو بدلې تر اوسه زما په غوږونو کې انگازې کوي، لکه:

توره باران خانه نوابه

څنډې دې غوړې کړه چې باد يې رپوینه

نوابه گل^۱

يا:

۱ - دا بدله په (د پښتو شفاهي ادبيات شکل او مضمون) او (پښتني سندرې) نومي کتاب کې په لاندې ډول ثبت ده:

نواب يې مړ کړ په څنگله کې نوابه گل ويني يې راغلي په راده کې نوابه گل
د نواب سترگې غټې غټې نوابه په هر ميدان يې اړوي لکه سکروټې نوابه گل
نواب وي پټ مې تېرويه نوابه دلته مې خور ده او ورويه مه را خبروي نوابه گل (۵: ۵۱-۵۲)
خاني دې ستا وي برو خانه، نوابه، نه دې بل خان شي نه دې واخلي ماجبونه، نوابه، خانه برو خانه
نوابه، که ته راځي وربل مې ښه جوړومه نوابه (۱۲: ۲۳۵)

د وردگو د بنادی سندرې

شهباز دې اوبدلی دی خارو
سور گل دې پکې تومبلی دی خارو
دا علامه د پسرلي ده
شهباز دې اوبدلی دی خارو
نجونو تومبلي په وربل کې زیر گلونه
سور گل دې پکې تومبلی دی خارو
شهباز دې اوبدلی دی خارو
سور گل دې پکې تومبلی دی خارو

دا پورته سندرې يې له څو نورو سره چې اوس زما په ذهن کې نشته بيا
په منځ کې د ډبرو بنکلیو لنډيو په تکرارولو سره ترنیمو شپو پورې ویلې او
په اتني کې يې دا سندره وبله:

د شاه لیلای په لاس کې دروی د بادام دی
نری پشم د باران، د باران دی
بارانه ورو، ورو راورېږه
نری پشم د باران د باران دی
لیلا سالو لري کوي لمده به شینه
نری پشم د باران د باران دی
د شاه لیلای په لاس کې دروی د بادام دی
نری پشم د باران، د باران دی
دغه سندره هم نارینه وايي:

د وردگو د بنادی سندرې

په بایسکيل به درته سور شم

بگی اور

اوس خوان یم بیا به زور شم

بگی اور

دغه لاندې سندرې مې هم له دې لنډيو سره د يوه نارينه له خولې په يوه ویدیو ټیپ کې چې زموږ د يوه خپل د واده په شپه يې ويلې وه، واوریده: ما خودې نښې نندارې وکړې

د ټکري پيڅکې دې لنډې کره باران دی

چې شنه منگي ته دې اړم کرل زنگنونه

د ټکري پيڅکې دې لنډې کره ماښام دی

راځه راځه یار دې راغلی په ماښام دی

د ټکري پيڅکې دې ټولې کره باران دی

د شهدانو لويه خدايه

د ټکري پيڅکې دې ټولې کره باران دی

په وينو رنگ شول د وردگو سپېره غرونه

د ټکري پيڅکې دې ټولې کره باران دی

راځه راځه یار دې راغلی په ماښام دی

د ټکري پيڅکې دې ټولې کره باران دی

ښځې هم په خپل وار په کور کې بدلې بولي، گډاوې او اتنونه کوي، لکه

دا لاندې بدلې چې له لنډيو سره يې وايي:

د وردگو د بنادۍ سندرې

د بر کلي طالبه

ماته تاويز د سردردۍ وکره ميینه

يا: د هجرې گۍ طالبه خدای درکړې یمه

د هجرې طالب جانہ - د هجرې

يا سر په لنډۍ کې:

خاونده بيا دې پسرلی کړ

له سپېرو دښتو د لونگو بوی راځینه

کېردي ولاړې دینه - کوچیان راغلي دینه

يار مې کوچی و کوچی یې وکړ

مايې خیالي دربار ته وکړل سلامونه

کېردي ولاړې دینه - کوچیان راغلي دینه

يا: دا د مقر په غرو باران دی

جانان به سپینې رمې چېرته پندوینه

نارې دي لاونگینه (لونگینه)

يا: زه په جاله کې نه سورېرم او لالیه

جاله مې کارته (کښته) غرقوي ماهیان مې خورینه يا (اوبه مې وړینه)

دسیند غاړه جاله واله

يا: چار گل مې شرنګ له پوزې ولوېد

په ما راپسې هلکه غواړم تاوانونه

چارگل مې بایلود

يا: سیلماخیلې شین خالی شلگر ته ولوېدې غدی

د وردگو د بنادۍ سندرې

پانې، پانې لټوم د بنگو پانې^۱
يا: په گل بوتو دې پرېوتل گردونه
سبا به د غزني كوي مزلونه
يا د سر پيل په لنډۍ سره:
خوب تصور دواړه مې خوښ دي
مه راوړه ساړه، ساړه لاسونه له خوبه يمه
زه د خواړه جانان ديدن پكې كومه
مه راوړه ساړه، ساړه لاسونه له خوبه يمه^۱

^۱ - دې ته ورته بدله (د غرونو څوكې) نومي كتاب كې هم راغلي ده:

پانې لټوم

دبنگو پانې لټوم

چارگل د نجلۍ ورك دى

ډپوه بله گرځوم

پانې لټوم (۲: ۸۴)

^۱ - (د غرنۍ سندرې) او (اولسي پوهې) ليكوالو دا سندره په لاندي ډول را اخيستې ده:

مه راوړه ساړه لاسونه خوب مې زنگوبنه

مه راوړه ساړه لاسونه ډېر ساړه مې شينه

سور سالو مې ورو ورو جگوه له خوبه يمه

ټينگه خوبولي ياره تا بيداره كړمه (۱۳: ۱۳۶)

زما دكت نري برځونه (برجونه) له خوبه يمه* ياره مه راوړه

لاسونه له خوبه يمه

ياره مه راوړه لاسونه له خوبه يمه (۱۱: ۳۵)

د وردگو د بنادۍ سندرې

یا:

کاشکي د لوړ چینار منډه وای
چې ورور مې راسره وای
یوازې نه وای
یا: کاشکي سورکی لعل په آمیله کې وی (وای)
کاشکي فلانکی جان په نن واده کې وی (وای)
یا سر په لنډۍ کې:

بارانه مه ووره (اوره) ودریږه
باران ورپري
هله بابولالې نری باران دی
په مسافر اشنا مې نشته دالانونه
باران ورپري
هله بابولالې نری باران دی
یا: غنمرنگه یاره څنگ ورکړه پیکي ته راځه جانانه
څه چې څو غزني ته راځه جانانه
د زړه مراد به یوسو شاه مست گړندي ته راځه جانانه
څه چې څو غزني ته راځه جانانه
یا: زرگیه صبر ستا به څه غم ورسره وي
اوس به پنگ بنگ ویده وي
اوس به پنگ بنگ
زما په زړه خبره خدایه

د وردگو د بنادي سندرې

اوس به ږنگ بنگ ويده وي
اوس به ږنگ بنگ
ته پرې خبر يې نور به نه پرې خبرومه
اوس به ږنگ بنگ ويده وي
اوس به ږنگ بنگ
يا: چې خماري سترگې لرې مور ته اور را لگوي
د فلاني په کور ميينې لاس په زور لگوي، لاس په زور لگوي
يا: تورې سترگې سره لاسونه تېر به شي وختونه
راوړه ديدنونه، راوړه ديدنونه
يا: مرم چکنه مرمه
د تا ارمان به خاورو ته زه وړمه
ولې به يې وړمه
چکن په بازار ډېر دي ډېر دي راوبه يې وړمه
يا: خنې دې گېډې، وې گېډې په گوتو راغلي
لاس را کړه جانانه، جانانه کډې ولاړې
راوړه يو لاونگ (لونگ) زما خال پې (پرې) تازه کړه
ملغلرې په پيزوان زما تور د راهي راوړه
يا: ما ستا لپاره چاوکلې په تار پييلې دي
ماشاء الله، نام خدا ډېر مې په ارمان ارمان درته ژرلي دي
يا: سيند راغی چپې چپې يو يې وړل بندونه
سور انار دانې دانې

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: تر خولې وينې يولې (ويالې) يولې (ويالې) چا بنگ راكړي
اوه مستې ليلې (لې لې لې)
وياړه ماشوم د زمانې
يا: د زيرو گلو خانگې مه نيسه ماتېري
باغ مې د لاونگو(لونگو) دى
زړه مې پې (پړې) بدبگي (بدپړي)
شين بوټى د بنگو دى^۱
په اتن كې دا لاندې سروكي وايي:
جر (جار) شه لېونى. (وى-وى)
ما ويل نه ووري (اوري) باران دى - باران دى
يا: د شنو ونو، د شنو ونو سرونه
(وى) شه عجب بوى دى د زيرو گلو
يا: شنې كفتري باغدادى (بغدادى) - لوى آميل تر غاړه
ليلا له سيله ولاړه
يا: شاه زرگره- شاه زرگره ټيك مې لرزان دى
يار مې نادان دى- نادان دى
يا: نيمه شپه شوه، نيمه شپه شوه
(اوه) خيالي نور جانې يخ شمال لگيري

^۱ - (د غرنۍ سندرې) ليكوال دا سروكى په دې ډول راوړى دى:
د زيرو گلو خانگې مه نيسه ماتېري
زړه مې په بدپړي (۱۳: ۱۵۳)

د وردگو د بنادۍ سندرې

دېر مراسم په نجلۍ پورې مربوط وي او په دې شپه د ناوې په کور کې هم سيل او ساتيري زياته وي، او هم د ناوې نکاح تړل کېږي، مخکې تر دې چې د ناوې سر خلاص کېږي، ناوې ته د نژدې خپلو کسانو څخه دوه تنه د شاهدۍ لپاره راځي، دلته له دواړو لوريو نه بنځې ناوې ته داسې بدله بولي:

د نکاح شپې ته وکیل ونیسه

د نکاح شپې ته وکیل ونیسه

پرې به دې نه ږدم د پلار کور ته وکیل ونیسه

د نکاح شپې ته وکیل نیسمه

د سر پرونی غورځوم خپلې ادې ته - وکیل نیسمه

نجلۍ د سرو زرو غوټۍ ده وکیل ونیسه

واک یې د پلار دی خرڅوینه وکیل ونیسه

یا: شاهد مې شاهنین ولې تاوېږي

فلانکی په شاهدۍ کله پوهېږي

یا: زموږ ناوکی مه ژاره ماښام دی

فلانی مې په میدان درته ولاړ دی

شاهدان راځي او ناوې پوښتي چې د خپلې نکاح پلار څوک نیسي یا

تعیینوي او کله کله تر پوښتنې د مخه د ناوې مخ هم گوري، ځکه شاهدان

د کور د خپلوانو ښځو لخوا د شوخی، مسخرو او ملنډو لپاره ځورول کېږي

او د ناوې پر ځای کومه بله پیغله تر شال لاندې کیني او شاهدانو ته یا

د وردگو د بنادۍ سندرې

ځواب نه وایي یا یې سکوندي، یا یې په تگ راتگ سترې کړي او داسې نورې پېرې او نخرې پرې کوي.

ناوې په دومره آسانی سره خبرې نه کوي شاهدان^۱ باید څو ځلې بهر ووځي او بیا راشي خو درې ځلې یې له کوټې نه وتل حتمي دي، تر څو ناوې ځواب ورته ووايي، د ناوې همزولې د ناوې د لمسولو لپاره داسې ورته وایي:

زیرې لمر لیه (لا) په (پر) غرو شته دی چې ونه وییې (ونه وایي)

شاهدان دې شیطانون دي چې ونه وییې (ونه وایي)

ناوې درې ځلې په مکرر ډول د خپل ټاکلي نکاح پلار چې مخکې یې یوه مشره بنځه ورته چې څوک د نکاح د پلار په توگه ومني لارښوونه کوي، نوم واخلي. شاهدانو چې له ناوې نه د نکاح د پلار (وکيل) نوم واورېده او درې ځله یې پرې تکرار کړ، مخ په حجره د شاهدۍ ویلو لپاره روانیږي، دلته بیا هم شاهدانو ته محرمې مېرمنې د ملنډو او ساعتېرۍ په منظور په شاهدانو پورې څرې گنډي^۱ شاهدان که پرې خبر شي له ځانه یې لرې کړي او که نه نو له همدې څرې، یوه پتناسه وچې مېوې، نقلو او چاکلیټو سره حجرې ته ورځي، او هلته خلک د څیږي په لیدلو سره خنداگانې پرې کوي او ملنډې ورپورې جوړوي، شاهدان ملا ته خپله شاهدي ووايي او د مهر تر ټاکلو وروسته نکاح وتړل شي. تر نکاح تړلو وروسته ملاته لونگی.

^۱ - شاهدان باید ناوې ته له خپلو نه وټاکل شي یعنې چې محرم وي.

^۱ - څرې هغه ټوټه چې تنور پرې پاکوي یا نورو زرو او خیرنو ټوټو ته څرې وایي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

ورکول کېږي، مېوه، نقل، چاکلیټ او دستمالونه پر خلکو وېشل کېږي، په دې توگه د نکاح مراسم پای ته رسېږي.

که خېښان سره خپه وي او يا هم له خېښانو سره د ټوکې په منظور مخکې تر ډوډۍ داسې بدله بلل کېږي:

سپينې وريژې(وريجې)راځي، زيرغوري پې (پرې) باندي

فلانيه وريبه زېرى مې درباندي

د شپې تر ډوډۍ وروسته بيا هم ناوې د سر جوړولو لپاره د ښځو منځ ته راوستله کېږي، د راوستلو پر مهال يې همزولې د نوموړې د بدرگه کولو لپاره سندرې ورسره وايي او ټنگورې يې هم مخې ته بدلې بولي، لکه:

بلبلې ورو څه- ليلا ورو څه

باد دې د زلفو بوى راوړي پرې تازه يمه

بلبلې ورو څه

ناوې ته د کوټې په منځ کې ځای جوړېږي، چې پرې کېنوله شي دا ځای داسې وي چې يوه سور رنگه پرستنه څلور کټه کړي او په خوا کې يې د تکيې لپاره ټوله شوې يا نغښتل شوې بستره شاه ته کېږدي او ناوې پر پرستنه داسې کينوي چې مخ يې د قبلې په لوري وي، مگر په دې وروستيو وختونو کې د تخت د دوشکې په نامه د نجلۍ د کور ښځې مخکې يوه وړه دوشکه جوړوي چې بيا ناوې پرې کېنول شي.

کله چې ناوې ځای پرځای شوه يوه ټنگور چې اکثره د زوم خوروي د ناوې موټې خلاصوي^۱ ناوې د ښي لاس په موټي کې چاکليټ اېښى وي او

^۱- په ښارونو او ځينې کليو کې د ناوې موټې زوم خلاصوي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

پر سر يې نيولی وي، او هڅه کوي؛ خپل موټی دومره کلک يا ټينگ ونيسي چې ټنگورې يې په خلاصولو کې پاتې راشي، د دې لپاره چې ټنگور يې په آسانۍ سره لاس خلاص نه شي کړای همزولې يې لاس ښه ورغور کړي، په عامه اصطلاح يا د کليوالو ښځو د عقايدو او باورونو له مخې دوی وايي چې له ناوې سره ملايکې ملگرې وي، ځکه يې څوک لاس زر نه شي خلاصولای، تر ډېرې زور آزمايې وروسته يا په زور او يا هم د نورو په وينا ناوې خپل موټی پرانيزي، ټنگور چاکليټ ترې واخلي او پرځای يې د سرو يا سپينو زرو گوتپې او يا هم کومه بله گانه کېږدي، او بيا اووه پيغلې راشي د ناوې په لاس کې نکرېزې ږدي. تر دې وروسته د سر اخيستلو نوبت رارسېږي، د سر اخيستلو لپاره يوښه نیک عمله سپرې راغوښتل کېږي، خو د قرآني آيتونو په ويلو سره د ناوې سر واخلي، سر يې بايد په يوه د سرو يا سپينو زرو څخه جوړه شوې کلمه داره باندې واخيستل شي، او هغه داسې چې د ناوې ويښتان مخې ته را رمنځ کړي او نوموړی کس يې په منځ کې سره بېل کړي^۲، سر اخيستونکي په خوله کې بوره نيولې وي او تر سر اخيستلو وروسته يې د ناوې په سر کې ور پوف کړي، دلته نو ټنگورې داسې بدله ورته بولي:

^۲ - تر واده مخکې نجلۍ وېښتان په منځ کې نه نيموي يعنې يوه خوا اوبله خوا يې نه اړوي په ساده الفاظو که ووايو په منځ کې يې ليکه يا چاک نه وباسي بلکې په څنگ کې ليکه پکې وباسي او ترهمدې سراخيستلو وروسته ناوې شوې ښځه تل ويښتان په منځ کې نيموي، او دواده او نا واده شوې نجلۍ يو توپير همدا د وېښتانو جوړول دي.

په کوچيانو کې بيا نجلۍ تر څو چې کوژده ونه کړي پيکې بياتي کوي او چې نامزاده شي بيا نو پيکې پرېږدي، چې اوږد شي او د واده په ورځ واوبدل شي، که کومه پيغله په کوژده کېږدنه خوښه نه وي او يا يې هغه کس چې ورته کوژده ده نه خوښېږي، د واده په شپو کې له قصده خپل پيکې بياتي کړي او په دې توگه يې نارضايتي ښکاره شي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

په تور پيکي دې ونيسه لاسونه

نامرادې بيا به وکړې ارمانونه

يا: وروره راشه سر يې واخله

که طلا درسره نه وي دهوسۍ په بنکر يې واخله^۱

تر دې رسم وروسته بنځې د ناوې د سر جوړولو هوډ کوي، دوې نښې ماهرې او بيدارې بنځې چې د سر جوړول يې ښه زده وي د ناوې يوه او بل څنگ (خوا) ته کيني او په سر پورې يې وړو نجونو ته هغه بل شوي شمعونه نيولي وي، چې زوم خپلو په پوښ کې راوړي وي تر څو سر جوړونکيو ته رڼا ډېره شي او په سر جوړولو کې خرابوالی را نه شي، همدارنگه له شمعونو سره ږمنځې (ږمنځ) هم راوړل کېږي ترڅو سر جوړونکې د ناوې د سر جوړولو په وخت کې کار ترې واخلي او نورې پاتې ږمنځې پر شمع نيوونکيو نجونو باندې وپشل کېږي. د ناوې سر جوړول ډېر وخت نيسي په دې جريان کې ټنگورې بيا هم بدلې ورته بولي، لکه:

پرون دې نرۍ لښتې ماتولې

نن مې کلا بنده کينولې

يا: پيغلې چې پرون دا وخت دې غورې کړې

^۱ - په (دوردگو د واده دود او بدلې) کې دا بدله د (يې) د کمزوري ضمير پر ځای د (مې) د کمزوري

ضمير په راوړلو سره ثبت ده:

وروره راشه سر مې واخله

که طلا درسره نه وي د هوسۍ په بنکر يې واخله

(۱: ۳۸۶)

د وردگو د بنادۍ سندرې

اوس به سره گلان له پېکي لرې لرې کړې^۱
 يا: پروون دې نړۍ لښتې ماتولې
 نن مې کلا بنده کينولې^۲
 يا: پروون دا وخت د سيند مېلې ته تللې وې
 نن مې نظر بنده کينولې يې
 يا: ناوې چې سر دې جوړاوا (جوړوه) دپيکي ول ونيسه
 چې فلانی جان يې وړانيوي مخ ته بخمل ونيسه^۱
 يا: پېکي دې د لوجروملې په شان ونغاړه
 همزولې درته ناستې په ناورين ژاړه^۱

^۱ - (د وردگو د واده دود او بدلې) ليکوال دا بدله په لاندې ډولونو خوندي کړې ده:

پيغلې چې پروون ده وخت دې غورې کړې نن به گيراگان د پيکي ليرې کړې(۱: ۳۷۹)

ناوې چې پروون ده وخت دې غورې کړې نن به سپين پرتوگ له پښو نه ليرې کړې(۱: ۱۸۵)

^۲ - (د وردگو د واده دود او بدلې) کتاب کې دا سندره داسې راغلې ده:

ناوې چې پروون ده وخت دې لښتې ماتولې نن مې نظر بنده کينولې(۱: ۲۴۸)

ناوې چې پروون ده وخت دې کړې غورې نن مې څنگه دکلا بنده کينولې(۱: ۱۶۵)

^۱ - دا بدله په(د وردگو د واده دود او بدلې) ، (دغرونو څوکې) او (غرنۍ سندرې) نوميو کتابونو کې په دې ډول ثبت ده:

ناوې چې سر دې خلاصوي کوڅې دې ول نيسه

همخولې ټولې درته ناستې، مخ ته پلو نيسه(۱: ۱۶۵)

د کوڅې ول ونيسه، د کوڅې ول ونيسه دا پلانی درته ولاړ دی سپروي به دې(۲: ۱۵)

د ناوې سر چې جوړوۍ د کوڅې ول نيسۍ د کوڅې ول نيسۍ

چې دا ترلې يې جوړوي خولې ته پلو نيسۍ خولې ته پلو نيسۍ(۱۳: ۱۹۷)

^۱ - دا سندره په لاندې ډول (د خلکو سندرې) کې راغلې ده او احسان الله آرينزي هم په خپل کتاب کې کټ مټ د خلکو سندرې په شان ثبت کړې ده:

دا تور وريل دې د لوجروملې په دود ونغاړه - (هوۍ) ونغاړه

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: دوه دوه تاره اخله سر يې ورو ورو جوړويه
 زمور ناوې بنايسته ده په نخرو يې جوړويه^۲
 يا: سر بافې سر يې ورو، ورو جوړويه
 كه يې نه شي جوړولى نور يې مه يې (پرې) شكويه
 يا: سترگې يې تورې كړئ
 سبا به يې ډولى راشي
 همزولو شال يې دورې كړئ
 يا: پېكى يې د لوجروملي په شان ونغاړه
 همزولې دې درغونډې په ناز وژاړه
 يا: په تور پيكي دې ډبرې مندې وكړې
 ابه دې غورې كړې خلاصه يې نه كړې
 يا: د ناوې سر په غوړو غوړ كړئ نور يې مه ووي
 چې د فلاني جان د توپك غږ شي بيا يې ښه ووي
 د ناوې سر چې جوړ شي بيا يې نو د لاس سره كولو لپاره ښخې داسې
 رابولي:

چې (پلانكى) يې وړانوي اوس په ناورين ژاړه (هوى) په ناورين ژاړه (۶: ۸۰)

^۲ دا بدله په (د خلكو سندرې) نومي كتاب كې هم په لږ څه توپير سره راغلې ده:

دوه دوه تاره اخلي گيسو ورو - ورو يې بېلويه

ناوكۍ مو ده ناندانه تر غرمې يې - مې يې ځنډويه

ناوكۍ مو ده ناندانه تر غرمې يې ځنډويه (۶: ۹۵)

همدا بدلې د لوگر او ننگرهار پښتنې داسې وايي:

دوه - دوه تاره اخلي سر يې ورو - ورو جوړوي زمور ناوې ناندانه تر غرمې يې جوړوي (۱: ۴۲)

د وردگو د بنادۍ سندرې

پورې شنه غونډۍ سر يې رېبلی دی

راشه فلانۍ سر يې جوړ شوی دی

سر جوړونکیو او شمع نیوونکیو ته د کار په پای کې پیسې ورکول کېږي او ناوې بلې خونې (کوټې) ته چې نوموړې باید پکې ویده شي یا ویده کېږي، د لاسونو او پښو سرو کولو لپاره ټول کېږي، په اوسنیو وختونو کې چې د موټرونو آسانتیاوې رامنځ ته شوې پرته له ټنگورو تر ډوډۍ خوړلو وروسته د زوم له کوره نورې ښځې هم د سر جوړولو او ناوې ته د نکریزو راوړلو په منظور د ناوې خیلو کره راځي. دې ښځو نوموړې نکریزې په یوه یا څو ښکلیو لوبښو کې خیشتې کړې وې، په منځ کې یې شمعونه بل کړې او د ډیزاین لپاره یې نقل او چاکلیټ هم پکې ټومبلي وي، دا نکریزې هم په بدلو او دایرې وهلو سره د ناوې کوټې ته وروړل کېږي. لکه:

ناوۍ په (پر) بام ولاړه ریډي گل اوبه کېوي (کوي)

له ادې نه رخصت اخلي لاس او پښې یې سرې کوي

یا: سمې نیمې شپې شوې مرکې په خوب ویدې شوې

په نجونو کې نارې شوې د فلانۍ منگولې سرې شوې

یا: نکریزې مې خوشتې کړې

دغه څه بلا پرې پرېوته

نوره بلا نه وه

دا د چا بلا پرې پرېوته

یوه طالع منه ښځه د ناوې لاس او پښې ورسره کوي. ولسي خلک طالع

منه ښځه داسې چا ته وایي چې د ډېرو زامنو مور وي او شته ولري. او په

د وردگو د بنادۍ سندرې

هغو خينه پيچونو کې چې مخکې يې کورنۍ له يوه ښه زرين ټوکر څخه جوړکړي وي نغاړي يا تړي يې.

ټنگورې تر نيمو شپو پورې سندرې وايي، اتونه کوي، دوگانه بدلې وايي او گډا گانې (نخاوې) ورسره کوي. لکه:

سمې نيمې شپې شوې پرشمې دى ليلې

ته (تر) خداى مې جر(جار) کړې د فلاني د آس شرنگى دى ليلې^۱

يا: سمې نيمې شپې شوې خدايه اوس به سبا شينه

د خور او د ورور مينه خدايه اوس به جلا شينه

يا: مړوند مې سر ته کېرډه

کراره شپه ده ليلې

خوب مې زنگوينه دولس بجې دي

يا: اوس به گلابي گلان غورپري

سبا به رنگارنگ نجونې ژرپري

يا: سبا به د ناوۍ خویندې ژرپري

يا: مور نه دلې (دلته) يو نه دلې (دلته) اوسو

سبا به خنيوره ناوې يوسو

په اتنې کې داسې سندرې وايي:

سور ټيک مې خنځير دار خنځير دار دى

^۱ - د (د وردگو د واده دود او بدلې) کې په دې ډول راغلې ده:

سمې نيمې شپې شوې پرشمې دى ليلې (دلپلاني) کودى مې په وره کې سوروى دى ليلې (۱):

د وردگو د بنادۍ سندرې

ورور مې جوړ کړې د کابل په لوی بازار دی

سور ټیک مې ځنځیر دار ځنځیردار دی

د خوب وخت چې رالندې شي په کلي کې د نېردي کورونو مېرمنې خپلو کورونو ته روانېږي، د ناوې د کور یوه بنځه یا واکداره مشره هرې یوې ته د تگ پر مهال وچې یا لمدي نکرېزې ورکوي چې خپل لاسونه پرې سره کړي. ټنگورو ته هم تر ځایونو هموارولو او یا ځای جوړولو وروسته نکرېزې راوړي او لاسونه یې ورسره کوي، ځینې بنځې خو لا مخکې تر دې چې په ټنگورولۍ راشي د ټنگور توب لپاره لاسونه په کور کې یا د زوم کره سره کوي.

په دې منځ کې هم ټنگورې بدلې بولي او که د ټنگورو لاسونه خېښان ورسره نه کړي په ستاینو او پیغورونو کې یې پام دې ته اړوي چې د دوی لاسونه باید سره شي، لکه:

سور شو کلی سور شو مورډه سپین لاسونه څو

داسرې (داخلي) یې راسره کړی بیا به نه درته راځو

سهار وخته تر لمانځه وروسته بیا ټنگورې بدلو ته زور ورته کړي او د سهار سبا بدلې وايي لکه:

د سهار سترگه راوخته ملکه ده

فلانۍ په ځای کې لاس وهي لور یې تې (ترې) ورکه ده

یا: سهار سبا ملا اذان کا،

بلبلې ورونه

او خلاصېوي (خلاصوي) طوطیان تې (ترې) ځینه

د وردگو د بنادۍ سندرې

سهار سبا دی

سهار سبا دی وظیفې کړې

په یاد دې زه وم؛ او که دې نور کړل درخواستونه

سهار سبا دی

یا: د چا په غولي لمر دی

د فلاني په غولي لمر دی

پاستي يې پخپري

تبخی يې د لاجبر (لاجورد) دی

یا: سهار چرگو نارې کړې چې (وی-وی) له خوبه یمه

لورکی يې په ژړا شوه چې (وی-وی) ورکه دې کړمه

یا: سهر چې سبا کېږي اوس پرې واچوه لونگی

فلانی ورته ولاړ دی دا وړې وړې سلگی

یا فلانی ورته ولاړ دی اوس به وړي خپله نګور کی (نرورکی)

تر چای خښلو وروسته ټنگورې او نورې واده ته راغلي مېلمني په جامو

بدلولو او ځان سينگارولو بوختې شي او هلته د ناوې همزولې د ناوې په

جوړولو او سينگارولو پيل وکړي بل ځای ناوې خپل د وړا د راتگ لپاره تيارې

نیسي، او خېښې داسې بدلې بولي:

اوس به تور لونگ جوړه جوړه راشي

اوس به د فلاني جان ټولی بسته راشي

یا: اوس به تور لونگ جوړه جوړه راشي

اوس به فلانی جان ته (تر) گل تازه راشي

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: اوس به تور لونگ جوړه جوړه راشي
اوس به فلانۍ جان ته (تر) گل بنایسته راشي^۱
يا: اوس به جوړ کړی نیلی راشي د فلاني د (له) کوره
اوس به د گلو غنچه یوسي د فلاني له کوره
ناوې جوړولو ته داسې بدلې بولي:
په پلو کې مې گلان دي زه گلابي راټولوم
ورپنډار مې بنایسته ده زه یې خپله جوړوم
يا: د سونډرو لار یې جوړه په تندي کړه
د فلاني ناوې مې جوړه کاغذي کړه^۱
يا: ناوې لوړ وهه خالونه
(وئ) لوړ وهه خالونه
مکتبیان د تا لپورونه
اوس به ونیسي ځایونه

^۱ - (د وردگو د واده دود او بدلې) او (پښتني ودونه) کتابونو کې دا بدله داسې راغلي ده:

اوس به شین نیلی په دروازه درشي اوس به (.....) ټولی بسته درشي (۱:۵۵)

اوس به تور لونگ جوړه - جوړه راشي اوس به تور لونگ جوړه - جوړه راشي

اوس به د غونډک ټولی بسته راشي (۷:۷۶)

^۱ - دا سندره د آریزي په کتاب کې یوازې د (لار) پر ځای د (لیر) په راوړلو او د ښاغلي حبیب الله رفیع

د خپل کتاب (پښتني ودونه) په ۶۵ مخ کې د فلانکي پرځای د زیر گل د نوم په راوړلو سره کت مټ لکه (د خلکو سندرې) د کتاب په ډول ثبت کړې ده:

د چندنیو لار یې جوړه په تندي کړه د (پلانکي) ناوې یې جوړه کاغذي کړه (۶:۸۳)

د سونډرو لیر یې جوړه په تندي که

يا: د چندنیو لیر یې تیره په تندي که د (پلاني) ناوې یې جوړه کاغذي که (۲۱:۱)

د وردگو د بنادى سندرې

ناوى لوړ وهه خالونه

يا: د مورې ناوې سپينه ملغره ده

د پلار په کور کې ناسته مساپره ده

يا: ناوى زروړک مخ ته شنلي دي

ادکې يې زړگي ته لاس نيولي دي

که ټنگورې خپه وي داسې وايي:

په لوړه بلخانه (بالا خانه) کې لوړه ناوې جوړوي

ادې يې ورته ناسته نړۍ اوبنکې تويوي

په اوبنکو دې نالت (لعت) شه لور خو هر څوک ودوي

د زوم کره هم خلک کرار نه وي ناست ډولونه وهل کېږي، سندرې ويل

کېږي، د ورا د تللو لپاره خلک راغونډېږي په ورا د تگ لپاره نورې ټنگورې

ټاکل کېږي، خو د نارينه وو لپاره ممانعت نه شته د زوم په گډون هر څوک

په ورا تللی شي، له دې امله په ورا کې د نارينه وو شمېر تر بنځو زيات وي،

د کلي واړه، زاړه او ځوانان ټول په ورا ځي، د ورايځې بنځې هم بدلې بولي.

لکه:

په شنه ډنډ کې ولوېدمه لمده نه شوم

ماما ته داسې وايه ټنگور دې زه شوم

يا: د لمر سترگه - سترگه په شغلو ځي

فلانکي ته ويه (وايه) رووځه (راووځه) ورا دې ټوله له تربرو ځي

يا: باغدادی (بغدادی) کفترو خوب کړئ که وينبېړئ

د فلاني خېنانونو (خویشانو) کوچ کړئ روانېږئ

د وردگو د بنادې سندرې

پر لاره په موټر کې دا بدلې بولي:
موټره د سرک غاړې دې ونيسه
فلانيه د خيښانو تيه (تهيه) ونيسه
يا: تاسې په پيسو کې يوه کلداره روپۍ وگورئ
تاسو په تربرو کې د فلاني مېرانه وگورئ
يا: په شرنگه ووره (اوره) بارانه چې کرار نه شي
گوره فلاني جانه ورخطا نه شي
د ناوې کور ته له رسېدو سره سم په کور کې ناستې ټنگورې چې يوه
ورځ مخکې راغلي دي داسې بدلې بولي:
اوس به ځوانان راشي وطن به شنه دودونه کا
موږ به ناوې يوسو وطن به دسمالونه کا
يا: هوبنيارې ناوې ونغاړه کارونه
درتېر شول د تور ټوپک رڼه بندونه
يا: راغی موټر راغی - موټر ترخې ماتوي
فلاني پکې راغلی ځنيوره ناوې وږي
يا: فلاني ورسره راغلی ځنيوره پکې وږي
يا: فلاني ورته ولاړ دی ځنيوره ناوې وږي
يا: پلانکي مې پکې ناست دی توره لونگی يې باد وهي
يا: د جغتو موټره ته په تعمير ودرېدې
ورنځوره دې کړم ډېر مې يادېدې
او ناوې ته د زوم د راتگ په خاطر داسې سروکی وايي:

د وردگو د بنادۍ سندرې

زما دې زېرى په تا شينه، مبارک دې شه
او وړې ليلې يار دې راغی^۱
او هغه ښځې چې اوس په ټنگورولۍ راځي په گډا او اتني کور ته دننه
راځي او دستمالونه گډوي دا فضا په ډېرو ښکليو الفاظو داسې رنگينه کوي:
اوربل دې بل، بل سکاره دې مړه دي
فلاني ته ويه (ووايه) رووځه (راووځه) خانان دې مېلمانه دي^۲
يا: مور درغلو په (پر) کلي اشړپۍ راوشنئ
زمور ځوانان ښايسته دي ښې غالي راوباسئ
يا: ټينگې دروازې کړئ ژنيو دروستې نيلى
ته(تر)مخ يې فلاني جان دى مرغلرې پرې پاشئ^۱

۱ - دا سروکى محمد عارف غروال په خپل کتاب کې په لاندې ډول راوړى دى:

مبارک دې شه واوړې ليلا يار دې راغی

زما دې زېرى په تا وينه مبارک دې شه واى يار دې راغی (۱۳: ۱۸۸)

۲ - (د وردگو د واده دود او بدلې) کې دا بدله په دې ډول خوندي ده:

اور دې بل سکاره دې مړه دي (...ته ويه راووزه، ښه ځوانان دې ولمانه دي (۱: ۲۰۸)

۱- دا سندره په ډېرو کتابونو کې څو ډوله راغلې ده، په لاندې توگه يې نمونې وگورئ:

ټينگې دروازگيې - سپرو دروستې نيلىيې

تر مخ يې پلانکى جان دى ورته وغوروى غاليې (۶: ۸۸)

دا سندره د (پښتني ودونه) په ۷۶ مخ کې د پلانکي پر ځاى د (مست مير خان) د نوم په راوړلو سره ثبت ده او په لاندې ډول هم ويل کېږي:

ټينگې دروازگيې - سپرو دروستې نيلىيې

پلانکى جان د تاسو زوم دى ملغلرې پرې شنيه! (۶: ۸۸)

دا سندره په (پښتني ودونه ۷۶ مخ) کې د پلانکي پر ځاى د (نادرجان) د نوم په راوړلو سره ثبت ده. او (د وردگو د واده دود او بدلې) کې هم په همدې شان راغلې ده:

ټينگې دروازگى، سورو دروسته نيلىيې (...خان) د تاسو زوم دى ملغلرې پرې شنيه

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: په ناورين چمن يې واړول بارونه
د فلاني په کور يې پرې ايستل گردونه
يا: په شينکي چمن يې واړول بارونه
د فلانکي په کور کې ولوېدل گردونه^۱
يا: سپينې سپينې اوبه راغلې
په سر يې سرې ډولۍ راوړې
ماما ته داسې وايه
چې کلې ته شين خالی راغلې
يا: ماما جوش کره بخاری
ماما خلاصې کره ورسې
هلته د زوم په کور کې هم بنځې بدلې بولي د ورا تر تللو وروسته د ورا
د بېرته راتگ په انتظار وي او په ورا پسې دا سې بدلې وايي:
د فلاني کور مخ په لمر دی ښه ځوانان ورغلل
د فلاني سره مې ټول يکړنگ سيالان ورغلل
يا: فلانيه سرای دې فرش کره په مرمرو
فلاني ته څوکۍ کېږده د سرو زرو
يا: په غرو باران دی گلان به راوړي

يا: (...خان) د تاسو زوم دی ورته وغوړوئ غالی (۱: ۲۰۹)

۱- دا سندره (د وردگو د واده دود او بدلې) په کتاب کې احسان الله آرينزي په لاندې ډول راخيستي ده:

په نري چمن يې واړول بارونه د (...د بنادۍ غږ دی په ملکونه (۱: ۴۵۳)

د وردگو د بنادۍ سندرې

فلانکی مې تللی دی ناوی به راوړي

یا:

د غره د(له) سره مې سبي (صحيح) کړې انار گله، گله
پرې به دې نه ږدم د فلاني په کور کې گله، گله^۱
یا: د سرو زرو صندوق مې درلېرلی دی چې خپه يې نه کړئ
فلانی مې درلېرلی چې خپه يې نه کړئ
که خېښانو ته په غوسه وي او يا د دواړو خواوو تر منځ زړه بداوی رامنځ
ته شوی وي، بيا غندنې او پيغورونه ورته وايي، لکه:
ناوی پټ کړه دا خیرن خیرن تر بورونه
اوس به درشي فلانی جان زيرې گلونه
یا: ناوې موږه سر نه ناوې کولې
ابه (ابا) دې ننوتې گرځولې
ورا چې د خېښانو کره ورسپړي په اتیونو، بدلو، نښه ویشتلو او نیزه^۱ وهلو
پیل کوي، د کور ښځې يې مخې ته د ښه راغلاست لپاره ورځي، مېوې، نقل
او چاکلیټ او مخې ته يې اوبه شیندي د ډوډۍ تر وخته د سیل او ساعتېریو
میدانونه په ډول ډول لوبو تاوده ساتي. لکه:

^۱ - (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لږ توپیر سره ثبت ده:

د غره له سره مې سبي کې د انار گله - گله

پرې به دې نه ږدم د (...) د کوټې گله - گله (۱: ۴۳۳)

^۱ - د طالبانو تر واکمنېدو وروسته په دې لوبو هم بندیز لگیدلی.

د وردگو د بنادۍ سندرې

خدایه فلانی تنگ غولی جوړ کړی دی
فلانی مې له تربرو سره راغلی دی
یا: فلانی سرای دې ولې ختې کړی دی
فلانی مې له تربرو سره راغلی دی
یا: ناوکې سرای دې ولې ختې کړی دی
موږ موټر په خو لکه نیولی دی
ورا بانیواو ټنگورو ته تر ډوډۍ ورکولو وروسته یا په همدې منځ کې بیا هم
ټنگورې بدلې بولي. لکه:
موږ په سرکاري موټر کې رغلي (راغلي) یو
موږه شوروا نه خورو نازولې یو
که دخپښانو تندي تریو وي او یا ښه وضعیت ورسره ونه کړي، بیا نو
ټنگورې ورته وايي:

گن باران چې ووري (اوري) تر ځنگانه چیکرې
فلانی ولې کرجن (قهرجن) دی شی خو موږ خپل راوړي
که د خپښانو په منځ کې خپگان وي او یا هم د خلکو د ساعتېری او
ملندو لپاره د ناوې خیلو له خوا د ډوډۍ پرمهال داسې ستاینې ویل کېږي:
خدای دې وه سر خانه کاسې ډکې ډکې وږه
خپښان دې وړي رغلي (راغلي) اوس یې ښه پي (پرې) مږوه
یا: سرې مرغۍ کیسې کا
دوم ډومکې یې پېښې کا

د وردگو د بنادۍ سندرې

تنگورې ورې رجليې (راغليې)

لکه پشۍ (پيشکې) منگولې پکې کا^۱

يا:

سپينې وريژې (وريجې) راځي زير غورې پې (پرې) باندي

فلانیه وریه زېری مې درباندي

خو د ورا ډوډۍ په خېبناو پورې اړه لري، که يې مخکې پر خېبناو باندي دا اېبني وي يعنې دا خبره منلې وي، چې ورا به د دوی کره ډوډۍ خوري نو هلته ډوډۍ ته د خېبناو کره ورځي او که يې په لومړي سر کې دا خبره نه وي معلومه کړې او يا يې نه وي پرې اېبني نو په ورا روان کسان د بريخړ (غرمې) ډوډۍ له زوم خپلو کره په وخت و خوري او بيا په ورا روان شي. تر دې وروسته تنگورې په بدلو سره د ناوې د راوستلو لپاره ښځې هڅوي، لکه:

د پينو کونبې مې وختې سوده شومه

را ونسيئ ناوۍ چې پې (پرې) آسوده شمه

جوړه شوې ناوې چې همزولو ترمټو نيولې په شال کې پټ مخ له بدلو

سره د ښځو منځ ته راوستل کېږي، لکه:

۱- (د وردگو د واده دود او بدلې) کې دا بدله په لاندې توگه خوندي ده:

لوی مرغان کيسې کا، دم ډومکې (۱) يې پېبني کا

(...) په ډوډۍ ناست دی، لکه باز خبرې ښې کا (۱: ۱۵۱)

د وردگو د بنادۍ سندرې

بلبلې ورو څه ليلا ورو څه

باد دې د زلفو بوی راوړي پرې تازه يمه

بلبلې ورو څه

ناوې په هغه ځای چې مخکې مې خبرې پرې وکړي - بيا يې يادول بې
ځايه تکرار دی - کينوله کېږي خو په دې شرط چې مخ يې بايد حتماً د
قبلې په لوري وي.

دلته پکار دي چې د ناوې د جامو او سينگار په اړه هم څه ناڅه خبرې
وکړم، ناوې ته يوه ورځ مخکې له واده نه وانه اېشول کېږي او د نوموړې
لاس او پښې پکې ږدي چې زير رنګ واخلي او ښکلې او ښويې شي - چې
اوس په ښارونو کې د دې کار لپاره د بليچ (سپينټاو) نه کار اخلي - ناوې
يوه مياشت يا حد اقل يوه اوونۍ د کور کار نه کوي تر څو لاس او پښې يې
نرم شي او همدارنگه د نوموړې لاس په دې موده کې هره ورځ په رش
(پېروي) سره غوړوي. چې دا هم د ناوې سينگار ته د تيارې لپاره يوه مهمه
برخه ده.

ناوې ته يو ښکلې رنگين سور يا شين د ټټر کميس او د دې کميس د
رنگ په تناسب سره سور يا شين گبې (د گونځو) پرتوږ (پرتوگ) وراغوستل
شوی وي، د کميس ټټر، لستونځولې، او لمنه په گوتو يا چرمو جوړ شوي
او په ډول-ډول گانو لکه د سپينو زرو لمن، بازو بندونه چې په مټو يې
بندېږي، وټيويا مټويو (چې په لستونو پورې کېږي) سمبال شوی وي، مټې
(مټ گلي) پر مټو او گډ بند يې په خت (کميس) پورې تر ټټر لاندې
څرېږي، رخچينه (عرق چين) يې چې تاويزونه هم پرې بند وي ور پر سر

د وردگو د بڼادۍ سندرې

کړې وي، په غوړونو کې يې اکثراً هغه لښتۍ (غوړوالۍ) چې د سکنيو په نامه يې يادوي وراچولې وي، غاړکۍ، چاوکلۍ يا اوړۍ يې په غاړه وي، په پوزه يې چارگل، پېزوان يا هم نټکۍ اوبزانې وي، لاسونه يې په گوټيو، شستونو، وښيو يا باوگانو ښکلي شوي وي، پر تندي باندې کجک يا سرۍ او پر وېښتانو يې چې په منځ کې يې بېل کړي وي په کنډ^۱ سره درۍ (دڼۍ)^۲ سربښ وي، پر ټنده (وچولي) يا (وچوري) باندې يې رنگه خالونه ور وهلي وي.

د ناوې د رخچينې يا خولۍ د پاسه يوه دوه متره رنگه ټوټه اچول کېږي، چې مکنه ورته وايي - اوس په ډېرو سيمو کې د رخچينې يا خولۍ پرسر کولو رواج له منځه تللی او ناوې ته نه ورپه سر کېږي. او د پاسه بيا د پلارگنۍ شال پرې غوړېدلې وي او کله يې چې ښځو ته ورنښيي؛ نو په لاسونو کې يې يو ښکلې د لاس دستمال ورکړی وي، دا د لاس دستمال هم دوه رنگه وي چې له درېيو برابرې نسبتاً وړو دستمالونو څخه جوړ وي، مثلاً يوه خوا او بله خوا يې گلابي دستمالونه او په منځ کې يې يوشين دستمال جوخت ورسره گڼدلې وي او ډېر رنگين لاسي کارپکې شوی وي، په ټولو کنجونو پورې يې ځونډي څرېږي. کله چې ناوې ښځو ته ورنښيي، ناوې دواړه لاسونه لپه کړي او پرې خواره شوي دستمالونه مخ ته ونيسي او

۱ - کند: له ونونه يوډول سربښ ناکه ماده چې راوځي، او دسربښولو يا د يوه شي دښلونې خاصيت لري.

۲ - درۍ يا دڼۍ رنگه زري کاغذونه يا زرورق دي چې د ناوې په وېښتانو يې د ښه ښکاره کېدو په منظور سربښوي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

د نوموړې خور يا همزولې په داسې حال كې چې ناوې سترگې پټې نيولې
وي د ناوې لاسونه له مخ نه لرې كوي او دا جمله ورسره تکراروي:
دغه ده، دغه ده، وگورئ دغه ده. خپښې بيا هم دا بدله ورته بولي:

ناوۍ ولاړه ده وگورئ عالمه

زيره يې غاړه ده وگورئ عالمه

يا: راځی چې د سرو پيازو نوالې وکړو

راځی چې د دې ناوې نندارې وکړو^۱

يا: ناوۍ سترگې دې پټې کړه دا تورې

سبا به د فلانکي ځوانې پې (پرې) گورې^۲

يا: زمور ناوې د سپينو کوچو جوړه ده

بېبه (قد) يې د فلانې په بېبه جوړه ده

يا: نرۍ بېبه دې جر (جار) شم لکه لښته

فلانې خو خوښه کړې وې دبوخته

يا: د نړيو سرو اور دى لگېدلى

د ناوۍ تر ننگېښې نوې گل ختلى

يا: رخه (راځه) مجنونه که ليلا گورې

^۱ - دا بدله ښاغلي آرينزي په خپل کتاب کې په لاندې ډول راوړې ده:

راځی چې ده د پيازو نوالې وکړو اوس به چکن راوړو د چاپو بې نندارې وکړو(۱:۳۷۳)

^۲ - (د وردگو د واده دود او بدلې) کې په لړ اوبښتې بڼه ثبت ده:

ناوۍ دا سترگې پټې کړه ده تورې سبا به (امان جان) ځوانې پې گوري(۱:۲۱)

ناوۍ سترگې غړوه ده تورې بېگه به (...خان) ځوانې پې گوري(۱:۲۴۷)

د وردگو د بنادۍ سندرې

ليلا ولاړه تورې سترگې سره لاسونه
راځه مجنونه که ليلا گورې
که ناوې مور ونه لري، يعنې مړه وي او نورو ناوې سمه نه وي سمبال
کړې دا ورته وايي:

په خوږ کې کينه چې سپل دې يوسي
ادکه مور دې نه شته چې ناز دې يوسي^۱
يا: گن باران ته کينه چې لمده دې کا
ادکه مور دې نه شته چې درنه دې کا
مخکې تر دې چې ناوې د پلار له کوره وايستل شي، زوم کور ته راغونښتل
کېږي، تر څو هغه جامې چې غاړه يې مېرمنې په گوتو جوړه کړې وي
واغوندي، د راتگ په وخت کې يې خور يا ترله د بدرگې لپاره مخې ته ورځي
او داسې يې ستايي:

لرې شى له مخې مورې شاه راواستا (راوسته)
خدایه ما تې (ترې) جر (جار) کړې فلانى يې شاه بالا راواستا (راوسته)
يا: لرې شى له مخې زموږ ورور راغلى دى
تور بېر يې سر دى سور يې گل ټومبلى دى
يا: گل خينه بندي ده اوس به شاه راشي
خدایه خورتې (ترې) جر (جار) کړې- فلانى جان به شاه بالا راشي

۱ - د (غزنى سندرې) ليکوال دا سندره په لاندې توگه راوړې ده:

په توى کې کينه چې توى دې يوسي مور او پلار دې نشته چې ناز دې يوسي (۱۳ : ۱۹۸)

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: لوړو بلخانو (بالا خانو) ته زينې کېږدئ

فلاني ته په تاخچه (طاقچه) کې کالي کېږدئ^۱

زوم خپلې جامې بدلې کړي، له جامو سره نوموړي ته په گوتو جوړشوی خادر او نور لوازم لکه، لونگی، جرابې، بوتان، دستمال...، ټول برابر شوي وي. تر جامو اغوستلو وروسته د زوم گوته د ده بنمینه (بنینه) په نکريزو ورسره کوي او په يوه بنایسته جوړ شوي خینه پېچ يې تړي او له کور نه بهر هم نکريزې له خینه پېچونو سره لېږل کېږي، تر څو د زوم همزولي هم خپلې گوتې يا ورغوي پرې سره کړي. ټنگورې زوم داسې ستايي:

د شپيېه شبنم د سهر (سهار) گل گورئ

په خيال جوړ کړی فلانکی نن گورئ

يا: شنې او سرې ډېوې د سهر گل گورئ

په خيال جوړ کړئ فلانکی نن گورئ

پخوا به د زوم د غاړې جامې چې له خسرگنۍ کره بدلې کړلې ډم ته ورکول کيدلې، خو اوس د جامو په بدل کې ډم ته پيسې ورکول کېږي او د زوم کالي په درېيمه ورځ چې زوم شاه سلامۍ ته راشي بېرته زوم ته سپارل کېږي. زوم د خسرگنۍ په جامو سمبال او جوړ شوی له کوره بهر وځي هلته يې همزولي په غاړه کې گلان اچوي او زري پرې شيندي. په کور کې ټنگورې د ناوې د وړلو لپاره بنځې هڅوي، لکه:

۱ - (د وردگو د واده دود او بدلې) کې دا سندره په لاندې ډول راغلې ده:

لوړو بلخانو ته زينه کېږدئ (پلاني) ته په شپاله کې کته کېږدئ (۱: ۴۰۲)

د وردگو د بنادۍ سندرې

اوبنو غرغړې کړې خدایه دامان لرې دی
مور ته ناوې را کړې خدایه ځای مو لرې دی
یا: لمر په چینارو (څنارو) شو سرې شغلې یې وختې
فلانې ته ناوې ورکړې ترلې یې بام ته وختې
یا: ناوکې په بوټو دې سپېره دوپه ده
ناوکې د لېورو دې ډبره بیړه ده
تر دې وروسته د پلار له کوره د ناوې د تگ وخت رارسیري. که زوم کور
ته دننه راتلو اجازه ونه لري د ناوې ورور یا تره اوس جرابې خو پخوا
شخسولې^۱ او بوټان ورپه پښو کوي، او خپښانې یې د ورور او یا پلار بلنې او
د ناوې د ژړولو لپاره داسې بابولاله وايي:

سحر شو ناوۍ ته (تر) بریاله^۲ گوري
وخت د بېلتانه دی شیرین ورور یې راوبولئ
یا: کوټې دې اړوم تیران تې (ترې) وړمه
فلانې ته ویه(ووايه) رووځه (راووځه) خور دې وړمه^۳
یا: موټر ولاړ دي څلور کتاره (قطاره)
او یوه لور دې وه درسره (درڅخه) ولاړه
که یې ته دیدن کړې یو ست (ساعت) ولاړه

۱ - شخسولې له یوې ټوټې نه جرابو ته ورته شی جوړیږي او د ناوې په پښو کې ورکول کېږي تر څو پښې یې له بوټانو ونه وځي.

۲ - بریاله: د پردې یا کړکۍ او یا دروازې له شانه لیدلو ته وايي.

۳ - احسان الله آرینزي دابدله په لاندې ډول ثبت کړې ده:

کوټې دې ړنگوم تیران یې وړمه (...)ته دسې وویه چې ده گرانه لور دې وړمه (۱: ۲۱۲)

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: سنگ مرم ته (تر) تېرې کلکې مور ته نه ژاړې
چې د فلاني د موټر غږ شي بيا به ښه ژاړې
يا: وشنئ لونگ چې بوی يې ولاړ شي
وژړوئ ناوی چې غږ يې ولاړ شي
يا: د سرو زرو چارگل په څلور نيم زره
همزولې درته ناستې په ناورين ژاړه
يا: اوس به دې د غوږ وړه لښتۍ کړمه
اوس به دې له موره پردېسۍ کړمه
ناوې آنکې^۱ وهي او ژاړي. د ناوې د ژړا تر څنگ د خېښانو د بدلو غږ
هم اورېدل کيږي، لکه:

شاه توت ولاړ دی څنډې يې ډکې
ناوی ولاړه سترگې يې ډکې
يا: په دښته کې د شنه موټر غورا ده
په کونج کې د وړې ناوې ژړا ده
يا: فلانی په وړه کې ناسته اوبښکې مړې، مړې تويوي
ته دې اوبښکې پاکيزه کړه خورکې څوک نه ودوي
يا: مه يې ژړوئ بي بي نندانه ده

۱ - آنکې چې په ځينې لهجو کې انگې يا چينې (چغیان) هم ورته وايي، د ناوې په خاص انداز او نظم سره ژړا ته وايي، نجلۍ ته مخکې له واده نه د انکې وهلو دود ورزده کېږي او يوه مشره ښځه د دې ډول ژړا لپاره په ناوې تمرين کوي، تر څو په واده کې يې ژړا بده ښکاره نه شي. خو اوس، اوس دا دود لږ شوی او ځينې ناوې گانې له سره ژاړي هم نه.

د وردگو د بنادۍ سندرې

که يې تاسې ژړوئ په (پر) مورېه گرانه ده
يا: په نيډ کې اوبه نه تلې ولې ولاړې
د ځای نوم دې د گلو ځای دی ولې ژاړې
يا: لاس دې په تترنگو دغه مخ دې خولې نه دی
مه داسې ځوربېره وطن دې لرې نه دی
يا: مه ژاړه ناوۍ سرک خو ډېر دي سرويسان به راشي
د ماما همزولي ډېر دي معلمان به راشي
د شال اچولو د لړۍ د پيلېدو لپاره تنگورې داسې بدلې بولي:
خلاص کړئ، خلاص کړئ د زرین سندوق (سندوق) کولپونه (قفلونه)
ترې راواخلئ د فلاني د لاس شالونه
يا: خلاص کړئ، خلاص کړئ د اصیل سندوق (سندوق) کولپونه (قفلونه)
رواخلي - رواخلي (رواواخلي) د فلانکي د لاس ختونه (يا شالونه) ^۱
يا: خلاص کړئ - خلاص کړئ د اصیل خورجيني ولونه
ترې راوباسئ د فلاني د لاس شالونه
يا: توت پرې، پرې د انگور وري پرې واچوه
راشه وروړه راشه دغه شين شال يې پرې واچوه
لرې شئ له مخې مور ناوۍ ولاړوو
لرې شئ له مخې مور شين شال يې (پرې) غوړوو
يا: ناوۍ لکه چينار(څنار) ودرويه

۱ - دا بدله (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې ډول ثبت ده:

خلاص کې د شينکي سندوق کلپونه راوباسئ د (...) د لاس رختونه (۱: ۱۴۷)

د وردگو د بنادۍ سندرې

فلانکی لکه شین شال پې (پرې) غورویه^۱

یا: زموږ ناوکی مه ژاړه پردو ته

خیالي لېور دې تللی دی ډولوته^۲

یا: امیل دې د وړو، وړو خالو دی

شال دې د کابل د مغازو دی

یا: لمر ختلی په تورو غرو کې

ناوی سلام کا د پلار په ورو کې

بله خوا د ناوې خپلوانې ناوې ته د تسلیت لپاره داسې بدله بولي:

سترگې دې گلۍ (ړلۍ) بڼو دې گرد نیولی

مه ژاړه ناوی ترلو دې خنګ نیولی

که زوم ته دننه ورتلو اجازه ورکړل شي چې له ناوې سره یې ودروي او شخصولې یا جرابې او بوتان ورپښو کړي، او همدارنګه بڼخې او د ناوې همزولې یې وویني د تګ په وخت کې د ناوې له لوري بڼخې داسې سپارښتنه ورته کوي:

زموږ د ناوې په سر قرآن دی

زموږ د ناوې لاس د تا گریوان دی^۱

^۱ - دا سندره ښاغلي حبیب الله رفیع په خپل کتاب (د خلکو سندرې) کې په لاندې ډول ثبت کړې ده:

ناوی لکه څنار ودرویه (پلانکی) لکه سپرلی ترې جرویه (۶: ۸۶)

^۲ - دا سندره (د وردگو د واده دود او بدلې) کتاب کې په دې ډول خوندي ده:

د مور ناوې مه ژاړه پردو ته (... خيالگر تلی دی شالو ته (۱: ۴۱۷)

^۱ - (د خلکو سندرې) نومي کتاب مولف دا بدله په لاندې ډول راوړې ده:

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: زړه مې بېرانبېرې
فلانۍ جانه مې ودېرې
فلانۍ جانه موټر ودره
فلانۍ جانه مې پكې سورېرې
ناوې په ژړا ژړا ولاړه كړې، د ولاړېدو په وخت كې ښځې داسې ورته وايي:
د مور د زوم دا څومره لوړه غاړه ده
ناوۍ مې لكه گل ورسره ولاړه ده
يا: مه ژاړه ناوۍ چې شين شال دې باد وېي (وهي)
ولتې (ولتېره، پاڅېره) ناوۍ چې فلانكې ژنې دې وړي
يا: پورته شه ناوۍ چې سور سالو دې باد وهي
كه ته په ځان پېبگې (پوهېرې) فلانۍ جان ژنې دې وړي
د ناوې يو نيژدې خپل سړى لكه پلار، بابا (نيكه)، تره، ورور يا بل محرم
نيك عمله نارينه راځي، لومړى پر ناوې د سرسيې (سرسايه) ټكرى چې
سپين خاصه ململ يا په اوسني وخت كې گاج وي او د تندي پر ځاى يې
آيتونونه ليكل شوي وي، پرې وغوروي او بيا د پاسه شال پرې واچوي، دلته
هم ټنگورې د نجلى د كور غولى د دايرې په بدرگه لا پسې رنگين او ښكللى
كوي او داسې بدلې بولي:

(پلانكيه!) چې په لاس كې دې قرآن دى زموږ د ناوې لاس د تا گريوان دى (٦: ٩٠)
د احسان الله آرينزي په كتاب (د وردگو د واده دود او بدلې) كې هم كت مټ په همدې ډول ثبت
شوي ده.

د وردگو د بنادۍ سندرې

لوړو طيارو بمونه واچول
موره په ناوۍ شالونه واچول
يا: زما د ورور گوتيبې (گوتې) د سرو غمۍ يې لال (لعل) گوره
وربندار مې بنايسته په (پر) سر يې شال گوره
يا: د سرو گلو باغچه په گلو پټه ده
ناوۍ د فلاني جان په شالو پټه ده^۱
يا: زموږ د ناوې شال په څلور چاپه دی
ده (دغو يا دې) فلاني خو مې راوړی له هراته دی^۲
يا: د سهار نارې وهي دغه بلبله ده
چې د پلار د (له) کوره يې وړي رضا يې خپله ده
يا: سر غوږ که (کره) سترگې تورې له ممله سره
د فلاني جان موټر ولاړ دی اوس به څې (څې) ورسره
يا: سور اوبن مې کنډاری (کندهاری) دی ښه وتی غواړي
فلانی جان مې خيالي گر دی ښه ناوۍ غواړي

^۱ - دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې دوه ځايه په لږ توپير سره خوندي ده:
د سرو زرو باغچې په گلو پټې شوې ښه وې د (پلاني) خورکۍ په شالو پټه شوې (۱: ۴۲۹)

څه سپينه سپورمۍ په گلو پټه ده څه خيالي ناوۍ په شالو پټه ده (۱: ۴۳۰)

^۲ - دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې هم په لږ بدلون سره خوندي ده:
د موږ د ناوې شال په څلور چاپه دی (... خيالي راوړی له هراته دی (۱: ۱۴۸))

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: سرې آسپې ولاړې گردنۍ غواړي
فلانۍ ورته ولاړ دی ښه ننگورکۍ (نرورکۍ) غواړي^۱
که د دواړو خواوو تر منځ خپگان پيدا شوی وي، د دواړو خواوو نه ښځې
ستاينې وايي
- د وردگو په لهجه کې په واده کې له ستاينو څخه مطلب په ښو او بدو
ستاينه دواړه پکې راځي - يو او بل ته پيغورونه ورکوي، بدې او ردې ورته
وايي، مثلاً ناوې خيل د زوم خيلو له خوا داسې غندل کېږي:
درسته ورځ مې تېره په يوله (وياله) کړله
د خوگ کلي گونگته راواده کړله^۱
يا: تاسې دا چارگل چولې چولې گورئ
تاسې د فلانکۍ ککړې پښې گورئ
يا: د آس په شاه دې کله وړو چاينکې
ترلې دې درته گرځي چاودينکې
يا: وځۍ نوځۍ دستمالونه گډوئ
شکور(شکر) خلاص شوو د فلانکې له جنجالونو خيراتونه ومنئ

^۱ - دا بدله په (خلکو سندرې) او (د وردگو د واده دود او بدلې) نومو کتابونو کې دوه ځايه په لاندې
بدلون سره خوندي ده:

اسپې ولاړې گردنۍ غواړي خپښې ولاړې تکیالی غواړي (۶: ۹۱) (۱: ۲۲۵)

^۱ - دا بدله په (د خلکو سندرې) او (پښتني ودونه) نومي کتاب کې دوه ځايه په لږ توپير سره خوندي
ده:

درسته شپه مې تېره په يوله کړله د خوگ کلي خونگښه راواده کړله (۶: ۸۵) (۷: ۷۰)

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: فلانيه آس راتېر كړه ناوې جوړه ده
فلاني كه څه ويل ته (تر) خوله يې تېره ده
يا: مور به ناوې وړو له ښو ډولو سره
فلانيه ور دې غيمه له سندرو سره
يا: مه ژاړه ناوۍ ژړا دې گرانه ده
مور ته دې د پلار مړينه آسانه ده^۱
يا: هلك نرى چينار(خنار) نرى اوبه يې نه وړي
فلانكى مې خيالي گره نابوده ناوۍ نه وړي^۲
ناوۍ مې تيته كې خوښه مې نه ده
دا خو د فلاني ته (تر) زنگانه ده
يا: ناوۍ مو كمكۍ خوښه مو نه ده
ناوۍ د فلانكي جان ته (تر) زنگانه ده
يا: ناوۍ تندى دې جر (جار) شم له خالو سره
د فلانكي پتۍ دې گرو كا (كړ) له ريشكو (رشقو) سره^۱

۱- دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي كتاب كې په لړ توپير سره خوندي ده:

مه ژاړه ناوۍ ژړا دې گرانه ده له تا د (...) مرگۍ آسانه ده (۱: ۴۰۸)

۲- دا بدله هم په (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي كتاب كې په لړه اوبتې بڼه ثبت ده:

هلك نرى چنار دى نرى اوبه يې نه وړي (...) ډېر ښايسته دى نابوده ويندر نه وړي(۱: ۳۹۰)

۱- دا سندره (د خلكو سندرې) كې په دې ډول ثبت شوې ده:

تر دې وچ پيلي دې جار شم له خالو سره- هوۍ له خالو سره

د (پلانكي) پتۍ دې گرو كړ له ريشكو سره- هوۍ له ريشكو سره (۶: ۸۶)

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: فلانيه وکړه د سرو اوبنو خيراتونه
شکور(شکر) خلاص شوې د فلانکي له جنجالونه^۲
يا: مه ژاړه ناوۍ خوله دې بدرنگه ده
کور دې د فلاني د کوره د خنگه ده
يا: مه ژاړه ناوۍ چې مخ دې نور وکا
نه دی داسې ورور چې اوس دې ویر وکا
يا: په مخ دې بندکی پي (پرې) بنده مه شې
د (له) شاه نه د خپل ورور په وینو سره شې
د ناوې له لوري بنځې داسې خواب ورته وايي:
د ترخو گن گلونه باد يې بنورويڼه
د فلاني گراني خورې څوک دې سورويڼه
يا: ناوې نه ژاړي زوم ژاړي
د زوم په(پر) سرغړک ده تروې غواړي
د زوم لوری داسې وايي:
شین بادرنګ اوبو راړوی

او همدا ډول دا پورته سندره د رفيع صاحب په کتاب (۷: ۷۰) کې يوازې د فلانکي د کلمې پرځای د
(خانگل) د نامه په راوړلو سره هم ثبت ده.

^۲ - دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې دوه ځايه په لږ توپير سره خوندي ده:
(پلانيه) وکه د سرو اوبنو خيراتونه څې راخلاص سوې د (...) له جنجالونه
يا: څې راخلاص سوې د (...) له مينتونه (۱: ۳۹۹)

د وردگو د بنادۍ سندرې

موږه داسې زوم روستلی (راوستلی) چا په خوب، خوب نه دی لیدلی^۱

یا: زموږ د ناوې سر ولې شکېدلی دی

دا خو د فلاني دوپر وهلی دی^۲

یا: درسته ورځ مې تېره په یوله (ویاله) کړله

دخوگ کلي گونگته راواده کړله

یا: ماما په بر پېټي کې کرلي پیاز دي

دموږ د زوم دواړه سترگې د باز دي

یا: ښه شوې په پیاله کې خموزوری شوې

ښه شوې د فلاني د لاس مزدوره شوې

د ناوې لوری بیا داسې ځواب ورکوي:

زموږ ناوې د گوتپې شین غمی دی

د تاسو زوم د پیازو پیرکی دی

یا: زموږ ناوې د سرو زرو گوگری دی

^۱ - دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) او (د غرونو څوکې) نومي کتابونو کې په لاندې بدلون سره خوندي ده:

شین بادرنګ (رنگ) اوبو راوړی شین بادرنګ (رنگ) اوبو راوړی

شین بادرنګ (ها) اوبو راوړی داسې زوم مو دروستلی

چا په خوب نه دی لیدلی چا په خوب (ها) نه دی لیدلی (۱:۴۲)(۲:۱۳)

^۲ - داسنډره آرینزي په لاندې ډول راوړې او په کوچیانو پورې یې اړوند ښودلې ده خو د جغتو په ولسوالۍ کې یې کلیوال هم وايي.

د موږ د ناوې سر ولې شکېدلی ده دا خو د (....) دوپر ویلې ده (۱:۱۸۷)

د وردگو د بنادۍ سندرې

د تاسو زوم د بورې غوا ډډی دی ^۱
 یا: دپاسه اوښان راغلل په سرو شونډو مزلونه کا
 فلاني ته مې گورئ پښو ته مرهمونه کا
 یا: تلې راوختلې پرېوونې پرېوتلې
 زما شیرینې خورې په جنجال کېوتلې ^۲
 زوم خیل وایي:

په غرو باران دی په مور گلی (ړلی) ورېرې
 د فلاني په وره کې سپینې اشړی ورېرې ^۲
 یا: شاه توت ولاړ دی خو کې یې ډکې
 فلانی ولاړ دی ولور په مله (ملا) کې
 یا: فلانکی د زمري په شان رغلی (راغلی) دی
 فلانکی یې په کوټه کې غلی کړی دی
 ناوې خیل داسې وایي:
 د فلانکی بریت د زمري دي چاپوي لوټونه

۱ - دا بدله (د خلکو سندرې) او (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتابونو کې هم په دې ډول راغلې ده:

مور داسې ناوې درکړه که د ښې گوټې غمی

تاسې داسې زوم راکړی، که د بورې غوا ډډی (۶:۸۶) (۱: ۲۱۳)

پورته بدله په (پښتني ودونه) کې د (که) د توري پرځای د (لکه) په راوړلو سره ثبت ده.

۲ - (د وردگو د واده دود او بدلې) کې په لاندې توگه راغلې ده:

تلې راوختلې پرېوونې پرېوتلې د پلاز گرانې لورې په جنجال کېوتلې (۱: ۴۴۳)

۲ - (د وردگو د واده دود او بدلې) کې په لاندې توگه راغلې ده:

په لوبو غرو بران (باران) په مور گلی اوري د (...) په توخانه کې اشړی ووري (۱: ۴۵۱)

د وردگو د بنادۍ سندرې

فلانکی مې کیسه بور دی اوس وهي جو بونه
یا: چارگل مې په سوندرو (سندرو) کې لړلی دی
فلانی په موری کې غلی شوی دی
د زوم له لوري بنځې داسې تانې (طعنه) ورکوي:
پورې للمو گل کړی توپېري
سبا به د فلانی چپه پې (پرې) لوپري
فلانی غریب به چپې تې (ترې) پتېري
یا: تاسې به په مور بابې کړی و
تاسې به مې مور ته خت ورکړی و
د ناوې له لوري بنځې داسې وايي:
فلانیه وروره لاس کړه په کېخه
د فلانی غورونه وچ دي له نیستیه
د زوم له خوا ټنگورې وايي:
ته (تر) مخ دې خسر خیل زېري گلونه دي
ته (تر) شاه دې ابه (ابا) خیل ببر سرونه دي
یا:
ناوې خسر دې مېر دی حلال کړی
ستا ورور ته یې د کولمو پتکی ساتلی^۱

^۱ - دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) او (پښتني ودونه) کې په لاندې توگه راغلې ده:
(...) جان مېر الالوي یا (...) غویی الالوي (...) ورته ناست دی د کولمو پگړۍ ترې (۱: ۱۵۶)
زما لالکو مېر حلالوي داخوبن مې ورته ناست دی - د کولمو پگړۍ ترې (۷: ۵۲)

د وردگو د بنادۍ سندرې

د ناوې لوری ورته وايي:

له پاسه سپرلی منډې را وهينه
فلانی يې په لکۍ غوتې وهينه
يا: تاسې د مقر سپينې رمې گورۍ
تاسې د فلاني ککرې پنبې گورۍ

د زوم لوری وايي:

هلک نری چنار دی نری اوبه يې نه وړي
فلانی مې خيالگر دی ډنگره ناوې نه وړي
يا: ناوی په چادري کې سترگې سرې کړې
ابه يې په شپاله کې غرغړې کړې

د ناوې لوری وايي:

د مور داسې ناوی ده لکه سپين برقي زرتار
د تاسې داسې زوم دی لکه ډم د ترکستان
د ناوې د اېستلو په وخت کې د زوم له لوري راغلي بڼخې ناوې ته داسې
بابولالې وايي:

روپۍ په روپۍ کېږدئ، کلدارې تې (ترې) راوباسئ
نورې نجونې پرې ږدئ، زموږ ناوې تې (ترې) راوباسئ
يا: خلاصه کړئ خورجين په خوله کې يې ووره (اوره) ده

لرې شئ له مخې اوس دموره (زموره) ده
يا: د کجاوې خلور لرگي پينځم (پنځم) يې ته خورې
د پينځلوتوب کالي دې ټول که (کره) خه (خه) چې خو (خو) خورې

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: ته چې په باغ کې سره مړه (منه) شوې لمن داره به شې
که فلانکې خوشالوې (خوشحالوې) ورسره ولاړه به شې
يا: ناوۍ خوشبويي دې په ځان پورې کړه
دا کور دې د ابه (آبا) دی ور پسې پورې کړه
يا: ناوکې په چارگل دې اوبه تېرې کړه
دا کور دې د پلار دی ور يې پورې کړه
يا: ناوۍ قدم واخله پونده کېرده
اوږه يې په خميردان کې ورته کېرده^۱
يا: وخېژه د ونو په شاخو کې
د ادې کور دې پرې ږده په گردو کې
يا: کينه اوس د گلو په شاخو کې
د ادې خونه دې پرې ږده په گردو کې
يا: ناوۍ قدم واخله پونده کېرده
جارو يې په کوټه کې ورته پرې ږده
يا: سپين بوراق راپنبوکړه په ورو، ورو قدم راخته
غولی مولی ټول کړه په لېورو پسې دې ځه
يا: لوړې بلخاني (بالاخاني) گلان يې چپ و راست دي
روباسی (راوباسی) ناوۍ لېورونه يې لمرته ناست دي
يا: ميرزايي قدم راواخله په خيالي قدم راخته

^۱ - دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توگه خوندي ده:

ناوۍ چې کدم اخلي پونده کېرده کدم دې د (...) په لوري کېرده (۱: ۴۴۶)

د وردگو د بنادۍ سندرې

فلانۍ درته راغلي خورې شکور (شکر) وباسه
يا: لورې بلخانې (بالاخانې) لور يې تاكونه دي
روباسۍ (راوباسۍ) ناوۍ ټول يې لېورونه دي^۱

ټولې خپلوانې او ملگرې له ناوې سره مخه بڼه کوي او د ناوې په شمول په چيغو، چيغو ژاړي. بيا هم د ناوې يو يا دوه تنه نېرېډې خپل يا محرم کسان ناوې ترمټو نيسي او په داسې حال کې چې قرآن شريف يې - چې پوښ يې ډېر ښکلی جوړ شوی وي- ورته پر سر نيولی او د ډولۍ يا کجاوې او يا هم په اوس وخت کې د موټر خواته يې بيايي، پخوا به په همدې شال کې ناوې د پلار له کوره اېستل کېدله خو اوس د بنسټ پالو ريټيمونو د بې ځايه دودونو او سختگيريو له کبله څادري هم د شال د پاسه ور پر سر کوي او هغه ښځې چې د ناوې له لوري له نوموړې سره په تنگورولۍ ځي د ناوې ضروري شيان چې سمدلاسه پکار يري ورسره په لاس کې اخلي، دا ښځې ځکه له ناوې سره لېرل کېږي چې ناوې لومړی په هغه کور کې نابلده وي او شرميږي دا ښځې څو ورځې ورسره هلته د خسر د کور له ښځو او کور

۱- دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) او (د خلکو سندرې) نومو کتابونو کې په لږ توپير سره خوندي ده:

د لورو بلخانو سکنېتي تاكونه دي راواچوئ لونگۍ ډېر دې لېورونه دي (۶: ۹۰) (۱: ۲۲۵) دا سندره (د پښتني ودونه) په ۸۳ مخ کې هم په همدې بڼه ثبت ده، خو په (اولسي پوهه) کې په لاندې ډول خوندي ده:

سپينې بلخانې لور يې برخونه (برجونه) وشمېره بټوې ډېر دي ستا لېورونه (۱۱: ۵۳)
يا سپينې بلخانې لور يې برخونه (برجونه) وشمېره خولې ډېر دي ستا لېورونه (۱۱: ۵۴)

د وردگو د بنادۍ سندرې

سره د نوموړې د اشنا کېدو په منظور پاتې کېږي او تر درېيمې وروسته بېرته ترې ستنېږي، دې بنځو ته داسې بدله بلل کېږي:

په چارگل کې مې وړې وړې دانې سرې ملغلرې

د ناوې سره به ته ځې بختوړې

د ناوې نور کور او کالي (جامې) يې د ناوې تر ايستلو مخکې په موټرونو کې بارکړي وي، دلته ټنگورې داسې ستاينې وايي:

ناوۍ لکه چينار (خنار يا چنار) ودرويه

فلانکۍ لکه شين شال پې (پرې) غوړويه

يا: ناوۍ د کجاوې لرگۍ دې پاس نيسه

ناوۍ د فلاني جان په مټو لاس نيسه

يا: اوبس په غټه خېږي سر يې زنگنوته ځي (ځي)

ادې به يې ولې ژاړي لوريې شنوباغوته ځي

يا: مه ژاړه ناوۍ ژړا دې گرانه ده

زر يې سوړوۍ بي بي نندانه ده

که يې تاسې ژړوۍ په موږه گرانه ده

يا: ناوې ځان دې مردانه کړه اوس دې وړينه

د ماما موټر چکر درته وهينه

ناوې ته له دروازې نه د وتلو په وخت کې څو سرې پرده نيسي چې نامحرم

يې ونه ويني، په تلو، تلو کې بيا هم ټنگورې بدلې بولي. لکه:

په تور پيکي مې دي شنلي زېر گلونه

راواخله قدمونه

د وردگو د بنادۍ سندرې

را واخله قدمونه
زیر گلونه مې د تا دپاره روپي (راوړي)
ناوکې راواخله قدمونه
د مور درباندي شوي تاوانونه
ناوکې راواخله قدمونه
ناوکې راواخله قدمونه
منگي دوه راپسې راشه
ناوکې راواخله قدمونه
ناوکې راواخله قدمونه
يا: ناوی موټر ته وخېژه بغارې کړه
ماما دې که شال درکا ورگذار يې کړه
يا: ناوی يې د موټر زينو ته وخته
کفن يې ورته راوړئ ساه يې وخته
يا: وروړه په سپين زر هوټل کې واړوه
وروره شين موټر مخې ته راوله
يا: په غزني کې شنې لارۍ ولاړې دي
د فلانکي موټر ته لار وکړئ چې ځي
يا: په غزني کې شنې لارۍ ولاړې دينه
د فلاني موټر ته لير (لار) ورکړئ چې ځينه
يا: موټرواني لاليه موټر چالان کړه
خوب، خوب مې وړي لاليه

د وردگو د بنادۍ سندرې

میده باران دی

یا: دا موټر د چا دی چې په لوړ یې خپژوي

دا د ماما جان خنپوره پکې وړي

یا: کلیه خدای په امان خدای په امانې غواړو

مور ته ناوې را کړئ مبارکي غواړو^۱

اوس ځینو خلکو دومره لویې کلاگانې جوړې کړي چې لوی انگر لري او موټر په ډېره آسانی سره کلا ته دننه ننوتی شي او همالته پرته له پردې نیولو ناوې پکې کینول کېږي.

ناوې خیل د موټر لپاره هم ښه ښایسته په آیینو او ځونډیو ډک دستمال چې کلمه هم پر لیکلې او گنډل شوې وي او د موټر مخ یې بولي مخکې برابروي او د موټر پر مخ یې بندوي.

دا دود هم اوسنی دی، ځکه چې پخوا به ناوې په کجاوه او یا هم ډولۍ کې پر آس یا اوبن باندې وړل کېده او هغه وخت به کجاوه، ډولۍ، آس یا اوبن ښه سینگار شوی و د ناوې له لوري خلکو به د اوبن لپاره په ځونډیو جوړشوی رسند^۱ په مخ او پښو کې وروټاړه او تر معمول وخت نه به اوبن ته ډېر واښه ورکول کېدل، یعنې ښه به یې په نس مور کړ چې پرلاره خوله وانه

^۱ - دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توگه خوندي ده:

کلیه مورخه څو خدای پمانې غاړو د مورخه د ریمال مبارکي غاړو (۱: ۳۷۰)

^۱ - رسند: هغه له سنیو جوړ شوی شکل دی چې د یوه طوق لرونکی وي او اوبن ته یې ور په غاړه کړی وي او همداسې نور لرونه لري چې د اوبن په پښو او گونډو کې بندېږي او دا ټول په آیینو، ځونډیو او گوگریو جوړشوي وي، مهر یې هم ډېر په ډول جوړ شوی وي، د مهر هغه سر چې د اوبن په پوزه کې بندېږي له صدف نه جوړ وي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

چوي او نا آرامي ونه کړي، او آس ته به يې گردنۍ^۲ جوړه او ور په غاړه کړله، پر کجاوه او ډولۍ باندې به گلابي او شنه شالونه غوړپدلي وو او په هونو، مريو او لونگو نه جوړو ځونډيو باندې به پټه وه؛ خو اوس موټرونه هم گلپوش کيږي. په لاره هم بدلې ويل کيږي، لکه:

برک نيسه استاده چې ټکر نه شي
 له مور سره انجنير دی چې نظر نه شي
 يا: له مور سره ډاکټر دی چې نظر نه شي
 يا: ډوډۍ به پخوې باران به ووري (اوري)
 فلانی به له نکامه (ناکامه) لالا بولي
 يا: شکور چې دې خپلو تربو (تربورو) نه کړلې
 تربرونه دې ولاړ مور ترې سوره کړلې
 يا: شکور چې دې خپلو تربو (تربورو) نه کړلې
 تربرونه دې ولاړ مور ترې واده کړلې
 يا: گن باران چې ووري (اوري) د خدای زور دی
 مور چې ناوې وړو د لوټو زور دی^۱
 يا: په (پر) سر دې د نیلي ورپښمنو پخه ده
 ناوی د (له) فلاني جان سره دې مخه ده^۲

^۲ - گردنۍ د آسپې د غاړې لپاره بڼه په ډولونو جوړه شوې غاړکۍ ده، چې آسپې ته ور په غاړه کيږي.

^۱ - دا بدله په (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توگه خوندي ده:

مبين باران چې ووري د خدای زور دی مور چې ناوې وړو، د لوټو زور دی (۱:۳۵)

^۲ - دا بدله د (پښتني ودونه) په ۶۱ مخ او (د خلکو سندرې) په ۸۲ مخ کې، (د وردگو د واده دود او بدلې) په ۴۳۹ مخ او د (اولسي پوهې) په ۵۶ مخ کې په لاندې بدلون سره راغلې ده:

د وردگو د بنادۍ سندرې

او کله، کله ناوې او ورسره تنگورو ته هم پیغورونه ورکول کېږي یعنې توهین آمیزه ستاینې یا غندنې د بدلو په کالب کې ورته وایي، لکه:

شکور چې ته (تر) شنو ونومو راتېره کړې
 ابه دې په پیسو شو ته یې ویره کړې^۱
 یا: ښه شوې چې د موټرو په گردو پټه شوې
 ښه شوې چې وړه د (له) موره ورکه شوې
 یا: مور به ناوې یوسو له تېرو سره
 ورور به یې سر وهي له دیوالو سره
 یا: مور به ناوې یوسو له ډولو سره
 فلانې به خاورې باد کا له ایرو سره^۱

په سر دې د خاصه وربښمنو پخه ده ناولي شاهزادگانو ته دې مخه ده (۶: ۸۲)

په سر دې د خامه وربښمنو پخه ده اوس دې پاچایانو ته ورمخه ده (۱: ۴۳۹)

په سر دې د پیله وربښمنو پخه ده ناولي ملکانو ته دې مخه ده (۱: ۴۴۶)

مڼوولې ژورې مڼوولې ژورې (ژارې)

په سر دې د لاجي وربښمنو پخه دو*خوري خانانو ته دې مخه دو

مڼوولې ژورې مڼوولې ژورې

سین په غاړه کینه خورې چې سین دې یوسي خیالي ورور دې نشته چې ناز دې یوسي

مڼو ولي ژورې مڼو ولي ژورې (۱۱: ۵۶)

۱- دا سندره د الفاظو په لږ بدلون سره (د وردگو د واده دود او بدلې)، (د خلکو سندرې) او (اولسي پوهه) نومي کتاب کې په لاندې توگه خوندي ده:

ښه چې تر دې شنو ونوم (مو) راتېره کړې ابه دې په خوشتو شو ته یې هیره کړې (۶: ۹۲)

ښه خورې! ښه یې خورې! تر شنوونو مې تېره کړې

عبدالرحیم دې په ولور شو ته یې هیره کړې (۱۱: ۵۳)

۱-دا سندره په لږ بدلون سره (د وردگو د واده دود او بدلې) او (د خلکو سندرې) نومي کتاب کې په لاندې توگه خوندي ده:

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: ښه شولې موټره په جمپو، جمپو مې راوستې
ناوۍ يې د لوټو په زور مې راوستې
يا: شكور په بندر اوبنان راوختل
شكور چې د فلاني نه مو لاس وختل^۲
يا: سپل وړيه چې په سپل مې ويستلې (وايستلې)
ادې غريبې دې ډبره كړبولې
يا: سور سپي يې بالا بود راباندې اېښي
ابه مې يې په ميروي تړلې پرېښي
يا: ته چې وړه كۍ وې په بامو به تاوېدې
اوس چې غټكۍ شوې د تونس په بيه شوې

پخوا چې په وردگو كې امنيتي اوضاع د ډاډ وړ وه په لاره كې به هم نارينه وو اتنې واچوه او ډولونه به ووهل شول، د لارې پر سر كلي به چې په دې بنادۍ خبر شول، دوى به هم له اتنې چيانو سره گډ شول او له نوموړيو سره به يې د بنادۍ په لمانځنه كې ونډه واخيستله.

موربه ناوې يوسوله ډولوسره (پلانكۍ) دې خاورې بادكړې له ايروسره (۶: ۹۵)

موربه ناوې يوسوله ډولوسره تاسې خاورې باد كړئ له ايروسره (۱: ۲۳۸)

۲- داسنډره دالفاظوپه لږ بدلون سره (د وردگو د واده دود او بدلې) او (د خلكو سندرې) نومي كتاب كې په دې ډول خوندي ده:

ښه چې په سر بند اوبنان راوختل ښه چې له (پلانكي) دووس نه مولاس راوختل

(۶: ۹۲) او (۱: ۲۳۴)

پورې په ژۍ دوه اوبنان راوخته ښه څې له (...) مې لاس راوخته (۱: ۳۹۹)

د وردگو د بنادۍ سندرې

د ناوې موټر ته په كليو کې د ماشومانو له خوا نغری^۱ اېښودل کېږي، تر څو ناوې خپل يا له ناوې سره راغلي کسان پيسې وړ نه کړي موټر يا کجاوې او ډولۍ ته لار نه ورکوي. تر قانع کوونکيو پيسو اخيستلو وروسته بيا دوی ته لاره پرېږدي. بيا چې کلي ته نېردي شي بيا هم د زوم خپلو له خوا د ناوې خپلو موټر ته مړی^۲ اچوي تر څو دوی هم نېې ډېلې پيسې وانخلي موټر ته لار نه ورکوي، که موټر په بله لار ترې بوځي هم ډزې پسې کوي او اکثراً د پيسو د نه ورکولو په صورت يا ډېرو پيسو غوښتلو په وخت کې د دواړو خواوو (زوم خيلو او ناوې خيلو) تر منځ خپگانونه، جنجالونه، جنگونه او آن سخت زړه بدايي پيدا کېږي.

ناوې چې د خسر دروازې ته ورسېږي، بيا هم داسې ښه راغلاست ورته وايي:

ناوۍ يې په ښي مټ دې کلمه ده

ناوۍ يې زموږه دغه دروازه ده

يا: هسکېږه د لونگو په شاخو کې

کوزيږه د فلاني په بلخانو (بالاخانو) کې

او په کور کې پاتې ښځې د ناوې مخې ته ورځي او داسې ستړي مه شي ورته وايي:

^۱ - نغری داسې دی چې ماشومان څو تېرې د نغري په شان د هغې لارې پر سر چې د ناوې موټر پرې تېرېږي کېږدي او دوی يې مخې ته ولاړ وي.

^۲ - مړی داسې دی چې يو لوی سړی د لارې پر سر - هغه لاره چې د ناوې موټر پرې تېرېږي - ځملي او يوه سپينه روی جايي پر ځان هواره کړي او نور ملگري يې په خوا کې ولاړ وي او د ناوې د موټر انتظار کوي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

تر سر دې سر گونډۍ ده

کونډه مه شي

تر مخ دې دافلانی ده

سترې مه شي

يا: رنگ، رنگ درې دې جر(جار)شم له خالو سره

ناوۍ سترې مه شي له لېورو سره

يا: ململ په غوريشو خنيو غورېري

خيالي لېورونه تا ته هوسېري

يا: لوړې بلخاني لوړ يې برجونه دي

راولۍ ناوۍ ټول يې لېورونه دي

يا: پېکۍ دې دوړو خالو جوړ کړی دی

ناوۍ د ډاکټرانو مير دې کړی دی

يا: بلبلې له چمنده ولاړېگي (ولاړېري)

خيالي ادې مې تا ته هوسېگي (هوسېري)

ناوې تر هغې پورې له ډولۍ، کجاوې او يا موټر خنځه نه راکنسته کېږي،

ترخو يې خسرگنۍ کور ورته کړي، يعنې د کور مشر سړی لکه خسر يا لېور

ورته ونه وايي چې زما په ټولو شيانو، کور او ځمکه کې شريکه يې يا د کور

فلانۍ حصه مې ستا شوه د بېلگې په توگه که چېرې درې زامن ولري ورته

وايي د کور درېيمه برخه مې ستا حق دی يا فلانۍ پټی يا فلانۍ ځای مې

د دې شو.

د وردگو د بنادۍ سندرې

په دې وخت کې چې ناوې له موټر نه کښته کېږي ښځې داسې بدله ورته بولي:

گل په دريابو کې نه ټولېږي (ټولېږي)

فلانۍ مې له موټر نه، نه کوزيږي (کوزيږي)

د ناوې له کښته کېدو سره د ناوې پښو ته چرگ او که شتتمن وي پسه حلالوي او په وينه يې د ناوې پښه او اوسمهال د موټر ټاير هم پرې سورکوي. د ناوې پښو ته حلال شوی چرگ له يوې لونگۍ سره د ناوې د موټر چلونکي (موټروان) ته ډالۍ کېږي. په دې وخت کې هم ناوې ته پرده نيول کېږي، تر څو د نامحرمو له سترگو نه پناه شي. ښځې کرارې نه کيني د ناوې راورلو خوښي په سندرو کې په ډېرو ښايسته او زړه وړونکيو آوازونو لمانځي. لکه:

تربرو ونيسۍ لونگۍ

موږه داسې ناوې روږې (راوږې)

شايې لمر مخ يې سپورمۍ

يا: تربرو ونيسۍ لونگۍ - تربرو ونيسۍ لونگۍ

موږه داسې ناوې روږې مخ يې لمرخت يې سپورمۍ^۱

۱ - دا سندره د الفاظو په لړ بدلون سره (پښتني سندرې) او (پښتني ودونه) نوميو کتابونو کې په دې توگه خوندي ده:

ليورو ونيسۍ لونگۍ دلالي ناوې راباسو*مخ يې لمرشا يې سپورمۍ (۹: ۳۶۰)

تربرو ونيسۍ لونگيه! تربرو ونيسۍ لونگيه! موږه داسې ناوې راوږه

مخ يې لمرخت يې شپورميه - مخ يې لمرخت يې شپورميه (۷: ۹۵ او ۱۸)

د وردگو د بنادۍ سندرې

ناوې چې د کور دروازې ته ورسېږي بايد په يوه ټوټه کلکه مالگه يا د گوړې په يوې کلکې چکۍ سره د دروازې په لڅک يا تې ديري (ته دري) باندې مخ يا يوه وړه کوکه ټک وهي. دا کار د دې لپاره کوي چې په عاميانه اصطلاح د ناوې پنبه له خسر کره کلکه شي.

کله چې ناوې انگر ته دننه شي لومړی نغري ته بوول کېږي، نوموړې د نغري پرڅنډه گوتې تيرې کړي چې تورې شي بيا يې ښکل کړي.

ناوې خپل تره، ورور يا کوم بل خپل تر متيونولې کوتې ته بيايي، نوموړې ته په کوټه کې مخکې له مخکې ځای جوړ شوی وي، داسې چې يوه بې شېته (پوښه) سره پرستن څلور کته (قاته) د غولي په منځ کې اچولې او شا ته يې تړل شوې بستره اېښي وي - خو اوس ناوې ته د پرستني پر ځای د تخت هغه وړه توشکه (دوشک) اچول کېږي چې پلارگنۍ يې ورته جوړه کړې وي - له ناوې سره تللي نارينه دا پرستنه په بل مخ اړوي ځکه، چې کله، کله د زوم خيلو لخوا ورته ستنه پکې خوځ (ټومبل) شوې وي او داسې هم کېدای شي چې کومه طالع منه ښځه او يا د کور او کلي دهقانه يا مزدوره په دې ځای ناسته وې او تر څو له ناوې سره راغلي خېښان پيسې ورنه کړي، د ناوې له ځای نه، نه پاڅېږي. له ناوې سره راغلي نارينه چې له کوتې ووهي بيا نو د کور ښځې راپيدا شي - ځکه په کليو کې ښځې له نامحرمو نارينه وو نه ستر کوي - او ناوې ته بدر او (بادبرک) او سپېلنی دود کړي، او داسې بابولاله ورته وايي:

د وردگو د بڼادۍ سندرې

د غره په سر سپورمۍ رڼا يې راغله
فلانۍ مې ښه توپچي ناوې يې راوړه^۱
يا: بېرون ولاړې د گل گلاب گېډۍ يې
د ننه راشه اوس خو د مور ناوۍ يې
يا: تورې زلفې دې په (پر) مخ راغلي تار تارې
شکور چې راغلي د فلانکي د کور واکدارې^۲
يا: تورې زلفې دې پر مخ راوړې روى دارې
ښه شوې چې راغلي د فلاني د کور واکدارې
يا: ښه شوې چې ته (تر) مړې (منې) نه تکه سره شولې
ښه شوې چې د (له) فلاني سره جوړه شولې
يا: ناوۍ نقره يې خالونه کېږده
ناوۍ په لېورو ښه نمونه (نومونه) کېږده
که خېښان په غوسه او يا خفه وي مقابل لورى داسې ورته وايي:
د خورجينې خوله دې خلاصه ده
ماما يې ترې شړئ ناوۍ يې ناسته ده
د ناوې لېور راشي د نومورې له پښو بوتان وباسي چې دا بوتان بيا د
ناوې خوانښې يا بله يوه له غنمو او يا وريجو خخه ډکوي. يو بل کس لکه

۱- دا سندره په (اولسي پوهه) نومي کتاب کې لاندې ډول په راغلي ده:

درگل موبنه توپچي دى ونديار به رووړي د غره په سر سپورمۍ ده رڼو به رووړي

سور گل موبنه سرى دى ننگور به رووړي گل خان موبنه گديري ناوې به راوړي (۱۱: ۳۲)

۲- دا سندره د (د وردگو د واده دود او بدلې) نومي کتاب کې په لاندې توگه خوندي ده:

تورې سترگې تور بانه دې لارې لارې ښه شوې چې راغلي د (...) د کور واکدارې (۱: ۲۴۷)

د وردگو د بنادۍ سندرې

لېور يا لېورزی يې د ناوې د کميس د پاسه پر ملا تړل شوی دستمال خلاصوي. د وردگو په لهجه کې ورته وايي د ناوې ملا خلاصه کړه. ځکه چې د ناوې ملا د نوموړې د ورور لخوا له کور نه د وتلو پر مهال په يوه رنگه وړبښمين دستمال چې پيسې پکې نغښتل شوې وي، تړل کېږي او له ملا نه پرانيستل شوی دستمال ځينې وخت بېرته ناوې ته ورکول کېږي، کله يې همدا کس چې ملا خلاصوي اخلي، خو پيسې د همدا ملا پرانيستونکي حق دی او نوموړی يې اخلي.

تر دې وروسته د ناوې خوانبې د ناوې لاسونه او پښې په زېرو غوړيو^۱ غوړوي څو شېبې وروسته يې ورمينځي او د مينځلو اوبه يې د کوټې په څلوروکنجونو کې شني.

دلته هم د ناوې د ښودلو مراسم پرځای کېږي ځکه چې د ناوې مخ خو په شال کې پټ وي، او له زوم کره راغليو ښځو لا ناوې نه وي ليدلې. تردې دودونو وروسته ناوې ته د کوټې په يوه کنج کې هغه پرده وهل کېږي (بندېږي) چې ناوې په خپله بوخڅه (جهيز) کې راوړي او په لاسي دوخت يې ډېره رنگينه جوړه کړې وي، تر څو ناوې د پردې شاته آسوده او په خپله طبع کيني.

^۱ - له زېرو غوړيو نه مطلب دغوا يا حيواني غوړي دي. يعنې د غواگانو او يا نورو څارويو (حيواناتو) له کوچو ايستل شوي غوړي دي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

يوه خبره بايد هيره نه كړو چې له ناوې سره راوړې د خوب ميوه^۲ او په بوخڅه كې راوړي د ورا دستمالونه^۳ ورايځې ته وپشل كېږي. هغه داسې چې په هر دستمال كې د يوې پيالې په پيمانه ميوه اچول شوې وي او خلكو ته وركول كېږي.

د زوم نېرېدې خپلې، لكه خویندې، ترلې، خورځې، ورپرې او داسې نورې په دې شپه هم خپلو كورونو ته نه ځي، همدلته په سيل او ساعتېرۍ بوختې وي، اتيونه كوي، د ناستې بدلې او يا هم د ولاړې دوگانه بدلې بولي، د ناستې بدلې هغه دي چې څو بنځې يو ځای سره ټولې كيني او د دايرې په ملتيا سره په يوه غږ سندرې نارې كړي او د ولاړې بدلې بيا هغه دي چې د نجونو له ډلې نه يوه د كوټې په منځ كې نڅا كوي او ناستې بنځې يې له دايرې سره بدرگه كوي، او يا هم په اتني كې ويل كېږي، لكه دا لاندې څو د ناستې او ولاړې بدلې چې هم كميدې (خندونكې) پكې شته او هم تراژيدي (خپه كوونكې) او په مخكېنيو پاڼو كې مې يې هم ډېر مثالونه وړاندې كړي دي.

عمر يې مړ كا خویندې يې ژاړي

نرۍ ژړا ده د سالو والې

عمر يې مړ كا وى، وى

^۲ - خوب ميوه هغه دوه يا درې منه ميوه ده، چې د ناوې پلارگنۍ يې نوموړې ته اخلي چې د ورا په دستمالونو كې يې ووېشي.

^۳ - ناوې په پيغلدود د ورا لپاره سل يا دوه سوه دستمالونه په ډېرو ښكليو دوختونو په لاس گنډي او چې ناوې د خسر كره راوړسېږي، دا دستمالونه د نوموړې د خسرگنۍ لخوا په ورا تلليو كسانو ته وپشل كېږي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: محمد عمر پروت په دوکانو کې
زگیروی یې خېژي په ملکو کې
خور یې رووته (راووته) سر توره
توبه توبه درب د (له) زوره

په ودونو کې معمولاً مستې او خوشحالونکې سندرې وايي، مگر ما په تېرو څو کلونو کې د نکريزو (نکاح) او هم د واده په شپه له ښځو نه داسې سندرې هم واوریدلې چې له ویر او غم نه ډکې دي، د بېلگې په توگه دا پورته دوی بدلې چې ښايي د کومې تاریخي پېښې بیانونکې وي، ځکه زما نیا به ویل چې په پخوا زمانو کې د عمر په نامه یو کوچی چا وژلی ؤ او خویندو به یې ډېر پسې ژړل، له هغه مهال نه دا بدله پسې جوړه شوې ده، خو د دغې ادعا د اثبات لپاره کوم داسې تاریخي روایت نشته چې د تاریخ لیکنې په معیار برابر وي.

د ناستې د بدلو نورې بېلگې دا دي:

په سر کې لنډۍ:

زما به هیر نه شي جانانه

په باغ کې شفتالی تاویز راوړه جانانه - جانانه

تر خپله ځانه راته گران دي ستا یادونه

په باغ کې شفتالی تاویز راوړه جانانه - جانانه

يا: اوبو راوړی، شهزاده عبدالمتین دی

د اوبو وی مرگی ناوړین دی د اوبو

يا: ته (تر) لاس مې مه نیسه باغبانه

د وردگو د بنادۍ سندرې

ته (تر) لاس مې مه نيسه باغبانه
يار مې له ډېرې مينې گل غواړي له مانه
خه په گلو گډ شه
يا: خوانانو خړې لونگۍ کښنوي په سنگر باندې
جنگ دی په کابل باندې
يا: صبرو ملالې
واړوه بارونه د سيند د غاړې
يا: رخه (راخه) جانانه سبا اختر دی
زه به درووځم تورې سترگې سره لاسونه
رخه (راخه) جانانه
يا: اوړۍ ماته ده
جر (جار) جر (جار) لاليه بله مه روږه (راوږه)
يا: وطن اور دی
جنگ په افغانستان باندې بل اور دی، بل اور دی
يا: د غزني ښکلي زيارتونه
وئ شينکي يې باغونه
چې په زړه مې شي وژاړمه
وئ تل مسافره ومه
يا: په انتظار ولاړه يم را به کله شي
خه پخې سنځلې دي رابه کله شي
يا: په سپينه ټنډه يې ليکله کلمه ده

د وردگو د بنادۍ سندرې

ما نن وليده

دا نجلۍ وړه ده

ما نن وليده

يا: مرغۍ شرم شولې كرمه

زه تورو غرو ته خم (خم) شولې كرمه

يا: شنه بنگرې راغلي وا يې خلم كه نه

ما پرون درسره منلي دي وا يې خلم كه نه

دا د لاس گوتېې مې دي خپلې

شنه بنگرې راغلي وا يې خلم كه نه

دغه بنگرې مې په يارۍ گتلي دينه

شنه بنگرې راغلي وا يې خلم كه نه

ما پرون درسره منلي دي وا يې خلم كه نه

يا: مورې روستوني (لستوني) افغاني كړه

كمر بند يې مشدي (مشهدي) كړه

تر دوې لمن يې كړه پرې پرې پرې

يا: كه دې گرمي كېرې راو خپڙه كړۍ ته

دغه شين دستمال دې ونيسه خولگۍ ته

يا: طالبه وړانه دې شي ستا لېونۍ مينه وه نارې

لاونگينه وه نارې^۱

^۱ - دا سندره د الفاظو په بدلون سره په (غرنۍ سندرې) نومي كتاب كې په لاندې توگه راغلې ده:

شه مسلماننه مات دې شه لاسونه په شا ليلا باندي دې كړي دي وارونه

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: گل پروت دی پر بام

خوب خوب مې وړينه شبنم دی پر بام^۲

يا: دانې، دانې

په لمن پروت يې لاونگينه

جوړ کړی ما يې

بوی دې نورو ته ورځينه

دانې، دانې

يا: او (وه) د باغ هلکه لږ اوبه راپرېږده

اوبه راپرېږده چې گلان پرې اوبه کړمه

او دباغ

يا: شیرینې نازنینې گریوان دې لومد(لوند) دی

گریوان دې لومد (لوند) دی نن ډېر ژړلي دینه - شیرینې نازنینې

يا: ماته لښته له باغو راوړه

چار گل(چهار گل) له بازارو، راوړه - جانانه

يا: نن خزان په گلو

گلان تویبېري د اوبو د غاړې

زر راشه جانانه

جانان مې گونښی جنگ ته لاړ دی مږ به شینه - په زړه مې رتې نری چیغې گدې دینه

ونارې، لونگینه ونارې ولې به وړانه شي دا ستا لېونۍ مینه ونارې، لونگینه ونارې

(۱۳: ۱۸۹)

۲ - دا سندره په (غرني سندره) نومي کتاب کې په لاندي توگه خوندي ده:

گل پروت دی په بام جانانه خوب خوب مې وړينه شبنم دی که باران (۱۳: ۱۹۶)

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: د پسرلي نری باران دی یاره سایه بان راوړه
څمه(څمه)مېلې ته د همزولو خال مې وران دی
سور شال مې الوان راوړه
يا: پورې ولاړه زیږیه گله
جانانه څه دې راته وېلې راغلې یمه
يا: په کابل ووري (اوري) بارانونه
ووړکي لامده شول نجونې نه وروړي شالونه
میده باران دی
يا: د تور ټکري پیڅکې مې ټولې ککرېږي نادانې
گن باران ورېږي نادانې
يا: که دې روژه وي روژه ماته کړه ماښام دی
د ټکري پیڅکې دې ټولې کړه باران دی
يا: په غرو باران دی ولولونه
څنگې(څنگه)بې لامده کړل د لاونگو (لونگو) درمندونه
په غرو باران دی
يا: په زیږو گلو کې راتلم ورک مې پیږوان دی
(وی) ارمان دی زیږه گله (وی) ارمان دی
يا: زما لالی زما همزولی
مورجانې ورمې کړه زاري درته کومه
زما لالی دی
يا: څوک چې مین وي هغه له مرگه نه وېرېږي

د وردگو د بنادۍ سندرې

وی وی لږ را نېژدې شه
په تش کتو مې مینه نه ماتېرې
لږ رانېژدې شه
یا: نه مې بنگرې شته نه مې گوتیې په لاسو کې
مسافر لالی بندي په تورو غرو کې
یا سر یې په لنډۍ سره پیل کېرې:
گل د گلاب به خدای را نه کا
گل د گلاب به خدای رانه کا
د نورو گلو مې باغچې ولاړې دینه
شاه وړې نی نی، نی نی نی نی
گل وړې واه، واه
یا: تر چینارو لاندې کوی خوبونه
(وی) خوک به دې مړ کړي
په وینو سور به دې راوړینه
بنگو لېونی کړې جانانه
یا: تا تور پېکي ته ورکړلې گنډې
زما د یار وادې (وعدې) راغلي لنډې لنډې
مه ویه (وهه) ملنډې غمازه
مه ویه (وهه) ملنډې غمازه
یا: نه د چا یار، نه چا ورور، نه د چا خپل وی
د لوړو، لوړو غرو بلبل وی - د لوړو

د وردگو د بنادۍ سندرې

يا: خه زيره يې غاړه
لكه هوسۍ په بيابانو شپې تېروينه
ليلا په بام ويلاره (ولاره) ده
يا: سر په لنډۍ كې
زرگي مې غم ليدلى نه ؤ
پرېرډه لاس مې پرېرډه
لكه د صبر ونه زر، زر لويدمه
پرېرډه لاس مې پرېرډه^۱
ليلې ولاړې، وى ولاړې اوبو ته
مانبام راغلي، مانبام راغلي
يا: د (له) پاسه خړې اوبه راغلي زرو جانې
زړه ليستونې گډوي چې يويې وړمه
په مېلو مېلو ما چېرې وړې خپل وطن كشمير دى
ما پردي وطن ته چېرې وړې^۱

۱ - دا پورته سندرې زموږ په كلي كې يوازې په همدې يوه مسره كې ويل كېده، خو په (پښتني سندرې او غرنۍ سندرې) په دوو او تر دې ډېرو مسرو كې په لاندې بڼه ثبت ده:
سر په لنډۍ كې لكه:

تا ته درتلى نه شم جانانه پرېرډه لاس مې پرېرډه
بېلتون په پښو كې مې اغزي مات كړي دينه
ما ته مې مور نارې وهينه پرېرډه لاس مې پرېرډه (پښتني سندرې، دوهم ټوك، ۱۲: ۲۴۴)
جار په ديدن ډېره بېره وگره سبا به شينه جار مينه جمه رنگوه سبا به شينه
پرېرډه لاس مې پرېرډه ما ته مور سورې وهينه (۱۳: ۱۳۲)
۱ - خو ښاغلى محمد عارف غروال په دې ډول راوړې او وروسته يې لاندې تبصره پرې كړې:

د وردگو د بنادۍ سندرې

د انارو،

سور گل د انارو دی

یا: ما د کابل ته (تر) ونو تېره کړه، وی-وی لېونو

ما د کابل ته (تر) ونو تېره کړه، ځمه لېونو

یا: په پنبو دې پایزیبونه - زببونه لیلیا

په غاړه دې گلونه - گلونه لیلیا

یا: چې انار پوخ شي گل یې ولورې په (پر) ځمکه

د انارگله نازکه، د انار

یا: طالبه وارپوه لونگی جوړه لاسونه

طالبه

یا: ځنیږي (ځنې) دې گېډۍ وی گېډۍ په گوتو راغلي

لاس را کړه جانانه، جانانه گډې ولاړې

یا: انارو، نارو، نارو

زړه مې شو ذرې ذرې * خپل وطن کشمیر دی ما پردې وطن ته چېرې وړې * زړه مې شو ذرې ذرې
(۲۷:۱۳)

نوموړی دا سروکی نه بلکې د مفتي عبدالحنان د یوې بدلې سر یې بولي او داسې وايي: «سروکی نه دی، بلکه د مفتي عبدالحنان د یوې بدلې سردی، چې ښاغلي ټولونکي یې دوهم پارکی مخکې کړی، او بیایې په تکراري ډول د دریم پارکي په توگه هم راوړی دی، دغه بدله د عبدالحنان د دیوان په هغه خطي نسخه کې هم خوندي ده، چې په ۱۳۳۴ هـ ل کال پښتو ټولني ته راوړل شوې، او اوس د علومو اکاډمۍ په خطي کتابو کې ساتله کېږي. بدله ۶ بنده لري، چې مطلع او د پای بندونه یې لاندې راوړم:

خپل وطن کشمیر دی، ما پردې وطن ته چېرې وړې زړه مې شو ذرې ذرې

خپل وطن کشمیر دی په کابل کې مې زړه تنگ شو نا * بخت راسره جنگ شو نا

بخت ویلې حنانه ټوکې مه کړه مسخرې وړې * زړه مې شو ذرې ذرې»

د وردگو د بنادۍ سندرې

جر (جار) سايرو ليلا خوب دې غرمې
يا: سر په لنډۍ کې
چې کله خې کله درېږي
بابولالې، سور منگۍ راواخله مازديگر دی
په زړه دې څه دي راته ووايه حالونه
بابولالې، سور منگۍ راواخله مازديگر دی
يا: چې ورته گورم دا تر گلو ښايسته دی
دا پورې - (وې) کلی د چه (چا) دی - دا پورې
يا: په باغ کې دوې سورختې ناستې
يوه مې وبندير (ورېندار) ده بله زه يم
نه پېژنمه گل راوړه گل يوسه
خدایه سور ختې مې وبندير (ورېندار) کړې
چې سور يې خت وي لپې، لپې ځنځيرونه
نه پېژنمه گل راوړه گل يوسه
ما ته نکول (نقل) پتاسې راوړه
(وې) ماته خاصې راوړه
يا: زر کړه توري زلفې شاته کړه
ياره زما د هر چا مينه پي (پرې) ماته کړه
يا: وې، وې، وې ما لره
ما لره دا سپينه اوړۍ راوړه
وې، وې، وې ما لره

د وردگو د بنادۍ سندرې

د اتن دسندرو بېلگې دا دي:
خه نړۍ يې پانې، شاه ليلا ونه د بادام
يا: او د شنې سرې لونگۍ
هلکه لار راکړه چې ځمه او د شنې سرې لونگۍ
يا: ليلا په سرو منگلو خټې ورکوپنه
پاس په لوړ، لوړ کلا وهينه پاس په لوړ
يا: ژارم ژارمه ورک مې دلبر جان دی
زه يې غواړمه ووړ، ووړ باران دی
يا: ليلا د کوز کلي کفتره، لاونگينه (لونگينه) په څنگ راواوړه
په وزر چه (چا) ويشتلې ده چې ټيټه ځينه، لاونگينه (وه) ليلا يې يووړه
يا: ليلا په (پر) بام ولاړه ده، خه نړۍ يې غاړه
لکه هوسۍ په (پر) بيابانو شپې تېروينه،
ليلا په (پر) بام ولاړه ده
يا: نيمې شپې شوې، نيمې شپې شوې
او خيالي نور جاني يخ شمال لگېږي^۱
يا: سالو والې ولاړه يمه
بنگري والې له خوبه يمه

^۱-دا سندره په (غزني سندرې) کې په دې ډول ثبت شوې ده:

نيمې شپې دي نيمې شپې دي	خيالي نندانې وای سرې اوښې باربري
د نيمو شپو اورونه بل شول وای	
نيمې شپې دي نيمې شپې دي	خيالي نندانې وای سرې اوښې باربري
ليلا په سرو منگلو غنې ماتوبنه وای	نيمې شپې دي نيمې شپې دي (۱۳: ۱۸۳)

د وردگو د بنادۍ سندرې

دا لاندې هم د اتني هغه اوږده ناره ده، چې پر ته له لنډيو ويل کېږي او د نارې د سر بيت په هر بند پسې تکرارېږي.

په دې سيمه کې چې ما دا سندره ثبت کړه نوموړې بدله د ښځو په منځ کې د (اسمان يې چې بې ستنې) په نامه مشهوره وه، ځکه په هماغه واده کې چې دا بدله مې د ښځو له خولې کت مټ د دوی د ويلو په ډول وليکله، نجونو به ويل، راځی چې (اسمان يې چې بې ستنې) بدله وبولو.

اسمان يې چې بې ستنې (ستنې)

هوۍ! اسمان يې چې بې ستنې درولی

ده (دا) ستوري يې مېخونه

ده (دا) لمر يې زيری گل پې (پرې) غورولی

ده (دا) پورې په دو (دغو) دښته

ده (دا) پورې په دو (دغو) دښته يو ځوان تېر شو

د ما (زما) گوتې يې يوره

د ده دسمال (دستمال) دما (زما) په غيرکې وير (هېر) شو

اسمان يې چې بې ستنې

هوۍ! اسمان يې چې بې ستنې درولی

ده (دا) ستوري يې مېخونه

ده (دا) لمر يې زيری گل پې (پرې) غورولی

ده (دا) پورې د غرمې هوۍ

ده (دا) پورې د غرمې تونور (تنور) تودېږي

شامسته ورته ناسته

د وردگو د بنادۍ سندرې

په (پر) مخ يې رنگارنگ خولې بهېږي
اسمان يې چې بې ستنېې
هوۍ! اسمان يې چې بې ستنېې درولۍ
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زېږۍ گل يې (پرې) غوړولۍ
دا کلکې دي شود يارې
دا کلکې دي شود يارې، لوټې کلکې
ځوانان پکې ربي (رهي) دي
کېڅۍ يې د رنو گوليو ډکې
اسمان يې چې بې ستنېې
هوۍ! اسمان يې چې بې ستنېې درولۍ
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زېږۍ گل يې (پرې) غوړولۍ
د پان لاندې مې سترگې
د پان لاندې مې سترگې تورولې
دا پان را باندې ښو
منگولې مې په يار ولگولې
اسمان يې چې بې ستنېې
هوۍ! اسمان يې چې بې ستنېې درولۍ
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زېږۍ گل يې (پرې) غوړولۍ

د وردگو د بنادۍ سندرې

ده (دا) هلک د کومې
هوی! ده (دا) هلک د کومې چټې ورور دی
د هغې چټې ورور دی
چې پټکی یې اړولی لور په لور دی
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زېړی گل یې (پرې) غوړولی
دلته یو فقیر دی
هوی! دلته یو فقیر دی چا وژلی
هیچا نه دی وژلی
زرگی یې په لیلای سپې چاودلی
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زېړی گل یې (پرې) غوړولی
دا پورې، وورې کلی
هوی! دا پورې وورې کلی مې د یار دی
یار مې پکې نشته
زرگی مې په گوگل کې ناکرار (ناقرار) دی
اسمان یې چې بې ستنیې

د وردگو د بنادۍ سندرې

هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیږی گل یې (پرې) غوړولی
تر غاړه به کرم تورې
تر غاړه به کرم تورې غاړکی یې
امیر لره به ورشم
د ما په اشنا مه کړه نوکری یې
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیږی گل یې (پرې) غوړولی
که په ده کړې نوکری هوی
که په ده کړې نوکری پسې پورته کړه لاسونه
پسې پورته کړه لاسونه
چې چپه یې شي بېرې یې بېرې ۱
اسمان یې چې بې ستنیې
هوی! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیږی گل یې (پرې) غوړولی
لوړه توتته مات دې
هوی لوړه توتته مات دې شه شاخونه

د وردگو د بنادۍ سندرې

مور درختی نه شو
لیلا درکې جوړ کړې دي ځایونه
اسمان یې چې بې ستنیې
هوۍ! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیږی گل پې (پرې) غوړولی
لوړې بلخانې هوۍ
لوړې بلخانې مخامخ یې آیینې
موره ناوې یوره
هوۍ! موره ناوې یوره صبر خدایه ورکوي
اسمان یې چې بې ستنیې
هوۍ! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه
ده (دا) لمر یې زیږی گل پې (پرې) غوړولی
که گل دی په غنمو کې
که گل دی په غنمو کې تور گل دی
د خیال کمیس مې دا دی
اورونه چې لگوي هغه مې بل دی
اسمان یې چې بې ستنیې
هوۍ! اسمان یې چې بې ستنیې درولی
ده (دا) ستوري یې مېخونه

د وردگو د بنادۍ سندرې

ده (دا) لمر يې زيرې گل پې (پرې) غورولې
په وچ ولي مې خال دی
په وچ ولي مې خال دی که روپۍ يې
نه خال دی نه روپۍ يې
د کمکي په سر يې کښنوې سرې وړۍ يې
اسمان يې چې بې ستنېې
هوۍ! اسمان يې چې بې ستنېې درولې
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيرې گل پې (پرې) غورولې
هلکه ستن مې ورکه
هلکه ستن مې ورکه ده نرۍ يې
که دا وارې پيدا شوه
خالونه پرې وهم ستا د يارۍ يې
اسمان يې چې بې ستنېې
هوۍ! اسمان يې چې بې ستنېې درولې
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيرې گل پې (پرې) غورولې
تر خو به د خروار وای
تر خو به د خروار په سر کې اوسې
آخر به دې خدای راکا
زنگو (زانگو) به زنگوې ناسته به اوسې

د وردگو د بنادۍ سندرې

اسمان يې چې بې ستنېې
هوۍ! اسمان يې چې بې ستنېې درولى
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زېړى گل پې (پرې) غورولى
چتې نجلۍ چتې
پېکۍ دې اړولى کوټې کوټې
ځوانان دې لېونيان کړل
دا خوار شپانه دې وايستل د گټې
اسمان يې چې بې ستنېې
هوۍ! اسمان يې چې بې ستنېې درولى
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زېړى گل پې (پرې) غورولى
يا: چتې چې په پښو دې
(هوۍ)! چتې چې په پښو دې کړې چوټې
ځوانان دې ليونې کړل
زاره خواران دې ويستل د گټې
اسمان يې چې بې ستنېې
هوۍ! اسمان يې چې بې ستنېې درولى
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زېړى گل پې (پرې) غورولى
ده (دا) پورې تخته پول (پل) هوۍ

د وردگو د بنادۍ سندرې

ده (دا) پورې تخته پول خاورې توييري
دا خاورې خاورې نه دي
د سپينو پايشو دور دى تېريري
اسمان يې چې بې ستنېي
هوى! اسمان يې چې بې ستنېي درولى
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيرى گل پې (پرې) غورولى
ما ويل چې درمند ځاى به
هوى ما ويل چې درمند ځاى به جوړومه
غوبل به د ځوانانو
غوبل به د ځوانانو پرې تړمه
اسمان يې چې بې ستنېي
هوى اسمان يې چې بې ستنېي درولى
ده (دا) ستوري يې مېخونه
ده (دا) لمر يې زيرى گل پې (پرې) غورولى
ده (دا) پورې غوا يې وروده
ده (دا) پورې غوا يې وروده تندى يې
مېرمن يې په کور نشته
راووځه تورې سترگې ناوکى يې
اسمان يې چې بې ستنېي
هوى! اسمان يې چې بې ستنېي درولى

د وردگو د بنادۍ سندرې

ده (دا) ستوري يې مېخونه

ده (دا) لمر يې زېړۍ گل يې (پرې) غوړولی

لمده ده د راده هوی

لمده ده د راده غاړه لمده ده

اتن کولی نه شم

ادکې مورې خوله مې درنه ده^۱

۱ - دا ناره په ۱۰۳ بندونو يا بيتونو کې د الفاظو په بدلون سره د (پښتني سندرې) په لومړي ټوک کې له ۳۳۲ مخ نه تر ۳۴۷ مخ پورې په مردف ډول د (اتن) نارې تر سرليک لاندې هم ثبت ده، خو په دې توپير سره چې زموږ په سيمه کې دا ټول بيتونه يوه بشپړه ناره يا د وردگو په لهجه بدل يا بدله بلل کېږي، خو په هر بيت يا بند پسې د بدلې د سر بيت (آسمان يې چې بې ستنې درولی - ده (دا) ستوري مېخونه ده (دا) لمر يې زېړۍ گل پرې غوړولی) تکرارېږي.

ويل کېږي چې دا ناره ډېره اوږده ده خو زه په دې وتوانېدم چې همدا څو په گوتو شمار بيتونه يې پيدا او ثبت کړم.

دا ناره ښاغلي جبيب الله رفيع په خپل کتاب کې په دې ډول ثبت کړې ده:

بابکه په څه ناز دې لويولم

د ژړيو اور دې بل کړ

پروسر کال لا ښه وو

د خدای فضل که نه وای

تر څو به د غرمې تنور تودېږي

ليلا ورته ولاړه

په غاړه دې ستمبول دی

تمامه شپه ياري کړې

تر پان لاندې مې سترگې تورولې

چې پان راباندې راغی

تر دې نجلۍ مکاره بله نشته

د رود په هغه غاړه

ليستوني ښوروي لاس پکې نشته

د وردگو د بنادۍ سندرې

چتې چې په پښو دې کړې چوتې
 خوانان دې لیوني کړه
 دا پورې په دامان توره کېږدیه
 کېږدی، مې اوبو یووړه
 دا پورې وورې کلی مې د یار دی
 یار مې پکې نشته
 خوله دې د غاټول تر گل نازکه ده
 وماته دې رانه کړه
 دوې دي نجونې دوې دي
 د یوې د خیال کمیس دی
 راځئ چې نن د کونډې مېلمانه شو
 د کونډې یوه لور ده
 په خوږ کې یو فقیر دی چا وژلی
 زرگی په لیلا پسې چاودلی
 چې پیغله نجلۍ غواړي
 مرم چکنه مرمه
 ولي به یې وږمه
 هلکه چې پوچۍ مرغومي پیايې
 هلکه ته نادان یې کور به وایې
 یو سات به سره کښینو
 هلکه ستن مې ورکه ده نریه
 خالونه پرې وهم د آشناییه
 او په ۱۳ کې په دوو بېلو ځایونو کې په لاندې بڼه راغلې ده:
 دا پورې وورې کلی مې د یار دی یار مې پکې نشته
 زرگی مې په گوگل کې ناکرار دی (۱۳: ۴۰ مخ)
 لونگ به پرې شنمه
 لیلا چې دلته اوسي
 غوبل به د چټانو پرې تږمه
 چې زور د ژنیو راشي تا به یوسي

* * *

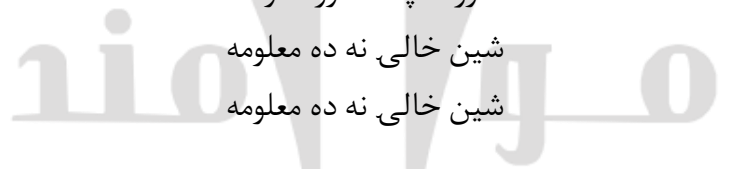
تودبېرې د غرمې وای
 تودبېرې د غرمې تنور تودبېرې

د وردگو د بنادۍ سندرې

کله چې بنځې سترې شي د دې لپاره چې اتن اخر شي، دا پورته وروستی بیت ووايي، ځکه چې دا سندره ډېر بیتونه لري څومره چې غواړي اتن اوږدولی او دا ورسره بللای شي؛ خو ما يې یوازې همدومره بیتونه ټول کړای شول که ژوند ؤ د دې نارې نور بیتونه به خامخا پیدا کوم او له دې سره به يې ضمیمه کوم.

د شپې له خوا په ودونو کې کله، کله د شین خالی سندره هم ویل کېږي، او هغه داسې چې د سندرې لومړی بیت په هر بند پسې تکرارېږي. لکه:

توره شپه ده توره خونه
 شین خالی نه ده معلومه
 شین خالی نه ده معلومه
 توره شپه به خدای رڼا کا
 شین خالی به خدای پیدا کا
 شین خالی به خدای پیدا کا
 توره شپه ده توره خونه
 شین خالی نه ده معلومه
 شین خالی نه ده معلومه

په مخ يې رنگارنگ خولې بهیږي

لیلا ورته ولاړه

پسته ده مندهیر شگه پسته ده

پسته ده مندهیر وای

جلکۍ سینه له کوچونه سپینه ده (۱۳: ۱۸۲)

هغه مو څه پسته ده

د وردگو د بنادۍ سندرې

شین خالی په کنډو ولاړه

یا به لېچ راوړي یا غاړه

یا به لېچ راوړي یا غاړه

شین خالی په کنډو ولاړه

نه به لېچ راوړي نه غاړه

دا دیار دیدن ته ولاړه

//

د کبردی پېڅول نسوري

شین خالی پت پت راگوري

شین خالی پت پت راگوري

//

سپینه خوله لکه د وری

ته (تر) پلو گوري شین خالی

ته پلو گوري شین خالی

//

نه دې وینم نه دې گورم

د بوټو په پلو دې شورم

د بوټو په پلو دې شورم

زه دې جار شم تر بریتو

لکه لمبر په (پر) دوکانو

لکه لمبر په دوکانو

د وردگو د بنادۍ سندرې

زه دې جار شم تر خالو
لکه لمبر په کاغذو
لکه لمبر په کاغذو
د بوټو مخ دې اتلس دی
ته چې راځې په ما هوس دی
ته چې راځې په ما هوس دی
د بوټو توکمې (دکمې) دې لنډې
پر ما مه وهه ملنډې
پر ما مه وهه ملنډې
د بوټو مخ دې زرین دی
ته چې څې څې (څې) په ما ناورین دی
ته چې څې څې په ما ناورین دی
نارې مه وهه درځمه (درځمه)
په (پر) سر شالونه سمومه
په سر شالونه سمومه
نارې مه وهه درځمه
په لوله (ویاله) گوډی ډکومه
په لوله گوډی ډکومه
د گاډۍ پیچونه لوړ دي
گله مړه دې زورور دي
گله مړه دې زورور دي

د وردگو د بنادۍ سندرې

گاډۍ غونډه منډه کېږي (کېږي)
د کوژک په غره هسکېږي (هسکېږي)
د کوژک په غره هسکېږي (هسکېږي)
د گاډۍ په پیچ ولاړه
ماته لیس او چرمې راوړه
ماته لیس او چرمې راوړه
د کلا تر شاه تېرې یې (تېرېږي)
ته مرور یې که شرمېږي (شرمېږي)
ته مرور یې که شرمېږي (شرمېږي)
نه مروریم نه شرمېږم (شرمېږم)
د تومت (تهمت) نه دې ډارېږم (ډارېږم)
د تومت (تهمت) نه دې ډارېږم (ډارېږم)^۱

لکه مخکې مې چې وویل ځینې داسې بدلې هم شته دي چې د گډا په حال کې (له نخا سره) ویل کېږي. او هغه داسې چې د نجونو له ډلې نه یوه میدان ته پاڅیږي او په ورو، ورو نخا پیل وکړي، او نورې ناستې نجونې یا ښځې له دایرې سره د نوموړې ملتیا کوي، لکه دا لاندې مزاحیه بدله، چې د گډا په حال کې نجلۍ د بدلې یوه موزونه جمله یا مسره وایي او مکث

^۱ - ما د دې سندرې همدا څو بیتونه د ښځو له خولې ولیکل، نوموړيو ویل چې دا سندره ډېره اوږده ده خو اوس یې نور بندونه زموږ هېر شوي دي. د دوی دا خبره رښتیا ده، ځکه دا سندره د (پښتني سندرې) په لومړي ټوک کې د (د شین خالو نارې) تر سر لیک لاندې ډېره اوږده (له ۳۶۶ مخ نه تر ۳۷۱ مخ پورې) په سیمه ییزه لهجه چې ښايي د پکتیا او یا هم د کومې بلې سیمې لهجه وي، چې په ځینې ځایونو کې یې له دې بدلې سره توپیر درلود ثبت او خوندي ده.

د وردگو د بنادۍ سندرې

کوي، سمدلاسه نورې ناستې ښځې د پوښتنې په ډول ورته وايي (جر خورې ولې نو)، ورپسې ناڅگره د بدلې بله مسره د ناستو ښځو په ځواب کې زمزمه کوي او بيا ولاړه شي او ناستې ښځې ټولې په يوه غږ د بدلې دا برخه (د مستې لاونگينه د مستې) سره تکرار کړي. دا بدله هم ډېره اوږده ده ما يې دا څو بيتونه وموندل. زه به دلته د دې برخو د بېلولو يا تشخيصولو لپاره د هغې برخې مخې ته چې د گډا په حال کې نجلۍ يې وايي د (۱) شمېره او د ناستو لپاره به د (۲) شمېره وليکم او هغه برخه چې په دسته جمعي ډول ويل کېږي پرته له شمېرې تکرار کړم:

۱- خدايه زړې خو ټولې مړې کړې نو

۲- جر (څار) خورې ولې نو

۱- چې دوره (دومره) ټک شي دا به بوڅه ناسته وينه

د مستې لاونگينه (لونغينه) د مستې

۱- خوانبې مې ښه خسر مې بد دی نو

۲- جر (څارياچار) خورې ولې نو

۱- چې جټه راشي په دريه (دايره) يې ورکومه

د مستې لاونگينه - د مستې

۱- خوانبې مې ښه ده بده نه ده نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- چې چرگ حلال کا ما د پلار که (کره) ورلېږينه

د مستې لاونگينه - دمستې

۱- د دې زړې مکر ته گوره نو

د وردگو د بنادۍ سندرې

۲- جر خورې ولې نو

۱- ستونچه (آستینچه، دستک) په سر کا زه مې ننگور (نرور) ویلې (وهلې)

یمه

یا: ستونچه (آستینچه، دستک) په سر کا زه مې ننگور (نرور) شړلې یمه

د مستې لاونگینه - د مستې

۱- زړه ته (تر) توت لاندې ویده ده نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- د شیطانن گودې یې سپیو وړی دیه

د مستې لاونگینه - د مستې

۱- خسر مې ژرنده کې ویده دی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په سپېره خېټه یې مورک ډولک وهینه

د مستې لاونگینه - د مستې

۱- خسر مې ژرنده کې ویده دی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- دا نیمایي بریت یې مورک خورلې دینه

یا: دې صحرايي مورک یې بریت خورلې دینه

د مستې لاونگینه - د مستې

۱- د آخیرت (له آخرت) نه اوال (احوال) راغی نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- چې ټول زاړه یې صابونونه کړي دینه

د وردگو د بنادۍ سندرې

د مستې لاونگينه - د مستې

۱- خلك به وايي چې زړه د يارۍ نه ده نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- زړه يارۍ ته گنده خلاصه گرځويڼه

د مستې لاونگينه - د مستې

۱- دا د دې غره تر شاه لېوه دى نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- دا ليوه نه دى د زړې خوارې مېړه دى

د مستې لاونگينه - د مستې

۱- دا ديولې (ويالې) په سر لرگى دى نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- دا د زړې خوارې مرگى دى

د مستې لاونگينه - د مستې

۱- خوانبې مې تله وصيت يې وکا نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- په تناره کې چکيده ده ويې نه خورې

د مستې لاونگينه - د مستې

۱- د آخيرت (له آخرت) نه اوال (احوال) راغى نو

۲- جر خورې ولې نو

۱- چې ټول زاړه يې په غوبل تړلي دينه

د مستې لاونگينه - د مستې

د وردگو د بنادۍ سندرې

- ۱- دا دکنډو په سر ټوپک دی نو
- ۲- جر خورې ولې نو
- ۱- دا ټوپک نه دی د زړې خوارې (...) دی
- د مستې لاونگینه- د مستې
- ۱- دپاسه خړې اوبه راغلې نو
- ۲- جر خورې ولې نو
- ۱- په سر يې راوړل د زړې خوارې جوښونه
- د مستې لاونگینه - د مستې
- ۱- خواښې مې کوزه سپيو گير کړه نو
- ۲- جر خورې ولې نو
- ۱- ورخلاصه نه يم چې دوه نور وروشکيرمه
- د مستې لاونگینه - د مستې
- ۱- ده (دغه) يوه بله دې ورپسې وي نو
- ۲- جر خورې ولې نو
- ۱- زړه په خره باندي سوره(سپره) سترگک وهينه
- د مستې لاونگینه - د مستې
- ۱- خواښې مې نوي يار نيولی نو
- ۲- جر خورې ولې نو
- ۱- په جينگه خوله يې لسيرين وهلي دينه
- د مستې لاونگینه - د مستې
- ۱- خواښې مې ماته نصيحت وکا نو

د وردگو د بنادۍ سندرې

- ۲- جر خورې ولې نو
- ۱- بچه بازي په زور بودۍ مزه کوينه
د مستې لاونگينه - د مستې
- ۱- زړه په باغ کې کالي مينځي نو
- ۲- جر خورې ولې نو
- ۱- پرتور يې نشته (...) په پاڼو پټوينه
د مستې لاونگينه - د مستې
- ۱- زړه په ترخو کې ويده ده نو
- ۲- جر خورې ولې نو
- ۱- په گونځې خيټه يې مورک ډولک وهينه
د مستې لاونگينه- د مستې
- ۱- خوانبې مې تله ټينگتې يې وکړې نو
- ۲- جر خورې ولې نو
- ۱- په تناره کې چکيده ده ويې نه خورې
د مستې لاونگينه - د مستې
- ۱- نن مې بوينه خوانبې مړه ده نو
- ۲- جر خورې ولې نو
- ۱- پاس په جرگه يې خنبوي بوی يې راځينه
د مستې لاونگينه - د مستې
- ۱- خدايه زړه په جمعه مړه کړې نو
- ۲- جر خورې ولې نو

د وردگو د بنادۍ سندرې

- ۱- چې په سومبۍ يې ملایان گوتې وهینه
د مستې لاونگینه - د مستې
۱- دومره مین درباندي نه یمه
۲- جر خورې ولې نو
۱- په بامو گرځم زړه مور دې ډارومه
د مستې لاونگینه - د مستې
۱- خوابنې مې تله وصیت یې وکا نو
۲- جر خورې ولې نو
۱- په تناره کې پیرکی دی ویې نه خورې
دمستې لاونگینه - د مستې
۱- خوابنې مې مړه کېده وصیت یې وکا نو
۲- جر خورې ولې نو
۱- په تناره کې پیرکی دی ویې نه خورې
د مستې لاونگینه - د مستې^۱

۱- دې ته ورته سندرې په (فولکلوري گېډۍ) کې هم راغلې ده چې زه یې د نمونې په توگه دلته راوړم:
۱- په لمن کې به دې نیسم زېرې گلې
مور دې بوره مه شه زېرې گلې
وس مې په هیچا نه رسېږي
په خپل زړگوتې ظلم کړم بد رنگه شومه
۲- په دا لار به بیا درنشم نو؟
۱- شخړې خورې ولې نو؟
۲- په دا لار کې گل محمد راته ولاړ دی
۱- د خت لمنې دې ډمانو ساز کوې

د وردگو د بنادۍ سندرې

د دې ډول بدلو يوه بله بېلگه داسې ده چې ولاړه نجلۍ يا د نخا په حال کې نجلۍ، ناستې ښخې ته د پوښتنې په توگه په منظومو الفاظوکې وايي (ادې ما چاته ورکوي) او ناسته له دايرې وهلو سره، سره په نوبت د خپلو، خپلوانو نومونو اخلي او وايي (تا فلاني ته ورکوم)، ولاړه په ځواب کې ورته بېرته د هماغه خپل نوم له مېرمنې سره يې واخلي او ورته وايي (فلاني دې د فلانۍ سره زوړ او ووړ شي - زما دې ديني ورور شي) بيا غوړونو ته لاس کړي او ووايي (توبه، توبه). په دې توگه دا بدله تر څو يې چې زړه وي اوږده او يا لنډه يې وايي.

۱- ادې ما چاته ورکوي

۲- تا فلاني ته ورکوم

غوڼدې اور په لمن وړې، غونډې اور په لمن وړې

۲- غونډه روانه د عارف سلام ته ځي

غوڼډه اور په لمن وړي

لنډۍ داسې پکې تکرارېږي:

مين مې کړې خو سيال مې نکړې

غوڼدې اور په لمن وړې

غوڼدې اور په لمن وړې

داسې مې وچ کړې لکه دروزه په واټونه

غوڼدې اور په لمن وړې

غوڼدې اور په لمن وړې

د خت لمن د ډمانو ساز کوي

غوڼدې اور په لمن وړې، غونډې اور په لمن وړې

په مخه دوې شين ختې راغلي

وي واخ زه پکې کوپکو شوم چې د کومې ياري کرمه

غوڼدې اور په لمن وړې، غونډې اور په لمن وړې (۱۰: ۱۹۱- ۱۹۲)

د وردگو د بنادۍ سندرې

۱- فلانی دې د فلانی سره زور او وور شي

دما (زما) دې ديني ورور شي

توبه ، توبه

يا:

۱- ادې ما چاته ورکوي

۲- تا فلاني ته ورکوم

۱- فلانی دې د فلانی سره کور او وور (اور) شي

دما دې ديني ورور شي

توبه ، توبه

او د دې سندرو يو بل ساری داسې دی، چې ولاړه ناستې ته وايي (مورې مړه کېرمه) ناسته بنځه په نوبت د يوه، يوه کس نوم ورته اخلي (دا فلانی جان به درکړم)، ولاړه تر هغې پورې چې غواړي دا سندره اوږده کړي دا منفي ځواب ورکوي چې (نه پرې جوړېرمه) او کله چې واغواړي نڅا بس کړي ملا ته لاس کړي، وڅرخېږي او دا جمله چې (وی، وی) په مله (ملا) راجوره شومه وړه را لويه شومه) تکرار کړي.

۱- مورې مړه کېرمه

۲- دا فلانی جان به درکړم

۱- نه پي (پرې) جوړېرمه

۲- دا فلانی جان به درکړم

۱- وی، وی) په مله راجوره شومه وړه را لويه شومه^۱

^۱ - دې ته ورته سندره په (د پښتو شفاهي ادبياتو شکل او مضمون) کې هم راغلې ده:

د وردگو د بنادۍ سندرې

او دا لاندې يې بله بېلگه ده، چې ناسته له ولاړې نه د بدلې په قالب کې پوښتنه کوي او ولاړه ځواب ورته وايي، يعنې د پورته سندرو برعکس بدله ناسته ښځه پيل کوي او ولاړه په نوبت د خپلو وروڼو، ترورزيو او يا نورو نومونه اخلي او له نڅا سره بدلې ته دوام ورکوي.

۲- شين گېډۍ گېډۍ کميس دې چا راوړی

۱- زه په همزولو کې به وایم دا خو مې ورور راوړی دی

۲- شين گېډۍ گېډۍ کميس دې چا راوړی ديه

او يا هم دا بدله چې ولاړه نجلۍ په نڅا پيل وکړي او دا بيتونه ووايي:

چورگورۍ د بل چا (يا د ملا) نن بيا گيدړې وړی چورگورۍ د بل چا

توپک راواخله ډزې وکړه

چورگورۍ د بل چا (يا د ملا) نن بيا گيدړې وړی چورگورۍ د بل چا

تر دې وروسته د دايرې وهونکې ښځې مخې ته کيني سر په زنگونو

کېږدي او په تمثيلي ډول په ژړا پيل وکړي، دايره وهونکې ترې پوښتنه

کوي چې (ولې ژاړې څه شوي دي؟)، نوموړې وايي (ميره مې وهلې يم)

بچۍ کوم ځای دې خوږېږي (دوه ځله)

ابۍ گېډه مې خوږېږي (دوه ځله)

گولۍ به درته راوړم

نه خوږمه گولۍ - نه خوږمه گولۍ دا گولۍ له زارو ډکې دي (دوه ځله)

ابۍ گېډه مې خوږېږي (دوه ځله)

بچۍ کوم طبيب دې خوښ دی - بچۍ کوم طبيب دې خوښ دی

دا فلانکۍ جان طبيب مې خوښ دی پرې رغېږمه

نه خوږمه گولۍ دا گولۍ له زارو ډکې دي (۵: ۵۰)

د وردگو د بنادۍ سندرې

هغه يې بيا پوښتي چې (ولې؟) ناڅگره يو مزاحيه يا خندونکي ځواب ورته ووايي، لکه (ماديگ پخواه، سرديگي نه ؤ چپکه (خپيکه) مې پرې کېښوده، ديگ چې وايشده چپکه تفت ياد ديگ تاوخورينه کره او په ديگ کې ولويده، ميره مې چې راغی او خبر شو زه يې ووهلم، اوس زه گرمه يم که دی؟) دايره وهونکې په ځواب کې ورته وايي (نه ته گرمه نه يې دی گرم دی) يا وايي چې (ما ختې^۱ کرلې څرې^۲ نه ؤ، د ميره کميس مې راواخيست او څرې مې ترې جوړ کړ، ځايونه مې چې پرې وموښل هغه خت وشړپده او ميره چې راغی او خبر شوزه يې ښه ووهلم، اوس ته ووايه چې زه گرمه يم او که دی؟) بيا هم ناسته ښځه خپل هماغه ځواب تکراروي، چې (دی ملامت دی) او تر هر ځل ځواب ورکولو، وروسته بيا پاڅي په گډا پيل وکړي او پورته بيتونه تکرار کړي او بيا د نوموړې مخې ته کيني ډول، ډول ځوابونه ورکوي. په دې توگه نورې ناستې ښځې د نوموړې ځوابونو ته خاندې او خپل ساعتونه تيروي.

او يا هم ناستې دايره او چک چکې وهي او ولاړه په يوازې توگه بدلې وايي، لکه دا لاندې بدله چې د نڅا په وخت کې د بدن پر يوه غړي لاس ږدي او نوم يې اخلي او دې بدلې ته دوام ورکوي او په منځ، منځ کې لنډۍ ورسره تکراروي. لکه:

۱ - ختې: په وردگو کې کوټې په سپينه خاوره سپينوي او هغه داسې چې يوه زړه ټوټه په ډبرو اوبو کې خيسته کړي او هم خيسته شوې سپينه خاوره له زېرو وچو وښو سره گډه پرتوټه کېږدي او پرديوال يې وموښي، څو ټول ديوالونه په دې ډول پاک او سپين شي.
۲ - هماغه زړه ټوټه چې کوټې پرې موني څرې يې بولي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

وله غيشي وله ما لاس په تندي ايښی شين غمی پي (پرې) وله

يا: ما لاس په زرگي ايښی شين غمی پي وله

او بل د نڅا هغه بدلې دي، چې ناستې ښځې يې د لنډيو په بشپړونه له
دايرې سره وايي او يوه يا دوې نجوني يوازې ورته ناڅي او د بدلې په بللو يا
تکرارولو کې برخه نه اخلي، لکه دا لاندې نمونې:

په څنگ راواوړه چې دې وشمېرم خالونه

(اوه) د گلو گېډۍ واوړه، راواوړه، اوه د گلو گېډۍ

يا:

پايڅې مې د خره کته دي په پښو يې وړلی نه شمه

اتن کولی نه شمه

يا:

واوړه، راواوړه څه نرۍ پروتې يې

ته د فلاني، د فلاني د ښي لاس گوتې يې

يوه خبره د يادولو وړ ده او هغه دا چې ناوې ته لومړی د پلار په کور او
بيا د خسر کره ځانگړي خواږه لکه هگۍ، ښېلی (مالیده) يا نور نرم خواږه
ورکول کېږي، چې بادگين نه وي او د ناوې کولمې ونه غوربېږي (غږونه
کړي) ځکه دا بيا عيب گڼل کېږي.

د بېگه (ماسختن) ډوډۍ تر خوړلو وروسته ناوې خپلې کوتې ته د بدلو
په ملتيا بوول (بېول) کېږي، زوم هم مخکې خپلې کوتې ته راغوښتل شوی
وي، دوی دواړه سره ودروي، او داسې بدله ورته وايي:

د وردگو د بنادۍ سندرې

درگی، درگی دی آسپې درولۍ دننه
ته (تر) لاس یې نیسه فلانیه بختوره
یا: د مور د زوم دا خومره لوړه غاړه ده
ناوی مې لکه گل ورسره ولاړه ده

بیا نو دواړه کینول کېږي، د ناوې لوری کوبنس کوي چې لومړی باید
زوم پرځمکه کیني او د زوم لوری بیا زوم هڅوي چې ته باید ولاړ اوسې
لومړی باید ناوې پر ځمکه کیني، ځکه دوی داسې عقیده لري که هر لوری
لومړی پر ځمکه کیني د ژوند تر پایه به پر مقابل لوري برلاسی او زړور
اوسي.

ناوې ته، تر ودوزن مخکې همزولې لارښوونه کوي، چې لومړی کوټې ته
دنده شوې باید توخۍ وکړې چې خاوند دې تر تاثیر لاندې راشي او بیا یې
چې څنگ ته ودریدې خپله بنۍ پنبه دې داسې شان د خپل خاوند د پښې
د پاسه کېږده چې هغه پرې پوه نه شي، ځکه چې بیا به ټول عمر هغه ستا
تابع وي او بل هڅه وکړه چې، لومړی هغه پر ځمکه کیني. ناوې دا ټولې
خبرې په غور کې نیولې وي، خو یوه نیمه یې عملي کولای شي، ځکه چې
په کلیوکې زیاتره بنځې عاجزې او شرم ناکې وي، د دې کړنو جرأت نه لري.
تر کیناستو وروسته لومړی آینه مصاف وکړي، بیا قرآن شریف د دواړو مخ
ته ونیسي تر څو یو آیت یې له ځانه سره (تر شونډو یا ژبه لاندې) ولولي،

د وردگو د بنادۍ سندرې

ښېلی^۱ او شربت^۲ یو او بل ته ورکړي. په دې توگه د واده مراسم پای ته ورسېږي.

دا وروستی دود هم ځانته ولسي فلسفه لري ځکه د کلیوالو ښځو په اند که مېړه (خاوند) او ښځه (مېرمن) لومړی ځل یو بل په آینه کې وويني ژوند به یې روښانه وي، ښېلی او شربت د دوی د راتلونکي ژوند د خوږوالي لپاره چې ټول ژوند سره خواږه او خوشحاله وي ورکول کېږي.

^۱ - ښېلی په زېرو غوړیو کې میډه شوې یا موبنل شوې وچې ږودۍ ته وايي چې بوره هم ورسره گډه وي او د دري ژبې د مالیدې معادل یې گیلای شو.

^۲ - شربت: په اوبو کې حل شوې بورې ته وايي.

درېيمه (تخت جمعي)

د واده په درېيمه ورځ زوم له خپل ورور يا بل ملگري سره د ناوې له پلارگنۍ (خسرگنۍ) کره شاه سلامۍ ته ورځي او له ځانه سره لږ څه خواږه لکه نقل او چاکليټ او ميوه هم وړي. هلته زوم ته ښه غوړ چای ورکول کېږي، ښمېنې او خوانبې يې ورځي روغې ورسره کوي، که يې خسرگنۍ پردي يا لږ لږې خپل وي په دې ورځ يې له خپلې خوانبې او ښمېنې (ښينه) سره لږ څه ډېر معرفت وشي، نوموړی تر چای څښلو وروسته په پتناسه کې پيسې ږدي، چې دا دود په عاميانه لهجه کې د ټکري اچولو په نامه يادېږي او وايي زوم ټکری واچوه.

خوانبې زوم ته د بېرته ستنېدو پر مهال يو جوړ جامې چې غاړه (يخن) يې په گوتو جوړه شوې وي له جوړ شوي څادر او نورو لوازمو سره ورکوي او له ده سره تللي کس ته هم جامې او دستمال، وچه ميوه او خواږه ورکول کېږي.

د ناوې اباخيل په همدې ورځ باندې په نوموړې پسې د درېيمې ټکله وړي او له ډوډۍ سره تللي ښځې چې دا ښځې په ناوې پسې تللي ښځې په نامه يادېږي او اکثراً يې مور، خور يا بله خپله وي، په ولسي اصطلاح په ناوې پسې جامې، طلا، د کور سامان يا هر څه يې چې په وس کې وي وروړي. او يو څه ځانته بېل ږدي او وايي دا مو د ناوې په عقل کې راوړی،

د وردگو د بنادۍ سندرې

ځينې وخت زوم خيل د واده په ورځ د خېښانو له كور نه يو څه د ناوې د عقل په نامه پتوي، خو ځينې بيا مخكې ورته وايي چې دا شی مو د ناوې په عقل كې ورته اخيستي دي.

زوم خيلو هم د درېيمې لپاره ښځې راټولې كړې او د ډوډۍ تيارې يې نيولې وي. د واده په درېيمه ورځ د ناوې لاس هم خلاصېږي، هغه داسې چې ناوې ته مخكې له ناوې دود نه د نوموړې خواښې په يوه كټوه يا ديگ كې زير غوړي ټول كړي وي او په دې ورځ يې دې ته راواخلي او ورته وايي چې درې غټ، غټ چنگاله له دې غوړيو نه راواخلي بيا بايد له كندو نه درې غټې - غټې لپې اوږه راواخلي. له دې اوږو او غوړيو نه بايد ناوې حلوا پخه كړي، يعنې ناوې لومړی بايد د خسر كره خواږه خواږه پاڅه كړي او همدارنگه په پخلي كې خپل مهارت ښكاره كړي، كله چې غرمه ښځو ته ډوډۍ وركول كېږي دا حلوا هم راخيستل كېږي تر څو ښځې د ناوې د لاس پخلي وويني او ويې خوري.

بيا ناوې د تناره غاړې ته بوول كېږي، چې يوه يا دوې زغالي وکړي او ځينې خلک يوه ټکله (ډوډۍ) هم پرې جوړوي او په تناره يې وهي. دا په دې معنی چې تر دې وروسته نوموړې هم د کور په کارونو کې ونډه اخيستی شي. د ښځو بدلې له دې ځای نه پيل شي ناوې ته داسې وايي:

ناوۍ زر زري بنگرې په لاس كره

ناوۍ د خواښې لاس له كارو خلاص كره

پخوا به د ناوې په وېښتانو كې د خټ ځونډې هم ټينگ (بند يا تړلې) ؤ، چې په درېيمه ورځ به بيا هم يوې ښځې د نوموړې سر خلاصاوه او ويل

د وردگو د بنادې سندرې

کېدل به چې د ناوې د درېيمې سر خلاصی دی او ځونډی به د همدغې سر خلاصونکې برخه (حق) و او دې به اخیسته. که به د ناوې د خت ځونډی نه و داسې پیغور به ورکول کېده:

سمه سیخه کینه چې کره نه شي

د خت ځونډی دې نشته ختمه نه شي^۱

یا: گنې باران ته کینه چې لمده دې کا

ادکه مور دې نه شته چې درنه دې کا^۲

مکنه هم د کور یوه بنځه د شاگوم (شگون) لپاره ترې اخلي. په دې ورځ هم ناوې سینگار شي او د پلار د کور یو جوړ بڼکلې جامې ور په غاړه کړي او بیا د بڼځو منځ ته راوستل او وروښودل شي، دا مهال داسې بدله هم بلل کېدای شي:

لرې کره پلو له مخې چې زه دې نندارې کړم

اوس به دې د غاړې لونگین دانې دانې کړم

د غرمې تر ډوډۍ وروسته چې د ناوې د پلارگنۍ له لوري راوړل شوې ډوډۍ هم ورسره وي د ناوې کور بڼځو ته بڼیې، دلته بیا هم د بدلو میدان تودوي، مېرمنې د پخواني دود په پاللو سره ستاینې وایي لکه:

^۱ - دې ته ورته بدله آریزي په خپل کتاب (د وردگو د واده دود او بدلې) کې داسې راوړې ده:

دآس په زین کې سمه شه کره نه شي ابه دې پیازواله دی ختمه نه شي (۱: ۴۳۸)

^۲ - د (وردگو د واده دود او بدلې) کې دا بدله په لاندې شکل راغلې ده:

گنې بران ته کینه چې لمده دې کا دسې مور دې نشته چې درنه دې کا (۱: ۴۴۵)

د وردگو د بنادۍ سندرې

ولور دې په جامو جامو ټولېرې
اوس به دې سور کور رامعلومېرې
يا: ناوۍ چې د مریو گریوان ونه کړې
فلانی په خویندو گران دی وېش یې ونه کړې
يا: ناوۍ کراره کینه دا دې کور دی
ناوۍ یې په تربورو دې ټکری پوردی
که د ناوې د کور سامان لږ وي او یا ځینې شیان یې نه وي ورته
اخیستی، داسې پیغور ورکوي:

ناوې نه سیخ راوړی نه سیخچه
لوره ناسته په تاخچه (طاقچه)

کله چې دا مراسم هم بشپړ شي او بنځې د خپلو کورونو په لور رهي
شي، د نوموړيو د خوني په دستمال او د اچونې په بدل کې د دوی د راوړي
خیز په اندول یوه د بوخڅې ټوټه له یوه خت (د کمیس ټوکر) او یا یو ټکری
(خادر یا پوړنی) ورکول کېږي، او نوره بوخڅه هم د کور او کلي پر خلکو
چې مخکې د ناوې خیلو له لوري ورته ټاکل شوې وي وپشل کېږي.

د ورځې په پای (مازديگر) کې له ناوې سره راغلې ټنگورې له هغو نورو
بنځو سره چې ډوډۍ یې راوړې وه، یو ځای بېرته له ناوې خپلو کره د ناوې
د کور او اور د احوالو وروړلو لپاره ځي او له هغه ځای نه بیا خپلو کورونو ته
ستنیري، په دې لړ کې د زوم کورنۍ هم دا ټنگورې نازوي، هرې یوې ته
کمیس یا بسته جوړه، ماشومانو ته یې جامې او په ټنکورو پسې یا له ډوډۍ
سره راغلیو سړیو ته هم کالي (جامې) ورکول کېږي.

نتيجه

زما دا خپږنه چې په لنډ تنگ وخت کې مې د ماسټرۍ د تيزيس په بڼه ترسره کړه بنيايي گڼ شمېر د گوتې نيولو ځايونه ولري خو لنډيز به يې زه دلته راوړم.

دا پروژه يوه مقدمه او د متن اصلي برخه رانغاړي، په سريزه کې د موضوع په اړه خبرې شوې دي، او د تيزيس هغه اساسي برخه ده چې په يوه ټولنه کې د فولکلوري توکيو د موجوديت د ارزښتونو ترڅنگ د فولکلوري موادو پر ساتنه او کيفيت باندې هم څه نا څه خبرې لري.

په سريزه کې د دې خپږنې پر هدف، د فولکلور ټولولو پر اهميت او د دې پروژې پر ارزښت خبرې شوې دي.

دا سريزه د پښتني سندرو د پيدايښت مخينه يا شاليد، د سندرو لومړي ټولوونکي، د بنادۍ د بدلو ټولوونکي او په وردگو کې د بنادۍ بدلو د ټولولو لومړنۍ هڅې راپه گوته کوي. او همدارنگه د بنادۍ د سندرو پر فورمولتيک جوړښت باندې هم لنډ بحث پکې شوی دی. او هم د ټولو شويو سندرو په څرنگوالي او د استعمال د مواردو په اړوند او د دې کار پر سوابقو يعنې چې مخکې له دې په دې برخه کې څومره کار، چا کړی دی او له دې موجودې خپږنې سره يې توپيرونه څه دي په لنډ ډول خپږل شوي دي. د متن په اصلي برخه کې د وردگو د بنادۍ سندري د واده له لومړۍ هوکړې نه

د وردگو د بنادۍ سندرې

نيولي، د ناستې، د نكړيزو شپې او د توى (واده) ورځې تر پايه يعنې درېيمې (تخت جمعې) پورې ټولې د هماغه ځاى له دود او د ويلو له لهجې او مفاهيمو سره را اخيستل شوې دي. او د وردگو له نورو ولسواليو او پښتني سيمو سره د جغتو سيمې د بنادۍ سندرو د توپير او گډون په خاطر په لمن ليكونو كې د بنادۍ هغه سندرې چې په نورو كتابونو كې راغلې او په ځينې برخو كې له راټولو شويو بدلو سره لږ او ډېر توپير يا ورته والى لري، ليكلې شوې دي؛ خو د واده د بشپړ دود له بيان نه صرف نظر ځكه شوى دى، چې پخوا هم په مكمل ډول معرفي شوى او بيا راوړل يې اضافي او تكراري كار ؤ.

خو بايد څرگنده كړم چې په پښتني ټولنه كې د كليوالو ميرمنو تر منځ كاركول خورا گران دى. د دې څيړنې پر مهال يو شمېر هغه عمده ستونزې د يادولو وړ بولم چې زه ورسره په ساحه كې مخ شوم: د بېلگې په توگه ځينې كليو ته د تگ په وخت كې د امنيتي ستونزو له امله ډير خطر محسوس ؤ او بنځو هم له وېرې نه غوښتل بدلو ويلو ته حاضرې شي. او همدارنگه په واده كې مې چې بدلې ليكلې بنځو به پوښتنه كوله چې ولې يې ليكې؟ كه ته زموږ بدلې وليكې موږ يې نه وايو، تر استدلال وروسته چې قانع شوې نو ما ژمنه ورسره وكړه چې د دوى او كليو نومونه به يې نه ليكم ځكه دوى ويل كه زموږ نارينه په دې خبر شي چې زموږ له خولې بدلې ليكل شوې دي په كور كې له ستونزو او شخړو سره مخ كېږو، سره له دې چې د فولكلور ټولولو په لارو چارو كې د څېړونكيو يوه دنده دا هم ده چې

د وردگو د بنادۍ سندرې

د ويونكيو نومونه او نورې ځانگړنې بايد ذكر كړي؛ خو ما د كړې ژمنې له امله د دوى او د ځايونو د نومونو له راوړلو نه ډډه وكړه. او هم په دې اړه د ليكل شويو كتابونو د موندلو او ترې د گټې اخيستني په برخه كې مې ډېرې ستونزې وگاللې، ځكه دا كتابونه ډېر پخوا چاپ شوي او خپاره شوي وو او اوس يې نسخې ډېرې كميايې دي. په پاى كې د خپلې ليكلې موضوع د اهميت، او خپلو خبرو د چاڼ كولو لپاره په لنډ ډول دا ويلي شم چې، د يوه ولس ليكلې تاريخ ديوه دقيق معيار په توگه نښايي ځينې وخت ټول حقايق په سمه توگه راونه نغاړي ځكه معمولا به ياد پېښو په حقيقي اړخ باندې د واكدارانو د ناوړو غوښتنو پرده غوړيدلي وي او ځينې وخت خو تاريخ ليكونكي هم بشپړه بېطرفي نه مراعتوي او له ځينو پېښو سره خپل احساسات شريكوي. تر لومړۍ نړيوالې جگړې د مخه او را وروسته په فرانسه كې په لوى لاس په تاريخ كې گوتې ووهل شوې او كوښښ وشو چې د فرانسې گيدر هم د زمري په بڼه وښودل شي، دا كار ځينې وخت حاكم نظامونه د دې لپاره هم كوي چې د خپل ولس خلكو ته يوه پياوړې او غښتلې روحيه ايجاد كړي. مگر فولكلور بيا يوې داسې شفافې هېندارې ته ورته نارسمي تاريخ دى چې هلته يوازې او يوازې د يوې ټولنې اعمال او كردار په ډيره حقيقي بڼه تر سترگو كيداى شي، كله كه يوه امريكايي مور خپل ماشوم ته لלו وايي نو څه تصور كوي چې څه به ورته وايي او كله كه يوه پښتنه مور خپل ماشوم ويده كوي نو څه ورته زمزمه كوي؟! كه چېرې همدغو مواردو ته په سمه توگه څيرشو نو وبه پوهيږو چې فولكلور د يوې ټولنې د وجود ژبه ده او دا ژبه دومره رښتينې وي چې هيڅ

د وردگو د بنادۍ سندرې

ډول تصنع او تعالي په کې ځای نه شي نيولی. نو لازمه ده چې د يوې ټولنې د بنې پيژندگلوۍ په موخه مور د هغې ټولنې فولکلور تر څېړنې لاندې ونيسو نه د هغوی هغه وياړنې چې دوی په ليکلي تاريخ کې ځای کړې وي.

د بشر پيژندنې د معياري اصولونو د رابرسيره کيدو تر څنگ د فولکلور پېژندنه د ژبپوهانو لپاره يوه اغيزمنه ذريعه کيدای شي، ځکه په سيمه ييزو فولکلوريکو نمونو کې ډېر داسې گړدودونه، لغتونه، اصطلاحات او د بيان نور موارد مخې ته راځي چې نوي وي. ما چې کله د وردگو د جغتو سيمې دغه منظومې نمونې راټولې کړې نو يو شمېر ځانگړي ژبني اړخونه لکه؛ محاورې، لغتونه او قاعدې مې مخې ته راغلې چې بنايي د يوه ژبپوه لپاره به د څېړنې په منظور ډېر مواد ولري.

په همدې ترتيب د فولکلور څېړنه د بشر پيژندنې له گڼو ابعادو سره مرسته کولای شي او د څېړنې په ترڅ کې بنايي هغه زماني واټن هم په گوته کړای شي چې يو فولکلوريک اثر په کې تخليق شوی وي، چې د همدې سپيناوي په ترڅ کې بشر پيژندونکي (انټروپولوجستان) کولای شي ووايي دې ټولنې په فلانۍ زمانه کې څه ډول ژوند درلود.

څرنگه چې د يوې ټولنې په فولکلور کې د هغې ټولنې کره وړه او مشخصات څرگند دي دا حقيقت به مو په پورتنيو نمونو کې تر سترگو شوی وي. دا چې پښتانه انتقام جو خلک دي او يوه بل ته غاړه نه ږدي د ژوندانه دا کردار يې په هر ډگر ښودلی دی، د دوی د خپلوۍ دود او دستور که څه هم په درنښت ترسره کېږي؛ بيا هم پکې خورا زياتې ستونزې موجودې وي

د وردگو د بنادۍ سندرې

او کله نا کله خو آن له لومړيو وختونو څخه دا ستونزې، گيلې او گذارې د دوی په احساساتو کې راڅرگندې شي.

په پښتنه ټولنه کې مېرمنې زياتره وخت په تصاميمو کې ونډه نه لري او همدا لامل دی چې دا ټولنه يې له جدي ستونزو سره مخ کړې ده، پښتنه مېرمن چې په پرېکړو کې د ونډې دنه لرلو تر څنگ پر نارينه وو باندې د نيغ په نيغه نيوکې حق هم نه لري نو بيا فولکلور ته مخه کوي او په هغه توگه کم ترکمه خپله نيوکه کوي. يوه مېرمن چې حتی ځان ته د جامو د رخت اخیستلو واک هم نه لري په طنز اميزه ډول وايي: ((د جاپان ټول رختونه راغلل - دله لگيا دی ماته چیت بيه کوينه)).

کله چې په دې وپوهیږو چې د فولکلور او بيا په تيره د پښتني فولکلور اصلي خالقه مېرمن ده او دا مېرمن بيا د محکوميت او سخت گیرۍ په لومه کې گیره ده نو له داسې يوه محکوم قشر سره لومړی د اړیکو نیول هم يو مشکل کار دی او که اړیکې ورسره ونیول شي نو د دوی د اعتماد جلبول هم ستونزمن دي، ځکه هغه خلک چې ټوله راشه درشه يې له خپلوانو سره وي په پرديو خلکو باندې ډېر کم اعتماد کولای شي تر څو له هغوی سره د خپل زړه اصلي رازونه او په سختۍ بيانيدونکي کیفیتونه شریک کړي. مگر سره له دې ټولو بيا هم ما تر خپلې وسې کوبښن وکړ چې ستاسې مخې ته پراته معلومات له دوی څخه راټول او ترتيب کړم. او خدای دې وکړي چې د دې سندرو په راغونډولو سره مې د شفاهي ادبياتو د دې جز له بډاینې او خوندي کولو سره مرسته کړې وي او د دې برخې د څېړنې د لارويانو او مينه والو ادبي تنده پرې ماته او د نوموړيو د گټې اخیستنې وړ وگرځي.

مناقشه

د يوې ټولنې د فولکلور څېړنه بنيادي تر ډېرو نورو څېړنو گران کار وي. ځکه فولکلور يوازې د ژبې او ادب برخه نه ده، بلکې د بشر پېژندنې او روان پېژندنې نور ډېر موارد هم ورپورې تړلي دي. کله چې مور د يوې ټولنې فولکلور څېړو نو اړ يو چې د څېړنې بېلابېل معيارونه په پام کې ولرو، کوم شيان، د کوم قشر له خوا، څنگه او څه وخت رامنځ ته شوي دي.

دا چې ما د وردگو د جغتو سيمې د بنادۍ بدلې د څېړنې لپاره موضوع وټاکله هدف مې د دغې سيمې د فولکلوريکو احساساتو بڼه ترجماني او پېژندگلوې وه، که څه هم د وردگو د سيمې په فولکلور باندې تر ما د مخه په دغه تيزس کې يادو شويو استادانو څېړنې کړې، خو ځينې شيان چې زما په نظر يا پاتې وو او يا هم له دې سيمې سره د هغې بلې سيمې چې نوموړيو استادانو يې د بنادۍ بدلې راټولې کړې توپير درلود، ما تر خپله وسه کوبښنې وکړ چې راټول يې کړم او ستاسې مخې ته يې کيږدم، د مثال په ډول د وردگو سيمې د فولکلور په څېړنه کې تر ډېره حده يوازې هغه بدلې، سروکي، ولسي سندرې او نور راوړل شوي وو، چې په عمومي توگه يې د دغې سيمې د خلکو د ژوندانه د کړو وړو، راشه درشه او باطني ارمانونو پورې اړه لرله مگر دا نمونې تر ډېره بريده له مواردو سره نه وې څېړل شوې او ما تر يوه حده وکولی شول چې ويې څېړم، بله موضوع په دې سيمه کې

د وردگو د بنادۍ سندرې

د تېرو درېيو لسيزو جگړه بيز بدلونونه وو چې د سيمې د فولکلور په بڼه او محتوا باندې يې تاثير کړی ؤ او ما يې يادونه وکړه، هغه بنځمنې چې تر جگړې د مخه به يې په آزادانه توگه د خپل ولس له چاپيريال څخه ليدنه کولی شوی، يعنې زيارت، ميلې او بازار ته به تللی شوی او د دغه کردار په نتيجه کې به يې تخليقي تفکر پيدا کولی شوی، اوس چې جگړه تېره شوې او يا دا چې دا سيمه د جگړې په وخت کې قرار لري حتماً يې د شفاهي ادبياتو په شکل او منځپانگه اغيزکړی او دا اغيز د يادولو وړ ؤ.

د پخوانيو څېړنو پر مهال ځينې دودونو توپير موندلی ؤ چې ما بايد د يوې نوې څېړنې په ترڅ کې ترې حتماً يادونه کړې وای او دا کار مې هم ترسره کړ.

د ادب د مبتدي ليکوالو او څېړنکيو لپاره د يوې داسې رسالې وړاندې کول پکار ؤ چې تر يوه بريده يې بايد د نورو څېړونکيو له پخوانيو څېړنو سره توپير درلودی شوی او ما زيار وکينس چې دا توپير په گوته کړی شم.

پېشنه اونه

د دې لپاره چې د فولکلور برخه مې د واده په دود کې په بشپړه توګه خپرلې وي، بايد محترم خپرونکي او د قلم خاوندان نورې شفاهي سندرې چې د کليو او بانډو د خلکو په حافظو کې پرتې دي په پرله پسې ډول ټولې او په خپرلو يې لاس پورې کړي. باور لرم چې په ولس کې به ډېرې داسې سندرې او د فولکلور نورې برخې مرموزې پاتې وي چې لا به د چا پام هم ورته نه وي او نه به يې خوا ته ورغلي وي. د دې لپاره چې زموږ د ژبنۍ پانګې مرغلرې، چې لا تر ايرو لاندې پټې د تل لپاره ورکې نه شي او د وختونو توپانونه يې له ځانه سره يونه سي بايد ژر تر ژره يې راغونډې او د يوې غوره شتمنۍ په توګه يې د تاريخ په پاڼو کې ثبت او خوندي کړو، که په دې وتوانېږو چې له هر کلي نه لږ او ډېر فولکلوري مواد راټول کړو ايله به مو دومره کړي وي چې د افغان ولس او پښتو ژبې د پراخې پرګنې هغه پراخه غوږبدلې لمنه چې راغونډل يې سخت دي لږ سره پيوند کړي او له وړاندو او زړيدو به مو يې مخنيوی کړی وي.

له بلې خوا کليو او بانډو ته د مدنيت او عصريت داخليدل يو بل لوی ګواښ (خطر) دی، چې په دې نوي والي سره په کليوالي ژوند کې هم خامخا ډېر بدلون راغلی دی او لا پسې روان دی او پخواني کړه، وړه ورو ورو د هېرېدو په حال کې دي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

او یو بل وړاندیز مې د ادب څېړونکیو او د ادب مینه والو ته دا دی، چې هغه د فولکلور او شفاهي ادبیاتو او په تېره بیا د سندرو په اړه لیکل شوي کتابونه چې پخوا چاپ شوي او اوس یې نسخې ډېرې کمیابې دي بیا له سره چاپ او خپرې کړي، ځکه که دا شته نمونې یې هم له منځه ولاړې شي، ټول پښتانه به له دې قیمتي شتمنۍ نه بې برخې شي. زما په نظر د فولکلور ثبتونې تر څنګ هغه سندریز تالونه، ریډمونه، سرونه او ټاپونه هم باید ثبت شي چې د یوې سیمې د خلکو د ذوق استازیتوب کوي، خو د داسې مواردو د ثبت لپاره پکار ده، چې څېړونکي هر اړخیزه پوهه او تجربه او پراخ امکانات ولري، که چېرې مې په راتلونکي کې د داسې یوه تحقیقي اثر د رامنځ ته کولو اراده وکړه نو امید دی چې د څېړنې د مختلفو معیارونو په نظر کې نیولو سره به په یادو شویو برخو کې هم زحمت وباسم.

م و م
نیرنگ ویه ټولنه

لنډيز

د دې ليکنې موضوع چې په لنډ تنگ وخت کې مې د ماسټرۍ د تيزيس په بڼه ترسره کړې ده، د (د وردگو د بنادۍ سندرې) ده. دا سندرې مې د وردگو ولايت د جغتو له ولسوالۍ نه لکه څنگه چې خلک يې وايي يا بولي په طبيعي ډول، د بڼو او نجونو له خولې راټولې کړې دي. په ليکنه کې مې کونښنې کړې؛ ټول هغه مطالب چې ولسي رنگ يې پياوړی او اوس هم په ژوندۍ توگه موجود دي د کارونې له مواردو سره يې ذکر کړم او تقريباً ټولې سندرې نوې دي. مخکې تر دې چې د دې موادو په راټولو پيل وکړم، په دې اړه مې هغه ليکل شوي کتابونه چې ماته معلوم وو او هم هغه مأخذونه چې لارښود استاد يې د لوستلو توصيه راته کړې وه ټول وکتل او د راټولولو په وخت کې مې د تکراري سندرو له ليکلو ډډه وکړه او همدا ډول يوه نيمه داسې سندرې چې د لږ يا ډېرو الفاظو او توريو په بدلون سره په نورو کتابونو کې راغلې وې له دې سندرو سره په مقاييسوي ډول په لمن ليکونو کې راخيستي دي.

په دې سندرو کې مې بابولالې، سروکي د اتن نارې او... نور ځای کړي دي. يعنې د بنادۍ د بدلو تر څنگ مې ځينې عام سروکي او د اتن نارې چې په ودونو کې يې هم وايي راغونډې کړې دي. پر دې سربېره د دې سندرو د قدامت او د راټولو د شاليد د راوړلو په خاطر مې له ځينو مأخذونو څخه هم استفاده کړې ده.

د وردگو د بنادۍ سندرې

د سندرو د حالاتو د بيانولو لپاره مې د وردگو د واده په دود هم څه نا څه خبرې كړې دي او څومره چې كېدای شوی له اختصار نه مې كار اخيستی دی. مثلاً د پښه خلاصی، د سرواره د تگ او داسې نورو چې سندرې نه پكې ويل كېږي، له سره يادونه كړې نه ده، ځكه چې د وردگو د واده د دود او دستور په اړه ښاغلي حبيب الله رفيع په خپل كتاب (پښتني ودونه) او احسان الله آرينزي په خپل كتاب (د وردگو د واده دود او بدلې) كې دا موضوعات په مفصل ډول ليكلي او معرفي كړي دي.

د دې سندرو د راټولونې په منظور مې په دوو ودونو كې هم ونډه واخيستله او هم مې له ښځو او نجونو نه د پوښتنې په ډول ثبت كړې، او له دې سره مې ځينې متلونه او د ښې شپې فالونه هم راغونډ كړي دي او هيله منه يم چې په راتلونكي كې يې تر بشپړونې وروسته يو ځای د كتاب په بڼه چاپ او خپاره كړم.

يوه بله خبره چې بايد له تاسو سره يې شريكه كړم دا ده، چې ما د ځينې ستونزو او رسمي بوختياوو له امله ونه شوای كړای چې په وردگو كې ډېر وخت تېر كړم، په كليو وگرځم او ډېر مواد راټول كړم، ځكه هغه ښځې چې له لرې پرته كليو نه واده ته راغلې وې ويل يې كه زموږ كلي ته راشې، هلته ډېرې بدل زني (بدلې ويونكې) ښځې شته چې زښته زياتې بدلې يې زده دي او آن د ناوې د بړستنې گندولو او پښه خلاصی پر مهال هم رنگ رنگ بدلې وايي، خو زموږ يې ډېرې اوس هېرې شوې دي. كه په راتلونكي كې مې دغو كليو ته د تگ موقع ترلاسه كړه نو خامخا به ورځم او هغه

د وردگو د بنادۍ سندري

نالیکلې بدلې به، چې د دغو بنځو په حافظو کې ذخیره او د هېرېدو په حال کې دي راټولوم.

د فولکلور په برخه کې زما دا لومړنی تحقیقي اثر به کېدای شي نیمگړتیاوې هم ولري او بنایي د ځینو دودونو لیکل راڅخه پاتې شوي وي، خو هیله منه یم چې لوستونکي به یې راپه گوته کړي.

دا سندري چې په کلیو باندو کې خوله په خوله انتقال مومي ځینې یې تاریخي قدامت نه لري او داسې نوي لغات، لکه طیاره، مونی یا مونیان (فلانکوچ موټر) ټاونیس یا ټونس او ... په کې ترسترگو کېږي.

دا پروژه یوه مقدمه او د متن اصلي برخه رانغاړي، په سریزه کې د موضوع په اړه خبرې شوې دي، او د تیزس هغه اساسي برخه ده چې په یوه ټولنه کې د فولکلوري توکیو د موجودیت د ارزښتونو تر څنگ د فولکلوري موادو پر ساتنه او کیفیت باندې هم څه نا څه خبرې لري.

په سریزه کې د دې څېړنې پر هدف، د فولکلور ټولولو پر اهمیت او د دې پروژې پر ارزښت باندې خبرې شوې دي. دا سریزه د پښتني سندرو د پیدایښت مخینه یا شالید، د سندرو لومړي ټولونکي، د بنادۍ د بدلو ټولونکي او په وردگو کې د بنادۍ بدلو د ټولولو لومړنۍ هڅې راپه گوته کوي. او همدارنگه د بنادۍ د سندرو پر فورمولټیک جوړښت باندې هم لنډ بحث پکې شوی دی. او هم د ټولو شویو سندرو پر څرنگوالي او د استعمال د مواردو په اړوند او د دې کار پر سوابقو یعنې چې مخکې له دې په دې برخه کې څومره کار، چا کړی دی او له دې موجودې څېړنې سره یې توپيرونه څه دي په لنډ ډول خپرل شوي دي.

د وردگو د بنادۍ سندرې

د متن په اصلي برخه کې د وردگو د بنادۍ سندرې د واده له لومړۍ هوکړې نه نيولي، د ناستې، د نکريزو شپې او د توی (واده) ورځې تر پایه يعنې درېيمې (تخت جمعۍ) پورې ټولې د هماغه ځای له دود او د ويلو له لهجې او مفاهيمو سره را اخیستل شوې دي. او د وردگو له نورو ولسواليو او پښتني سيمو سره د جغتو سيمې د بنادۍ سندرود توپير او گډون په خاطر په لمن ليکونو کې د بنادۍ هغه سندرې چې په نورو کتابونو کې راغلې او په ځينې برخو کې له راټولو شويو بدلو سره لږ او ډېر توپير يا ورته والی لري، ليکلې شوې دي؛ خو د واده د بشپړ دود له بيان نه صرف نظر ځکه شوی دی چې پخوا هم په مکمل ډول معرفي شوی او بيا راوړل يې اضافي او تکراري کارؤ.

م و م ن د
خپرنک و بيه ټولنه

د ماخذونو فهرست

- ۱- آرينزى، احسان الله. ۱۳۸۹، د وردگو د واده دود او بدلې، دويم چاپ، الازهر خپرندويه ټولنه، دهمزنگ لومړى سرک، کابل افغانستان.
- ۲- پتنگ، عبدالکریم. ۱۳۵۹، د غرونو څوکې، د فللولوژۍ پوهنځۍ.
- ۳- تره کى، غلام محمد. ۱۳۳۶، پښتني دودونه، پښتو ټولنه، دولتي مطبعه.
- ۴- جلالى، غلام جيلاني. ۱۳۶۰، د پښتو ځانتنى ادب او موسيقي، پښتو ټولنه، د ښوونې او روزنې مطبعه.
- ۵- خاورې، غوټۍ. ۱۳۶۶، د پښتو شفاهي ادبياتو شکل او مضمون، د ۱. ج د علومو اکاډيمى، د ژبنيو او ادبي څېړنو مرکز، پښتو ټولنه، د فولکلور او شفاهي ادبياتو دپارتمنت، دولتي مطبعه، کابل.
- ۶- رفيع، حبيب الله. ۱۳۴۹، د خلکو سندرې، د افغانستان اکاډمي، د تاريخ او ادب ټولنه، کابل، دولتي مطبعه.
- ۷- رفيع، حبيب الله. ۱۳۸۱، پښتني ودونه، د محمد تدبير په اهتمام، د افغانستان د مرستو مرکز CCA، د افغانستان د کلتوري خدمتونو اداره، بهير مطبعه، نوى ښار، کابل افغانستان.
- ۸- ژواک، محمد دين. ۱۳۷۰، افغاني موسيقي، د افغانستان د هنرمندانو د ټولنو اتحاديې، اريانا مطبعه.

د وردگو د بنادۍ سندرې

- ۹- ژواک، محمد دین. ۱۳۳۴، پښتني سندرې، د محمد دین ژواک په اهتمام، لومړۍ برخه، د پښتو ټولني د ادبياتو د خانگې له خوا.
- ۱۰- سوبمن، محمد علي. ۱۳۵۵، فولکلوري گېډۍ، د محمد شیرین سنگري په اهتمام، پښتو ټولنه، د ژبپوهنې خانگه، کابل افغانستان.
- ۱۱- سوبمن، علي محمد. ۱۳۵۶، اولسي پوهه، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د کلتور او هنر ریاست، د فولکلور او ادب آمریت.
- ۱۲- ساپی، محمد حسن ضمیر. ۱۳۳۵، پښتني سندرې، د محمد حسن ضمیر ساپی په تصحیح او اهتمام، دویمه برخه، د پښتو ټولني د ادبياتو د خانگې له خوا.
- ۱۳- غروال، محمد عارف. ۱۳۶۰، غرنۍ سندرې، د افغانستان د علومو اکاډمي، پښتو ټولنه، دولتي مطبعه.
- ۱۴- هېوادمل، زلمی. ۱۳۷۹، د پښتو ادبياتو تاریخ، لومړی ټوک، دویم چاپ، دانش خپرندویه ټولنه.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**